

Rómske advokačné a výskumné stredisko
eduRoma – Roma Education Project
Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Romano Kher
In Minorita
Komunitné centrum menšín
Rómska platforma
Únia rómskej telesnej výchovy a športu
Spokojnosť – centrum sociálnych služieb
Sapling

Správa občianskej spoločnosti o implementácii národného strategického rámca – Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 na Slovensku

Jún 2025

PRÁVNE UPOZORNENIE

Podpora Európskej komisie pri príprave tejto publikácie neznamena podporu jej obsahu, ktorý odráža výlučne názory autorov, a Komisia nenesie zodpovednosť za akékoľvek využitie informácií v nej obsiahnutých.

Editorka: Zuzana Havírová
Jazyková korektúra: Stano Daniel

© Rómske advokačné a výskumné stredisko, 2025
ISBN 978-80-570-7157-0

Reprodukcia je povolená za predpokladu, že bude uvedený zdroj.

Správu pripravila koalícia organizácií občianskej spoločnosti:

- Rómske advokačné a výskumné stredisko
- eduRoma – Roma Education Project
- Centrum pre výskum etnicity a kultúry
- Romano Kher
- In Minorita
- Komunitné centrum menších
- Rómska platforma
- Únia rómskej telesnej výchovy a športu
- Spokojnosť – centrum sociálnych služieb
- Saplinq

Príprava tejto správy bola súčasťou iniciatívy **'Preparatory Action – Roma Civil Monitoring – Strengthening capacity and involvement of Roma and pro-Roma civil society in policy monitoring and review'** (Prípravná akcia – Rómsky občiansky monitoring – Posilnenie kapacít a zapojenia rómskej a prorómskej občianskej spoločnosti do monitorovania a preskúmavania politík) realizovanej konzorciom pod vedením Demokratického inštitútu Stredoeurópskej univerzity (DI/CEU), do ktorého patria aj European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO Network), Fundaci3n Secretariado Gitano (FSG) a European Roma Rights Centre (ERRC). Iniciatíva bola financovaná Generálnym riaditeľstvom Európskej komisie pre spravodlivosť a spotrebiteľov (DG JUST) na základe servisnej zmluvy č. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

Správa odráža zistenia autorov a nemusí nevyhnutne vyjadrovať názory konzorcia ani Európskej komisie, ktorá nenesie zodpovednosť za akékoľvek použitie informácií uvedených v tomto dokumente.

OBSAH

ZOZNAM SKRATIEK	5
ZHRNUTIE	6
ÚVOD	10
1. IMPLEMENTÁCIA NRSF	12
1.1. Kľúčové vývojové trendy a účinnosť implementácie	12
1.1.1. Zmeny v NRSF a akčných plánoch	12
1.1.2. Progres v implementácii	12
1.1.3. Účinnosť monitorovania	13
1.1.4. Zber dát	14
1.2. Synergia NRSF s vnútroštátnymi opatreniami a aktivitami EÚ	15
1.2.1. Komplementárne politiky	15
1.2.2. Súlad s aktivitami EÚ	16
1.2.3. Riešenie pripomienok z predchádzajúcich hodnotení	16
1.3. Participácia Rómov na implementácii a monitorovaní	16
1.3.1. Zapojenie rómskych organizácií občianskej spoločnosti do implementácie	16
1.3.2. Rómovia vo verejných inštitúciách implementujúcich NRSF	17
1.3.3. Účasť Rómov na monitorovaní a hodnotení	18
1.3.4. Príspevok národnej rómskej platformy k napĺňaniu NRSF	18
2. PREHĽAD PODĽA TEMATICKÝCH OBLASTÍ	20
2.1. Boj s protirómskym rasizmom a diskrimináciou	20
2.2. Vzdelávanie	21
2.3. Zamestnanosť	24
2.4. Zdravotná starostlivosť	26
2.5. Bývanie, základné služby a environmentálna spravodlivosť	28
2.6. Sociálna ochrana	30
2.7. Sociálne služby	31
2.8. Ochrana detí	33
2.9. Propagácia (a povedomie ohľadom) rómskeho umenia, kultúry a histórie	33
3. ZAMERANIE NA KĽÚČOVÉ PROBLÉMY DOTÝKAJÚCE SA RÓMOV	36
3.1. Segregácia vo vzdelávaní	36
3.2. Rezidenčná segregácia v koncentráciách zasiahnutých chudobou	39
3.3. Projekty propagujúce dočasné a segregované pracovné pozície	41
3.4. Budovanie kapacít/posilňovanie rómskych organizácií občianskej spoločnosti	44
4. VYUŽITIE FINANČNÝCH NÁSTROJOV EÚ	47
4.1. Podmienky využitia fondov EÚ pre podporu rovnosti pre Rómov	47
4.2. Rómska občianska spoločnosť a implementácia fondov EÚ	50
ZÁVER A ODPORÚČANIA	52
REFERENCIE	53
PRÍLOHA: ZOZNAM PROBLÉMOV	55

ZOZNAM SKRATIEK

AP	Akčný plán
CSO	Organizácia občianskej spoločnosti (Civil Society Organisation)
EK	Európska komisia
EURSF	Strategický rámec EU pre Rómov
ERDF	European Regional Development Fund (Európsky fond regionálneho rozvoja)
ESF	European Social Fund (Európsky sociálny fond)
ESIF	European Social and Investment Funds (Európske sociálne a investičné fondy)
FRA	Fundamental Rights Agency of the European Union (Agentúra EÚ pre základné ľudské práva)
HDP	Hrubý domáci produkt
KBS	Konferencia biskupov Slovenska
KC	Komunitné centrum
MRK	Marginalizované rómske komunity
MVO	Mimovládna organizácia
NEET	Not in Education, Employment, or Training (osoby, ktoré nie sú zamestnané, vzdelávajú sa ani sa nezúčastňujú odbornej prípravy)
NIVAM	Národný inštitút vzdelávania a mládeže
NKÚ	Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky
NRSF	Stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030 (2021-2030)
OP SK 21-27	Operačný program Slovensko 2021-2027
RCM	Roma Civil Monitor
RÚVZ	Regionálny úrad verejného zdravia
SNSĽP	Slovenské národné stredisko pre ľudské práva
TPS	Tematická pracovná skupina
TSP	Terénna sociálna práca
ÚPSVaR	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚSVRK	Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity

ZHRNUTIE

Správa skúma implementáciu Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 (NRSF) v období 2022 – 2024 a poukazuje na významné nedostatky v jej realizácii. Hoci monitorovacie procesy vykazujú určité silné stránky, existujú oblasti, ktoré si vyžadujú zlepšenie – napríklad kvalita implementácie, inkluzívnosť a schopnosť orgánov plne pochopiť komplexnosť NRSF. Kľúčovým problémom je, že NRSF necieli na väčšinovú populáciu; v dôsledku toho opatrenia neriešia predsudky a rasizmus voči Rómom. To oslabuje snahy o ich začleňovanie.

Správa zdôrazňuje naliehavú potrebu systémových zlepšení na dosiahnutie efektívneho, udržateľného a široko podporovaného začleňovania Rómov. Toto zhrnutie poskytuje prehľad kľúčových zistení, ktoré sú podrobne rozpracované a doložené v celej správe.

Implementácia NRSF

Vláda prijala Stratégiu rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 (NRSF) v roku 2021. Nasledovalo prijatie piatich akčných plánov (AP) na obdobie rokov 2022 – 2024. Tieto akčné plány sa týkali nasledujúcich oblastí: vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie, zdravie a boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie a sú platné do roku 2030.

V roku 2022 bolo naplánovaných celkovo 139 opatrení, z ktorých bolo splnených 34 %. Väčšina aktivít však neprebíhala podľa očakávaní. Podobná situácia nastala aj v roku 2023.

NRSF sa monitoruje každoročne, čo presahuje dvojročný cyklus odporúčaný Európskou úniou. Ročné hodnotiace správy o implementácii akčných plánov sú dostupné na webovej stránke Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity (ÚSVRK).

Zber údajov o životných podmienkach rómskej populácie prebieha priebežne, pričom aktualizácia Atlasu rómskych komunít bola naplánovaná na rok 2025. Napriek nepretržitému úsiliu o zber údajov a významným investíciám sa zistenia len zriedka využívajú na formovanie politík.

Niektoré vnútroštátne politiky, vrátane novely školského zákona a sociálnych reforiem, sa zdajú byť v rozpore s cieľmi NRSF. Hoci niektoré projekty v rámci postcovidového Plánu obnovy a odolnosti majú za cieľ podporovať inklúziu, neriešia dôsledne segregáciu, ktorá naďalej predstavuje systémovú prekážku rovnosti a začleňovania Rómov.

Zapojenie rómskych organizácií do implementácie akčných plánov je obmedzené. Rómovia sú zamestnaní na regionálnych úradoch a projektoch, ale ich zastúpenie vo verejných inštitúciách zostáva nejasné z dôvodu právnych obmedzení týkajúcich sa zberu údajov o etnicite. Do monitorovania a hodnotenia NRSF sa zapája len niekoľko Rómov, pričom nominačné procesy nie sú transparentné. Platforma ÚSVRK, ktorá fungovala v rokoch 2021 – 2022, umožnila verejnú diskusiu o akčných plánoch, no jej vplyv na rozhodovací proces je neistý.

Prehľad situácie podľa oblastí

Boj s protirómskym rasizmom a diskrimináciou: NRSF do veľkej miery zlyhala v implementácii svojho akčného plánu pre boj s protirómskym rasizmom a podporu participácie. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva síce realizovalo plánované školiace aktivity, no ich rozsah je obmedzený v porovnaní s rozsahom problému. Snahy vlády o spochybnenie stereotypov o Rómoch ich neúmyselne posilnili tým, že Rómov zobrazovali predovšetkým ako zabávačov. Opatrenia na boj proti nenávisťným prejavom, vzdelávanie médií o správnom zobrazovaní a rozvíjanie kritického myslenia na boj proti dezinformáciám neboli prijaté. Antidiskriminačné aktivity sú roztrieštené medzi rôznymi akčnými plánmi a chýba im jednotný prístup. Najefektívnejšie aktivity v oblasti presadzovania práv Rómov realizujú MVO.

Vzdelávanie: Boli zaznamenané niektoré pozitívne zmeny v oblasti predškolskej výchovy. Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti významne investoval do zvyšovania kapacít materských škôl v celej krajine. Nová politika financovania materských škôl, ktorá platí od roku 2025, pravdepodobne zlepší prístup ku predprimárnemu vzdelávaniu pre všetky deti, pričom troj- a štvorročné deti majú nárok na prijatie do materskej školy. Vplyv na rómske deti však zatiaľ nie je možné posúdiť.

Školám chýbajú jasne definované stratégie na zapájanie rómskych rodičov a doučovacie programy sú spojené s nestálym financovaním. Bariéry pri dokončení základnej školy v dospelosti ďalej obmedzujú vzdelávacie

príležitosti. Antidiskriminačné politiky vykazujú len obmedzenú účinnosť – štandardy desegregácie sú slabé a štát neposkytuje podporu na ich implementáciu. Školy možno naďalej stavať v segregovaných oblastiach, čo prehĺbuje vylúčenie. Nový zákon umožňuje, aby sa segregované školy premenovali na „menšinové školy“, čo môže brániť úsilíu o desegregáciu.

Zamestnanosť: Vládou objednané hodnotenia implementácie NRSF v oblasti zamestnanosti na priznávajú, že väčšina aktivít priniesla neuspokojivé výsledky. Programy zamestnanosti sa nezameriavajú na marginalizované rómske komunity (MRK) a nehodnotia svoj dopad. Zapojenie nekvalifikovaných aktérov prispieva k neefektívnym výsledkom. Diskriminácia pri prijímaní do zamestnania pretrváva a chýbajú širšie opatrenia, ako sú miestne kampane a presadzovanie zákona. Opatrenia na vytváranie pracovných miest pre Rómov často neposkytujú potrebné vzdelanie alebo zručnosti na ich dlhodobú integráciu na trh práce. Takzvané „národné projekty“¹ neposkytujú formálne školenia, ktoré by mohli umožniť prechod rómskych pracovníkov do bežných profesií. Na prekonanie stereotypov a zvýšenie zastúpenia Rómov v kvalifikovaných povolaniach sú potrebné udržateľné stratégie zamestnanosti.

Zdravie: Akčným plánom pre zdravotníctvo hodnotitelia označili za jeden z najlepších. Mnohé jeho aktivity ako napríklad pediatrické návštevy v domácnostiach, boli slabo realizované alebo neúčinné. Väčšina dosiahnutých výsledkov sa opiera o národný projekt „Zdravé komunity“ financovaný z ESF, ktorý poskytuje cennú pomoc obyvateľom marginalizovaných rómskych komunít, no nedokáže riešiť systémové problémy a znevýhodnenia, ktorým Rómovia čelia. Medzi tieto možno zaradiť najmä systémovú diskrimináciu a obmedzenú dostupnosť zdravotnej starostlivosti v niektorých oblastiach. Monitorovanie nerovností v zdraví bolo vypracované, ale nebolo plne zrealizované a navrhované zákony o prístupe Rómov k zdravotnej starostlivosti neboli prijaté. Preventívna starostlivosť (napr. zubné ošetrenie, skríning rakoviny) nie je dostupná pre najchudobnejších Rómov a problémy ako menštruačná chudoba a prístup ku antikoncepcii sú prehliadané.

Bývanie, základné služby a environmentálna spravodlivosť: Rómske komunity naďalej čelia priestorovej segregácii, prehĺbujúcemu sa sociálnemu vylúčeniu a obmedzenému prístupu k základným službám. Bez vlastníctva pôdy alebo vlastníckych práv sa systematické zlepšovanie bývania brzdí. Neochota samospráv zapojiť sa do projektov sociálneho bývania z politických a spoločenských dôvodov zastavuje pokrok. Diskriminácia v oblasti bývania zostáva neriešená. Nedostatok financií umožnil legalizáciu iba malej časti neformálnych rómskych osád. Obmedzená účasť samospráv na projektoch sociálneho bývania vyplýva z nedostatku záujmu a zdrojov. Niektoré iniciatívy, ako napríklad projekt MVO „Domov“, boli úspešné v niektorých oblastiach, ale inde zlyhali pre finančné bariéry, ktorým rómske rodiny čelia. Projekty technickej infraštruktúry pokročili, ale boli príliš malé na to, aby pokryli skutočné potreby. Environmentálna spravodlivosť sa prehliada. Mnohé rómske osady čelia extrémnemu znečisteniu, riziku povodní a nebezpečným životným podmienkam bez jasných opatrení v NRSF na ich riešenie.

Sociálna ochrana: NRSF postráda komplexné opatrenia na systematické zlepšenie sociálnej ochrany a väčšinou sa spolieha len na zvyšovanie zamestnanosti. Obmedzený prístup k programom podpory príjmu a nedostatočné schémy podpory príjmu výrazne prispeli k sociálnej zraniteľnosti rómskych komunít. Kompenzačný príspevok podľa zákona o sociálnej ekonomike pomohol vytvárať pracovné miesta pre znevýhodnené skupiny vrátane Rómov, ale ciele programy sociálnej podpory pre rómske ženy zlyhali.

Sociálne služby: Komunitné centrá a terénna sociálna práca podporovaná fondmi EÚ, ktoré boli desaťročia hlavnými vládovými aktivitami pre marginalizovaných Rómov, čelia neistote. Od roku 2023 sa zapojenie Rómov do týchto služieb znížilo, najmä na úrovni vyššieho manažmentu, po reštrukturalizácii implementácie projektu. Projekt je zameraný na počet účastníkov, nie na kvalitu alebo výsledky. Zamestnanci dostávajú nedostatočné školenie o otázkach, ako je kvalita bývania, a prepojenie medzi cieľmi NRSF a činnosťami sociálnych služieb zostáva slabé. Zraniteľné skupiny (napr. starší ľudia, zdravotne postihnutí, týrané ženy a deti) majú obmedzený prístup k sociálnym službám, vrátane rezidenčných a ambulantných služieb, ako sú domovy pre seniorov alebo núdzové bývanie.

Ochrana detí: NRSF sa tejto oblasti venuje len okrajovo, bez priameho zamerania na zlepšenie systémov ochrany detí pochádzajúcich z chudobného alebo marginalizovaného prostredia, vrátane rómskych detí. NRSF

¹ „Národný projekt“ je bežným slovenským mechanizmom na využívanie fondov EÚ, kedy vláda, verejná inštitúcia alebo iná predvolená inštitúcia priamo implementuje strategicky významný projekt, v kontraste s postupom prostredníctvom verejnej výzvy na podávanie projektových návrhov.

neobsahuje návrhy na systémové zmeny, ktoré by posilnili ochranu práv detí. Existencia problému zaujatého zaobchádzania či dokonca zdokumentovaných prípadov policajného násillia voči rómskym deťom je síce uznaná, no problém nie je riešený. Nie je jasné, či bola téma ochrany detí a práv detí zahrnutá do protixtremistického školenia príslušníkov bezpečnostných zložiek.

Podpora (povedomia o) rómskom umení, kultúre a histórii: Podpora rómskej kultúry na Slovensku je často kritizovaná ako nedostatočná a nekoordinovaná, pričom je ďalej ohrozená aktuálnou destabilizáciou kultúrnej politiky v krajine. Hoci niektoré finančné prostriedky smerujú do kultúrnych inštitúcií a projektov, rómska kultúra je naďalej marginalizovaná a budúcnosť mnohých významných inštitúcií, ako je Divadlo Romathan, Dokumentačné a informačné centrum rómskej kultúry či Múzeum rómskej kultúry, zostáva neistá. Rómske médiá, napríklad Romano Nevo Lil, zápasia s nestabilným financovaním.

Zameranie na kľúčové problémy týkajúce sa Rómov

Segregácia vo vzdelávaní: Deti z marginalizovaných rómskych komunít často navštevujú segregované školy určené len pre Rómov, čo je dôsledkom miestnych spádových oblastí a chudoby. Tým sa prehĺbuje ich vylúčenie a nerovnosť. Nové politiky môžu segregáciu ešte viac prehĺbiť, keďže tieto školy budú predefinované ako inštitúcie národnostných menšín. V júni 2024 Ministerstvo školstva navrhlo zriadenie prvej rómskej etnickej/menšinovej školy v obci Rakúsy bez konzultácie so zástupcami Rómov. Dohovor UNESCO o boji proti diskriminácii vo vzdelávaní uvádza, že vzdelávanie menšín musí byť dobrovoľné a poskytovať rovnako kvalitné vzdelanie ako hlavný prúd. Napriek protestom občianskych organizácií a odborníkov a mnohým pochybnostiam o kvalite vzdelávania v tomto konkrétnom prípade ministerstvo školstva v čase vydania tejto správy pokračuje vo svojom zámere, čo vyvoláva obavy, že rómske deti budú nútené do segregovaného vzdelávania pod zámienkou podpory menšinových práv.

Segregácia je podľa školského zákona zakázaná od roku 2008, no jej výklad je rôzny a súdy nedokážu dôsledne presadzovať desegregáciu. V roku 2024 Ministerstvo školstva identifikovalo 468 škôl s rizikom segregácie a zaviedlo štandard desegregácie. Tieto štandardy však nemajú finančnú ani metodickú podporu a neriešia zásadné otázky, ako sú špeciálne triedy či politiky spádových oblastí. Rozhodnutie zriadiť rómsku národnostnú školu bolo prijaté bez konzultácie s rómskymi rodičmi alebo zástupcami komunity, čo je v rozpore s medzinárodnými princípmi ľudských práv. Napriek legislatívnemu zákazu a snahám o tvorbu politik zostáva slovenský vzdelávací systém v rovine segregácie rómskych žiakov.

Rezidenčná segregácia v chudobných lokalitách: segregácia sociálnych skupín podľa etnicity, rasy a ekonomického statusu spôsobuje vylúčenie a zvyšuje sociálne napätie. Segregácia Rómov má korene v historických politikách asimilácie a marginalizácie a pretrváva dodnes. NRSF síce deklaruje snahu o zníženie segregácie, no na takéto zníženie chýba dostatočné financovanie a konkrétne opatrenia. Celkové štátne politiky bývania sa nezameriavajú na začlenenie Rómov a nevyužívajú príležitosti na systémovú zmenu. Hoci sa Rómovia na tvorbe politik podieľajú, naozajstná desegregácia si vyžaduje silnejšie lokálne stratégie a dostatočné zdroje.

Projekty podporujúce dočasné segregované pracovné miesta: Rómovia čelia diskriminácii, znevýhodneniu v oblasti vzdelávania a obmedzeným pracovným príležitostiam pri vstupe na trh práce. Mnohé projekty namiesto riešenia týchto problémov vytvárajú segregované pracovné pozície špeciálne pre Rómov, čím segregáciu skôr prehĺbujú, než pomáhajú k začleneniu. Za uplynulých 15 rokov vznikli pracovné pozície ako komunitní pracovníci či asistenti/asistentky učiteľa, ktoré však vo väčšine prípadov nepomáhajú takto zamestnaným Rómom prejsť do bežného zamestnania. Prípadová štúdia Národného projektu rozvojových tímov (RT) ukazuje, že aktivity týchto tímov síce majú smerovať k sociálnemu začleneniu, no väčšina činností zostáva uzavretá v rómskych komunitách. Národné projekty síce vytvárajú pracovné miesta pre Rómov, ale týmito miestami chýba pridaná hodnota v podobe formálneho vzdelávania, ktoré by ľuďom umožnilo po skončení projektu lepšie sa uplatniť na bežnom trhu práce.

Budovanie kapacít a posilnenie rómskych občianskych organizácií: Rómske organizácie na Slovensku boli dlhodobo odkázané na podporu zo zahraničia, keďže domáca infraštruktúra im neposkytovala dostatočné zázemie. Od roku 2017 poskytuje Fond na podporu kultúry národnostných menšín príspevky aj na rozvoj rómskych kultúrnych aktivít. Hoci NRSF od roku 2021 deklaruje podporu účasti Rómov, politické obmedzenia v praxi často bránia jej naplneniu. Rómske mimovládne organizácie zápasia s nedostatkom zdrojov, slabou inštitucionálnou podporou aj problémami v profesionálnom rozvoji. Ak získajú štátnu podporu, sú na nej často závislé, čo obmedzuje ich nezávislosť.

Akčný plán na boj s protirómskym rasizmom síce sľuboval podporu účasti Rómov na tvorbe politik, jeho realizácia však viazne kvôli politickej nestabilite, predčasným voľbám a krokom vlády, ktoré oslabujú občiansky sektor. Od nástupu premiéra Roberta Fica v októbri 2023 čelia rómske organizácie, ale aj ďalšie organizácie občianskej spoločnosti, rastúcemu politickému tlaku. Chýbajúca spolupráca medzi Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity a rómskymi organizáciami umožňuje vláde prijímať rozhodnutia, ktoré majú negatívny vplyv na rómske komunity – napríklad redukciu sociálnych dávok či podporu kontroverznej rómskej národnostnej školy – bez adekvátnej spätnej väzby či vypočutej kritiky zo strany občianskej spoločnosti.

Využitie nástrojov financovania EÚ

Hoci eurofondy predstavujú kľúčový zdroj pre inklúziu Rómov na Slovensku, ich využívanie sprevádzajú otázky udržateľnosti, efektivity desegregačných politik a zapojenia občianskej spoločnosti. Na zabezpečenie skutočnej a dlhodobej sociálnej integrácie je potrebné posilniť národné financovanie, zlepšiť dohľad nad výsledkami projektov a zvýšiť účasť rómskych zástupcov na rozhodovaní.

V programovom období 2021 – 2027 sú prostriedky alokované v rámci cieľa 4 Partnerskej dohody, so zameraním na sociálne začlenenie, vzdelávanie, zamestnanosť a dostupnosť služieb. Väčšina financií smeruje do najmenej rozvinutých regiónov s cieľom znižovať regionálne rozdiely. Eurofondy spravujú viaceré ministerstvá, pričom Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ÚSVRK) dohliada na projekty zamerané na marginalizované rómske komunity. Celková suma vyčlenená na sociálne začlenenie je 3,25 miliardy EUR, z toho 518 miliónov EUR je určených na aktivity pod gesciou ÚSVRK. Partnerstvo zahŕňa aj investície do cestnej infraštruktúry, kde je z fondu ERDF vyčlenených 30,5 milióna EUR.

Do februára 2025 bola väčšina týchto prostriedkov už vyčerpaná, no stále pretrvávajú obavy o udržateľnosť a reálny prínos podporených projektov. V roku 2022 sa na aktivity súvisiace s NRSF použilo 85 miliónov EUR, pričom zo štátneho rozpočtu išlo len 12,2 milióna. V roku 2023 išlo na tieto účely 261,5 milióna EUR, z toho 45,4 milióna EUR zo slovenských zdrojov. Kľúčovú úlohu zohrávajú princípy „3D“ – destigmatizácia, desegregácia a degetoizácia. Napriek tomu v roku 2024 ÚSVRK zmenil výklad desegregačných princípov, čo umožnilo samosprávam ponechať segregované opatrenia. Výskumy pritom potvrdzujú, že segregované školy poskytujú nižšiu kvalitu vzdelania a obmedzujú možnosti rómskych detí.

Zapojenie rómskej občianskej spoločnosti do implementácie eurofondov je zatiaľ obmedzené. ÚSVRK síce zriadil Monitorovací výbor pre operačný program Slovensko 2021 – 2027 a Komisiu pre marginalizované rómske komunity, no v tejto komisii pôsobí iba jeden zástupca rómskej občianskej spoločnosti. Napriek záväzkom v Akčnom pláne zostáva účasť rómskych mimovládnych organizácií pri monitorovaní a hodnotení nedostatočná.

ÚVOD

Národný strategický rámec pre Rómov (NRSF)

Slovenská stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030 (NRSF) bola schválená vládou Slovenskej republiky v apríli 2021² a nadväzujúce akčné plány (AP) v apríli 2022 (na obdobie 2022 – 2024)³ a v decembri 2024 (na obdobie 2025 – 2027).

V októbri 2023 sa po predčasných voľbách stal predsedom vlády Slovenskej republiky Robert Fico. Programové vyhlásenie vlády na roky 2023 – 2027 venuje marginalizovaným rómskym komunitám len krátku kapitolu s tromi odsekmi. Vláda v nej konštatuje, že prostriedky vynaložené v minulosti boli z veľkej časti premrhané a stav integrácie chudobných, marginalizovaných komunit je stále nepriaznivý. Znepokojujúci je aj prístup Ficovej vlády, ktorá v programovom vyhlásení zužuje snahy o integráciu Rómov najmä na oblasť zamestnanosti a prehliada širšie aspekty sociálneho začlenenia, ako je boj proti rasizmu a diskriminácii, ktorým Rómovia čelia.

„Vláda sa chce v najbližšom období osobitne zamerať na možnosti a motiváciu príslušníkov marginalizovaných skupín vstúpiť na trh práce, ktorý v súčasnosti zápasí s nedostatkom pracovnej sily.“⁴

Na záver krátkej kapitoly venovanej marginalizovaným (rómskym) komunitám vláda deklaruje, že bude pokračovať v realizácii len takých projektov a stratégií na podporu marginalizovaných Rómov, ktoré majú preukázateľne merateľné výsledky. Prax však ukazuje, že pri mnohých projektoch neexistujú merania ich dopadu, a pri niektorých projektoch evaluácia chýba úplne. Príkladom je podpora misijnej a pastoračnej práce v rómskych komunitách, kde nie je zdokumentovaný žiadny merateľný pozitívny výsledok. Napriek tomu v decembri 2024 Úrad vlády SR a Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity spustili národný projekt „Komplexný systém podpory marginalizovaných rómskych komunit prostredníctvom misijno-pastoračných centier“ s rozpočtom 4,5 milióna EUR z eurofondov.⁵

ÚSVRK pravidelne hodnotí realizáciu akčných plánov za každý rok ich trvania. Na konci roka 2024, keď vznikala táto správa, boli dostupné vyhodnotenia akčných plánov za roky 2022 a 2023. Vyhodnotenie za rok 2024 bolo naplánované na rok 2025. Za uplynulé dva roky sa ukázalo, že realizácia aktivít v rámci akčných plánov je veľmi pomalá — niektoré sa vôbec neuskutočňujú a len minimum z nich je implementovaných efektívne, v súlade s princípmi inklúzie, rovnosti a participácie.

Je poľutovaniahodné, že za relevantný hlas Rómov v procese prijímania verejných politík je považovaný len ÚSVRK. Na ÚSVRK zároveň neexistujú funkčné konzultačné orgány, kde by zástupcovia rómskych organizácií mohli diskutovať o vládnych politikách a predkladať návrhy. Operačný program Slovensko 2021–2027 (PSK 21–27) navyše nemá otvorené postupy verejného zapájania do monitorovacích výborov, čo znemožňuje rómskym organizáciám či expertom aktívne prispievať v týchto výboroch.

Z hľadiska relevantnosti považujeme za dôležité, aby NRSF definoval systémové zmeny. V aktivitách plánovaných na roky 2022–2024 to však nevidíme.

Realizácia aktivít v rámci akčných plánov 2022–2024 je neuspokojivá. Predchádzajúce správy upozorňovali na nedostatočnú koordináciu naprieč všetkými rezortmi, čo sa v implementácii prvých akčných plánov potvrdilo.

² Dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>

³ Dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=11150349872187148210

⁴ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>

⁵ Splnomocnenec vlády pre rómske komunity. Vyhlásenie výzvy s názvom „Komplexný systém podpory marginalizovaných rómskych komunit prostredníctvom misijno-pastoračných centier“. Dostupné na: <https://romovia.vlada.gov.sk/archiv-tlacovych-sprav/vyhlasenie-vyzvy-s-nazvom-komplexny-system-podpory-marginalizovanych-romskych-komunit-prostrednictvom-misijno-pastoracnych>

NRSF bol pripravený na základe Odporúčania Rady Európskej únie zo 12. marca 2021 o rovnosti, inklúzii a participácii Rómov, čo sa prejavuje vo všetkých oblastiach, opatreniach a navrhnutých aktivitách. NRSF venuje určitú pozornosť rómskym ženám a mládeži, avšak nerieši ochranu členov LGBTI+ komunit pred viacnásobnou diskrimináciou. NRSF sa nezaobrá subetnickými skupinami ani staršími rómskymi občanmi. V implementačnej fáze 2022–2024 možno pozorovať, že skupinám ako mládež, ženy, deti či seniori nebola venovaná dostatočná pozornosť.

O tejto správe

Cieľom tejto správy je priniesť pohľad občianskej spoločnosti na realizáciu aktivít NRSF. Monitorovaciu správu pripravilo konzorcium desiatich rómskych a prorómskych organizácií: Rómske advokačné a výskumné stredisko, eduRoma – Roma Education Project, Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK), Romano Kher – Rómsky dom, In Minorita, Komunitné centrum menších, Rómska platforma, Únia rómskej telesnej výchovy a športu, Spokojnosť – Centrum sociálnych služieb a Saplinq.

Na zber údajov sme využili viacero metód. Celkovo sme uskutočnili 21 rozhovorov – z toho 8 prebehlo osobne formou pološtruktúrovaných rozhovorov, štyri boli pološtruktúrované videohovory, sedem komunikácií sa uskutočnilo písomne prostredníctvom e-mailu a dva rozhovory sme viedli telefonicky. Tri respondentky a respondenti boli z ÚSVRK, jeden z Ministerstva dopravy, jeden z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny a prebehol aj jeden skupinový videohovor s tromi zástupcami Implementačnej agentúry Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Rozhovor sme robili aj so zástupcom Ministerstva zdravotníctva. Okrem toho bolo uskutočnených šesť rozhovorov so starostami a zástupcami samospráv. Oslovili sme tiež aktivistky a aktivistov z rôznych regiónov, ktorí nám poskytli päť rozhovorov. Ďalšie dva rozhovory sme absolvovali s respondentmi z akademického prostredia.

Pri našom výskume sme podrobne analyzovali viaceré dokumenty, pričom najväčšiu pozornosť sme venovali monitorovacím správam za roky 2022 a 2023,⁶ ktoré obsahujú aj externé hodnotenie. Zamerali sme sa tiež na materiály týkajúce sa národných projektov, hodnotiace správy projektov a analýzy zamerané na stav marginalizovaných rómskych komunít.

Rómske advokačné a výskumné stredisko editovalo túto správu a pripravilo kapitoly 1 a 4. Organizácia EduRoma – Roma Education Project prispela sekciami týkajúcimi sa vzdelávania, segregácie a posilňovania kapacít. Romano Kher – Rómsky dom vypracoval kapitolu o protirómskom rasizme. In Minorita spracovala témy zdravia, sociálnych služieb a podpory rómskej kultúry. Neformálna skupina aktivistov zozbierala dôležitý súbor terénnych rozhovorov.

Aby sa vylúčil možný konflikt záujmov, Zuzana Havírová z Rómskeho advokačného a výskumného strediska sa nezúčastnila na tvorbe kapitoly o Akčnom pláne na boj s protirómskym rasizmom a podporu participácie 2022–2024, keďže sa podieľala na jeho príprave. Rovnako Elena Cinová z Únie rómskej telesnej výchovy a športu bola súčasťou prípravy Akčného plánu pre vzdelávanie 2025–2027, preto sa na tvorbe tejto správy nezúčastnila. Nemáme informácie o tom, že by niektorý z členov konzorcia realizoval niektorú inú z aktivít NRSF.

Ďakujeme všetkým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na príprave tejto správy.

⁶ *Ibid.*

1. IMPLEMENTÁCIA NRSF

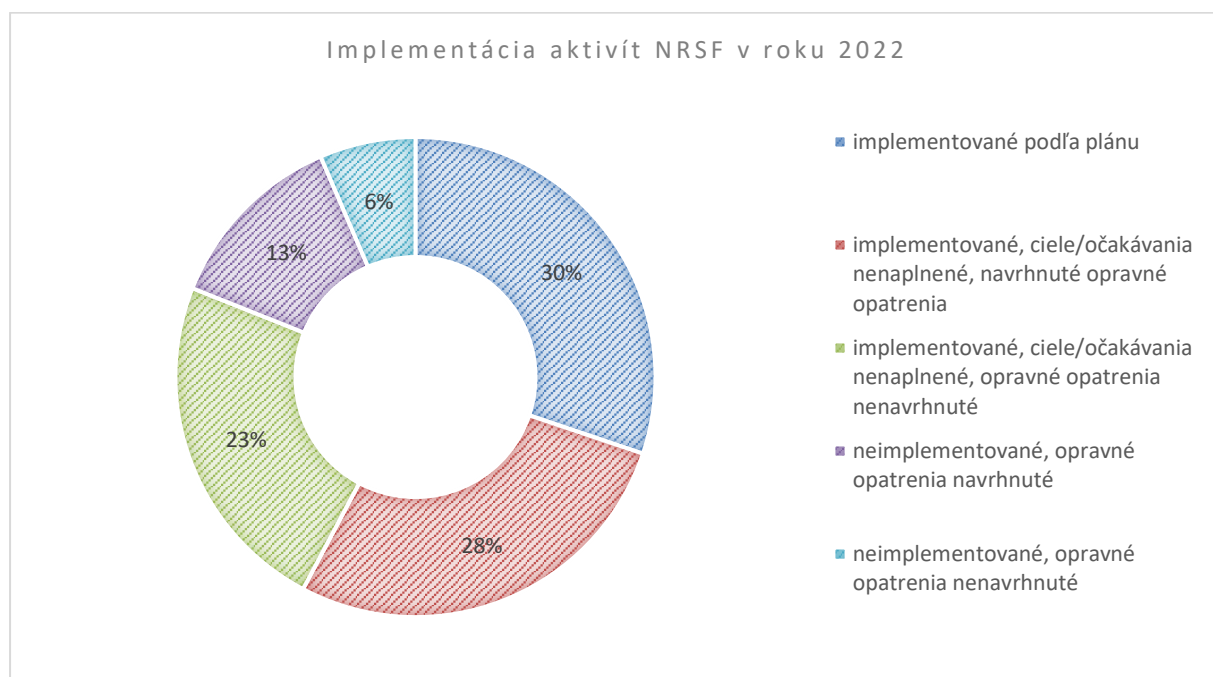
1.1. Kľúčové vývojové trendy a účinnosť implementácie

1.1.1. Zmeny v NRSF a akčných plánoch

Ku koncu roka 2024, keď bola táto správa vypracovaná, nedošlo k žiadnym zmenám v schválenej Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 (NRSF) ani v akčných plánoch na roky 2022 – 2024.

1.1.2. Progres v implementácii

Do roku 2022 bolo naplánovaných 117 aktivít; prehľad ich realizácie je znázornený v nasledujúcom grafe. Celková suma finančných prostriedkov využitých na implementáciu akčných plánov v roku 2022 presiahla 85 miliónov eur.⁷

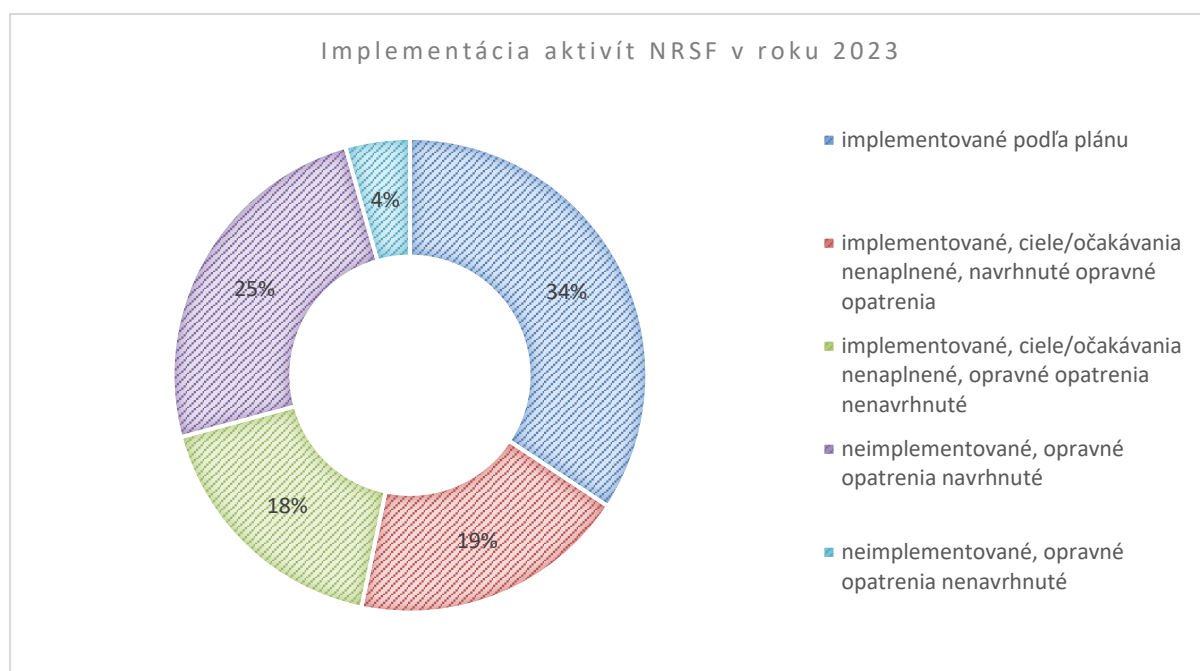

Dáta z Monitorovacej správy o plnení akčných plánov NRSF za 2022, spracované autorským tímom

⁷ Monitorovacia správa o plnení akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 za rok 2022, dostupné na::

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

V roku 2023 bolo naplánovaných 139 aktivít. Ich realizácia bola hodnotená nasledovne: ⁸

Dáta z Monitorovacej správy o plnení akčných plánov NRSF za 2023, spracované autorským tímom

Za rok 2024 zatiaľ nie je verejne dostupné žiadne externé hodnotenie činnosti ÚSVRK.

1.1.3. Účinnosť monitorovania

Kým Európska komisia požaduje hodnotenie každé dva roky, analytická jednotka ÚSVRK vykonáva vyhodnotenie akčných plánov každý rok. ÚSVRK je presvedčený, že takáto ročná periodicita kontroly zvyšuje zodpovednosť jednotlivých ministerstiev. Každoročné hodnotenia zahŕňajú posudzovanie zo strany zodpovedného orgánu realizátora aj externých odborníkov. Výsledná výročná správa prechádza štandardným procesom pripomienkovania – teda vnútorným aj medzirezortným. Následne sa predkladá na vzatie na vedomie vláde.⁹

V januári 2023 ÚSVRK vyhlásil výzvu na odborníkov na doplnenie expertného panelu, úlohou ktorého bolo preveriť správnosť a vecnú podstatu dát predkladaných jednotlivými gestormi a posúdiť skutočný vplyv hlásených aktivít na plnenie cieľov NRSF za rok 2022.¹⁰ Členovia panelu hodnotili realizáciu aktivít v danom období pomocou stupnice od 1 do 5. Napríklad známka 4 znamenala, že aktivita nebola realizovaná, avšak gestor to vedel odôvodniť a navrhol primerané nápravné opatrenia. Nie je však jasné, čo sa rozumie pod primeranosťou navrhnutých opatrení a či prešli participatívnym procesom. Podobne známka 3 znamenala, že aktivita síce prebiehala, no nenaplnili sa očakávania, prípadne aktivita prebiehala s oneskorením (bola vo fáze prípravy), ciele neboli splnené a gestor nenavrhol dostatočné opravné opatrenia. Odborníci sa tak stretli so situáciou, keď niektoré aktivity neboli realizované, ale stačilo, že gestor deklaroval fázu prípravy a aktivita získala známku 3. Takéto definície hodnotiacej škály do istej miery skresľovali hodnotenie a celkový obraz plnenia akčných plánov v konkrétnych obdobiach. Rovnaká škála bola použitá aj pri hodnotení implementácie akčných plánov za rok 2023.

Pri analýze týchto hodnotiacich správ vychádza najavo, že niektoré z externých hodnotení sú nejednoznačné a ťažko zrozumiteľné. Napríklad v oblasti zamestnanosti boli aktivity určené pre marginalizované rómske

⁸ Monitorovacia správa o plnení akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

⁹ Hodnotenie a monitorovanie Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Október 2022. Dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/metodicky_dokument_ham_2022_final.pdf

¹⁰ Prišlo 22 žiadostí, z ktorých boli vybraté nasledovné: vzdelávanie – Vladimír Rafael, zamestnanosť – Zuzana Polačková, bývanie – Alexander Mušínska, zdravie – Andrej Belák, boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie – Zuzana Havírová.

komunity posudzované na základe všeobecných dát, bez toho, aby sa konkrétne zisťovalo, koľko ľudí z tejto cieľovej skupiny bolo zapojených. Preto nie je jasné, ako mohol externý hodnotiteľ označiť aktivitu za splnenú, ak nebol k dispozícii jasný ukazovateľ výsledku. Táto nejasnosť znižuje dôveryhodnosť vonkajšieho hodnotenia a vyvoláva otázky o presnosti posudzovania aktivít NRSF bez relevantných údajov.

Na konci januára 2025 zverejnil Najvyšší kontrolný úrad správu z auditu činnosti Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity za roky 2021 až 2023. Cieľom auditu bolo preskúmať fungovanie úradu a posúdiť systém poskytovania a kontroly verejných financií určených na podporu rómskych komunít. Správa NKÚ konštatuje, že chýba hodnotenie efektívnosti finančných prostriedkov vynaložených na projekty v rámci NRSF vrátane kvantifikácie merateľných ukazovateľov vo vzťahu k stanoveným cieľom. Kritizuje aj fakt, že nebola zriadená Rada vlády SR pre inklúziu marginalizovaných rómskych komunít, čo je v rozpore so schválenou Partnerskou dohodou SR na roky 2021 – 2027.¹¹ Za závažný nedostatok označil úrad aj výrazné prietahy a zbytočnú administratívu v procese schvaľovania dotácií na podporu sociálnych a kultúrnych potrieb či riešenie mimoriadnych nepriaznivých situácií v rómskej komunite.¹²

Najvyšší kontrolný úrad konštatoval, že aj napriek existencii strategického dokumentu Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity chýba relevantné a komplexné hodnotenie efektívnosti využitia personálnych, inštitucionálnych či finančných kapacít na projekty súvisiace s implementáciou NRSF. Navyše neboli kvantifikované merateľné ukazovatele, ktoré požaduje Programové vyhlásenie vlády na roky 2023 – 2027.¹³

1.1.4. Zber dát

Systémové úsilie o zhromažďovanie komplexných údajov o marginalizovaných rómskych komunitách je síce zjavné, no tieto údaje sa v praxi využívajú v rozhodovacích procesoch len zriedka. Národný projekt „Monitoring a hodnotenie inkluzívnych politík I“ sa zameriava na dôkladné mapovanie a vyhodnocovanie životných podmienok obyvateľov rómskych komunít, najmä MRK. Projekt zahŕňa rozsiahly zber údajov prostredníctvom kvantitatívnych výskumov a kvalitatívnych prieskumov realizovaných počas celého obdobia trvania projektu (09/2023 – 10/2026), vrátane EU SILC MRK a sociografického mapovania v rámci aktualizovaného Atlasu rómskych komunít.¹⁴

“Atlas rómskych komunít je aktuálne vo fáze príprav. Nové vydanie Atlasu by malo byť publikované, optimisticky, do júna 2025. Pokiaľ ide o naše analýzy týkajúce sa sociálno-ekonomického postavenia Rómov, EU SILC MRK je skutočne naším vlajkovým projektom. Uvedomujeme si, že ide o nástroj, prostredníctvom ktorého môžeme na základe reprezentatívnych štatistických údajov jasne ukázať skutočné, často výrazné rozdiely medzi životnou úrovňou marginalizovaných rómskych komunít a väčšinou populáciou.”¹⁵

V rámci aktualizácie Atlasu rómskych komunít prebehlo v období od júna do augusta 2024 online zisťovanie základnej situácie v jednotlivých lokalitách. V auguste 2024 sa zároveň uskutočnilo online zasadnutie Tematickej pracovnej skupiny splnomocnenca vlády SR pre monitorovanie a hodnotenie NRSF.¹⁶ Prieskum EU SILC MRK bude pripravený v budúcom roku, teda v roku 2025, spolu s ďalšími kvalitatívnymi a kvantitatívnymi štúdiami zameranými na bývanie, zdravie a zamestnanosť.¹⁷

¹¹ Najvyšší kontrolný úrad. (2025). *Správa o výsledku kontroly 2024: Činnosť a poskytovanie finančných prostriedkov Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity*. Dostupné na: https://www.nku.gov.sk/sk/web/nku/publikovanie-zoznamu-aktulnych-kontrol?p_p_id=kisdataPortlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&r_p_mvcRenderCommandName=detail&kisdataPortlet_backURL=%2fsk%2fvysledky-kontrol%3fp_r_p_mvcRenderCommandName%3d%2f&kisdataPortlet_entryId=97161

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Národný projekt „Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík I.“, dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/monitorovanie-a-hodnotenie-inkluzivnych-politik-zameranych-na-romsku-populaciu-predovsetkym-marginalizovane-romske-komunity-i/np-mahip-i-v-skratke/>

¹⁵ Rozhovor s Tiborom Škrabským, Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 9. októbra 2024.

¹⁶ Stretnutia sa zúčastnila aj Zuzana Havírová z Rómskeho advokačného a výskumného strediska.

¹⁷ Rozhovor s Tiborom Škrabským, Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 9. októbra 2024

Zhromažďovanie údajov v rámci Atlasu vytvára základ pre prípravu aktivít akčných plánov NRSF a slúži aj na určenie cieľovej skupiny prijímateľov eurofondov pri navrhovaní národných projektov (napríklad projekt „Miestne občianske poriadkové služby v lokalitách s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít“). Napriek tomu sa tieto údaje nevyužívajú pri hodnotení vplyvu všeobecných opatrení na Rómov. Ministerstvá argumentujú, že nie sú schopné vyhodnotiť dosah projektov na MRK, hoci existuje detailná databáza o tejto skupine. Okrem toho sa pri tvorbe verejných politík a zákonov nezdá, že by sa zohľadňovali získané údaje o MRK.

1.2. Synergia NRSF s vnútroštátnymi opatreniami a aktivitami EÚ

1.2.1. Komplementárne politiky

NRSF je začlenený do Plánu obnovy, najmä prostredníctvom opatrení zameraných na znižovanie sociálnych nerovností a zlepšovanie životných podmienok marginalizovaných komunít.¹⁸ Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania na roky 2021 – 2033 sa venuje otázkam vzdelávania a podpory zraniteľných skupín, vrátane rómskej komunity. V kontexte tohto dokumentu je NRSF uvádzaný ako nástroj na zlepšenie prístupu k vzdelaniu a zvýšenie jeho kvality pre marginalizované skupiny obyvateľstva.¹⁹ Národné priority rozvoja sociálnych služieb na roky 2021 – 2030 kladú dôraz na podporu zraniteľných skupín prostredníctvom efektívnych sociálnych služieb. NRSF zohráva v tejto stratégii kľúčovú úlohu, keďže stanovuje smernice na zlepšenie sociálnych podmienok Rómov, čo predstavuje jeden z hlavných cieľov celého prístupu.²⁰ Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030 zdôrazňuje potrebu zvyšovať inkluzívnosť vzdelávania, aby sa predišlo tomu, že budúce generácie dospelých budú odchádzať zo školského systému s negatívnym postojom k učeniu a často aj s nedostatočnými základnými zručnosťami. Tento strategický dokument osobitne upozorňuje na výzvy spojené so začleňovaním marginalizovaných rómskych komunít. V tejto oblasti nadväzuje na aktivity navrhované v NRSF, najmä na Akčný plán v oblasti vzdelávania a Akčný plán v oblasti zamestnanosti.²¹

V októbri 2024 došlo k novelizácii školského zákona,²² ktorá zmenila definíciu vzdelávania pre národnostné menšiny. Založenie menšinových škôl sa výrazne zjednodušilo, keďže už nemusia vyučovať aspoň štyri predmety v jazyku menšiny. V praxi to znamená, že doteraz segregované rómske školy sa môžu premenovať na rómske menšinové školy, čo je v priamom rozpore s cieľom NRSF v oblasti vzdelávania – ten do roku 2030 zdôrazňuje rovný prístup Rómov ku kvalitnému inkluzívnemu vzdelávaniu, najmä podporu desegregácie. Zmeny umožnia jednoduché premenovanie segregovaných škôl na menšinové bez povinnosti uplatňovať opatrenia vedúce k desegregácii (viac informácií v časti 3.1).

Začiatkom júla 2024 pristúpilo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny k novelizácii zákona o službách zamestnanosti a zákona o pomoci v hmotnej núdzi. Pod heslom „Práca namiesto dávok“ má tento legislatívny balík za cieľ motivovať dlhodobo nezamestnaných a osoby s nízkou kvalifikáciou, aby si našli prácu. Jednotlivci, ktorí sú schopní pracovať, no odmietnu vhodné zamestnanie, budú mať dávku zníženú. Aktívny príspevok sa bude odstupňovať podľa úrovne aktivity — vyšší príspevok dostanú tí, ktorí sa aktívne zapoja do programov politiky trhu práce, vzdelávajú sa alebo rozširujú možnosti drobných obecných služieb.²³ Namiesto vytvárania stabilných pracovných miest u existujúcich zamestnávateľov ministerstvo ponúka pracovné príležitosti založené na projektoch. Hoci to nie je výslovne uvedené, legislatíva podľa všetkého smeruje na rómsku komunitu, čo naznačuje aj prítomnosť Alexandra Daška, splnomocnenca vlády pre rómske komunity, pri predstavovaní legislatívy ministrom Erikom Tomášom. Oba sice tvrdili, že opatrenie je určené rôznym skupinám, no na tlačovej konferencii bol prítomný iba Alexander Daško ako zástupca Rómov a prezentované boli iba zábery

¹⁸ Plán obnovy. Dostupný na: <https://www.planobnovy.sk>

¹⁹ Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike 2021–2033. Dostupný na: <https://www.minedu.sk/data/att/27e/24904.c12072.pdf>

²⁰ Národné priority pre rozvoj sociálnych služieb 2021–2030. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/nprss-fin.pdf>

²¹ Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva 2021–2030. Dostupná na: https://www.minedu.sk/data/files/11044_strategia-celozivotneho-vzdelavania-a-poradenstva-na-roky-2021-2030.pdf

²² Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 245/2008 Z. z. z 30. októbra 2024, dostupný na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551206>

²³ Tlačová konferencia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny z 2. júla 2024 a tlačové vyhlásenie z 1. októbra 2024. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/sk/uvodna-stranka/informacie-media/aktuality/praca-namiesto-davok-ministerstvo-prace-spusta-legislativu-zlepsenie-zamestnanosti-najzranitelnejších.html> and https://www.youtube.com/watch?v=Jt4_b8z_ayE&t=596s

rómskych komunít.²⁴ Namiesto efektívneho odstraňovania bariér, ktorým rómska komunita čelí pri vstupe na trh práce, tento prístup prehliada diskrimináciu a zanedbáva regióny s nízkymi príležitosťami na zamestnanie, čo je v rozpore s cieľmi NRSF. Takéto nastavenie neprináša systémové riešenia, ale skôr potvrdzuje existujúce rozdiely a vytvára ďalšie prekážky v inklúzii, čím oslabuje dlhodobý rozvoj marginalizovaných rómskych komunít.

1.2.2. Súlad s aktivitami EÚ

V rámci Plánu obnovy a odolnosti boli schválené projekty, ktoré sa zameriavajú na marginalizované rómske komunity (MRK) a sú v súlade s cieľmi NRSF. Tieto projekty podporujú ranú starostlivosť o deti a odstraňujú dvojzmenné vyučovanie na základných školách.²⁵ NRSF zároveň naplňa ciele Európskeho piliera sociálnych práv a iniciatív v rámci Európskeho semestra.²⁶ Napriek tomu však pri realizácii stratégií v súčinnosti s jednotlivými aktivitami EÚ nie je vždy plne reflektovaná komplexnosť celej problematiky. Napríklad v snahe zvýšiť zamestnanosť obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít niektoré projekty nevenujú dostatočnú pozornosť odstráneniu segregácie a sociálneho vylúčenia. Pracovné miesta vznikajú priamo v segregovaných a sociálne vylúčených komunitách, ako sú miestne občianske poriadkové služby alebo pracovníci tímov rozvoja. Aj keď počet zamestnaných medzi obyvateľmi MRK vzrástol, segregácia a sociálne vylúčenie naďalej pretrvávajú.

1.2.3. Riešenie pripomienok z predchádzajúcich hodnotení

Správa občianskej spoločnosti o implementácii NRSF na Slovensku z roku 2018 odporúča, aby relevantné politické strany a hnutia spolupracovali na vytváraní dlhodobých riešení komplexných problémov vylúčenia Rómov. Zároveň by sa mali vyhýbať populizmu, stigmatizačným návrhom a politickému zneužívaniu tejto témy.²⁷ Toto odporúčanie sa však žiaľ v návrhoch týkajúcich sa Rómov nezohľadňuje. Väčšina politických strán nedokáže komunikovať rómsku problematiku bez odkazovania na stereotypy, predsudky a protirómsky rasizmus. Predchádzajúce správy občianskej spoločnosti, ako aj odporúčania Európskej komisie, zdôrazňujú potrebu ukončiť segregáciu Rómov vo vzdelávaní. Táto požiadavka však nebola realizovaná z viacerých dôvodov, ktoré slovenská vláda, ministerstvo školstva ani Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity neberú do úvahy.²⁸ Jedným z odporúčaní správy Roma Civil Monitor²⁹ bolo aj zavedenie kvalitatívnych ukazovateľov pri realizácii opatrení a aktivít. Toto odporúčanie však nebolo zohľadnené.

1.3. Participácia Rómov na implementácii a monitorovaní

1.3.1. Zapojenie rómskych organizácií občianskej spoločnosti do implementácie

Zapojenie rómskych organizácií občianskej spoločnosti do implementácie NRSF je obmedzené len na určité oblasti.

V prvom rade sa podieľali na realizácii aktivít z Akčného plánu pre vzdelávanie, najmä v podpore vedeckých, vzdelávacích a výskumných činností v oblasti rómskeho jazyka, kultúry a umenia. Rovnako sa venovali aj

²⁴ Tlačový výstup 14. augusta 2024, dostupná na: <https://www.youtube.com/watch?v=C8f1ozQvj5s> and press conference https://www.youtube.com/watch?v=Jt4_b8z_ayE&t=926s

²⁵ Výzvy Plánu obnovy dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/realizacia/vyzvy/page7>

²⁶ Národný program reforiem SR 2023, dostupné na: https://commission.europa.eu/document/download/756838b4-1707-4ff5-8532-f003f1cc25a2_en?filename=National%20Reform%20Programme%202023.pdf

²⁷ Roma Civil Monitor, *Monitorovacia správa občianskej spoločnosti o implementácii národnej stratégie integrácie Rómov na Slovensku So zameraním sa na štrukturálne a horizontálne predpoklady jej úspešnej implementácie*. 2018, dostupné na: <https://romadata.org/wp-content/uploads/2019/04/sk-reportcelv-final.pdf>

²⁸ Denisa Žilová, *Segregácia rómskych detí v školách je stále realitou*. (Bratislava: Školsky portal, 2024), dostupné na: <https://www.skolskyportal.sk/prevadzka-skoly/segregacia-romskych-deti-v-skolach-je-stale-realitou>. Vlado Rafael, *Nové pravidlá desegregácie v školách sú deravé, vylúčeným žiakom nepomôžu*, 21 November 2024, dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-nepomozu/>. Zuzana Havířová, *Nemáme právo hazardovať s budúcnosťou rómskych detí*. (Bratislava: Romano forum, 2024), dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/nemame-pravo-hazardovat-s-buducnostou-romskych-deti/>

²⁹ Pozri: www.romacivilmonitoring.eu

vedeckým, výskumným a vzdelávacím aktivitám zameraným na jazyk, boju proti extrémizmu, rasizmu a intolerancii a na prezentáciu kultúry a umenia rómskej menšiny.³⁰

V druhom rade sa rómske organizácie občianskej spoločnosti zapájali aj do aktivít zameraných na podporu interkultúrneho dialógu a porozumenia medzi občanmi slovenskej väčšiny a príslušníkmi etnických menšín. Rovnako sa podieľali na informovaní a vzdelávaní o diskriminácii a prenasledovaní Rómov v minulosti v rámci Akčného plánu boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie Rómov.³¹

Táto participácia je umožnená vďaka Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, ktorý sa aktívne podieľa na napĺňaní cieľov NRSF. Prostredníctvom fondu sa každoročne schvaľujú projekty zamerané na kultúru a vzdelávanie, vedecký výskum, literatúru, vydavateľskú činnosť, divadlo, hudbu, tanec, vizuálne a audiovizuálne umenie.³²

Väčšina týchto projektov sa zvyčajne realizuje prostredníctvom kultúrnych podujatí. Len menšia časť z nich je zameraná na vedecký výskum a vzdelávacie aktivity súvisiace s jazykom či prevenciou extrémizmu, rasizmu a intolerancie.³³

Zástupcovia rómskych organizácií občianskej spoločnosti sú v rámci implementácie stále nedostatočne zastúpení, čo je spôsobené najmä obmedzenými odbornými kapacitami v oblastiach, ako je bývanie, zdravie či sociálne služby.

1.3.2. Rómovia vo verejných inštitúciách implementujúcich NRSF

Najväčšie zastúpenie Rómov v procese implementácie NRSF možno pozorovať v rámci Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity (ÚSVRK) a jeho regionálnych pracovísk. Väčšina z nich pôsobí v národných projektoch: NP Monitoring a hodnotenie, NP Usporiadanie pozemkových právnych vzťahov či NP Rozvojové tímy.³⁴ Navyše, Rómovia pôsobia aj v organizácii Zdravé regióny, ktorá napĺňa ciele NRSF v oblasti zdravia. Väčšina zastáva pozíciu asistentov podpory zdravia, na ktorú sa vyžaduje ukončené len základné vzdelanie. Niektorí Rómovia však pracujú aj na pracovných miestach s vyššími nárokmi na vzdelanie — napríklad ako koordinátori asistentov podpory zdravia, kde je potrebné úplné stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie prvého či druhého stupňa. Rómski zástupcovia sú aj v manažmente organizácie, napríklad na pozíciách terénneho experta alebo hlavného regionálneho manažéra pre podporu zdravia.³⁵ Rómovia sa angažujú aj v oblasti sociálnej práce a v projektoch komunitných centier, ktoré realizuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny.

Nemáme však presné informácie o počte Rómov zamestnaných v Národnom inštitúte vzdelávania a mládeže, ktorý spolu s Ministerstvom školstva zabezpečuje programy výučby rómskeho jazyka na podporu začleňovania rómskych žiakov do vzdelávania. Rovnako nám chýbajú údaje o rómskych zamestnancoch v Ústredí práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré má spolu s ministerstvom riadiť zamestnanosť v rámci akčných plánov. O účasti Rómov na implementácii NRSF na ministerstvách investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie, životného prostredia, dopravy, Štatistickom úrade a Ministerstve kultúry takisto nemáme dostatok informácií. Domnievame sa, že ministerstvá nekladú dôraz na prijímanie Rómov do pracovných pozícií, dokonca ani v projektoch zameraných na inklúziu Rómov.

³⁰ Akčný plán prioritnej oblasti vzdelávanie 2022-2024, dostupný na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

³¹ Akčný plán prioritnej oblasti boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie 2022-2024, dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

³² Pozri www.kultminor.sk

³³ Hodnotenie od Zuzany Havírovej, členky odbornej rady za rómsku národnostnú menšinu na Fonde na podporu kultúry národnostných menšín

³⁴ Rozhovor s Tiborom Škrabským, Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 9. októbra 2024. Pozri tiež: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/kontakty-uradu-splnomocnenca-vlady-sr-pre-romske-komunity?csrt=3030421130587460759>

³⁵ Pozri: <https://www.zdraveregion.eu/experti-koordinatori-np-zk/>

Očakáva sa tiež, že Rómovia sa budú aktívne podieľať na realizácii NRSF prostredníctvom Akčného plánu boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie, najmä s dôrazom na zapojenie mládeže a žien do prípravy, implementácie a hodnotenia opatrení pre Rómov. Do konca roka 2024 však nebola v tejto oblasti realizovaná žiadna aktivita – nekonal sa žiadny Kongres mladých Rómov, nevznikli poradné orgány pre mladých Rómov či Rómky a neboli uskutočnené ani žiadne aktivity, ktoré by participatívne viedli k zlepšeniu postavenia Rómov v spoločnosti.³⁶

1.3.3. Účasť Rómov na monitorovaní a hodnotení

V rámci NRSF sa predpokladalo, že na monitorovaní a hodnotení realizácie aktivít Operačného programu Slovensko 2021 – 2027 bude participovať päť zástupcov rómskej komunity.³⁷

Na účely monitorovania implementácie programu Slovensko 2021 – 2027 zriadilo Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Monitorovací výbor pre program Slovensko 2021 – 2027 a špeciálnu Komisiu pri tomto výbore, zameranú na marginalizované rómske komunity. Do týchto orgánov boli prizvané platformy občianskej spoločnosti, ktoré transparentným nominačným procesom – vedeným Úradom splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti a Komorou mimovládnych neziskových organizácií pri Rade vlády SR pre mimovládne neziskové organizácie – delegovali troch zástupcov občianskej spoločnosti do Monitorovacieho výboru.

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie tak umožnilo nomináciu zástupcov do Komisie pre marginalizované rómske komunity aj do Komisie k cieľu 4 (sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa v duchu Európskeho piliera sociálnych práv). Na základe tejto výzvy boli nominovaní dvaja zástupcovia, avšak ich zastúpenie nepochádzalo priamo z rómskych organizácií občianskej spoločnosti, ale na základe nominácie Rady splnomocnenca vlády pre rómske komunity.

Aby boli splnené kritériá aktivít, ministerstvo ponúklo Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity možnosť dočasne nominovať tieto organizácie občianskej spoločnosti do Monitorovacieho výboru ako pozorovateľov. Do konca roka 2023 však úrad tieto nominácie nepredložil.³⁸

V rámci interného hodnotenia implementácie NRSF prebehli dva monitorovacie cykly za roky 2022 a 2023. Pre tieto kolá monitorovania hodnotenia realizácie akčných plánov vyhlásil ÚSVRK výberové konanie na výber externých expertov, medzi ktorými boli vybraní aj dvaja Rómovia – jeden pre oblasť vzdelávania a jeden pre oblasť boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie Rómov.³⁹

1.3.4. Príspevok národnej rómskej platformy k napĺňaniu NRSF

Od prijatia aktuálnej NRSF v roku 2020 bola Národná rómska platforma organizovaná v rokoch 2020 až 2022. Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity (ÚSVRK) zorganizoval v roku 2021 tri regionálne konzultačné stretnutia – tzv. Rómske platformy – v rámci prípravy Akčných plánov na roky 2022 – 2024. Cieľom bolo vytvoriť priestor pre verejnosť na pripomienkovanie návrhov akčných plánov pre jednotlivé prioritné oblasti. Tieto

³⁶ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csr=5073062753059547304

³⁷ Akčný plán prioritnej oblasti pre boj s protirómskym rasizmom a podporu participácie Rómov, dostupný na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csr=3030421130587460759

³⁸ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csr=7775005331818248825

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csr=5073062753059547304

³⁹ Dr. Vlado Rafael za AP Vzdelávanie a Dr. Zuzana Havířová za AP Boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie Rómov. Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csr=14598545656017724858

platformy sa uskutočnili v mestách Banská Bystrica, Košice a Prešov za účasti zástupcov akademickej obce, štátnej správy, neziskového i mimovládneho sektora pôsobiaceho v daných regiónoch.

Splnomocnenkyňa vlády, v tom čase Andrea Bučková, predstavila prítomnej verejnosti pripravené verzie akčných plánov a umožnila diskusiu a pripomienkovanie, pričom podnety účastníkov boli následne zapracované do finálnych dokumentov.

V nasledujúcom období však ÚSVRK nový projekt nepredložil, a preto ďalšie rómske platformy už neboli realizované.

2. PREHĽAD PODĽA TEMATICKÝCH OBLASTÍ

2.1. Boj s protirómskym rasizmom a diskrimináciou

Boj s protirómskym rasizmom nie je prioritou slovenskej vlády. Existujúce záväzky sa vykonávajú nedostatočne a ich dopad je zanedbateľný. Verejné osobnosti vrátane predsedu vlády aj v tomto období používali protirómske výroky na verejnosti, čím legitimizovali negatívne postoje voči Rómom.⁴⁰

Medzi najzásadnejšie problémy v tejto oblasti patrí absencia oficiálneho a širšieho uznania protirómskeho rasizmu ako špecifickej formy (antigypsyizmu) v národných politikách, rozšírené predsudky voči Rómom, nenávisťné prejavy na internete aj mimo neho, slabá účinnosť ochrany pred diskrimináciou, segregácia vo všetkých oblastiach života a diskriminačné správanie zo strany orgánov činných v trestnom konaní.

2.1.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

Väčšina aktivít v rámci Akčného plánu Boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie Rómov nebola úspešne implementovaná. Realizované boli len vzdelávacie aktivity Slovenského národného strediska pre ľudské práva, avšak absentuje kvalitatívne zhodnotenie ich skutočného dopadu na cieľovú skupinu.⁴¹

V roku 2021 vláda Slovenskej republiky prijala definíciu protirómskeho rasizmu v rámci Koncepce boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024,⁴² ktorá sa stala tiež súčasťou NRSF 2030. Akčný plán požadoval, aby sa táto definícia protirómskeho rasizmu zahrnula do viacerých štátnych stratégií. Hlavným zámerom bolo dosiahnuť, aby sa pri tvorbe sektorových stratégií bral do úvahy protirómsky rasizmus a jeho znaky, pričom by mali byť prijímané len tie vládne dokumenty, ktoré nijako – ani nepriamo – nepodporujú protirómsky rasizmus. Napríklad, ak ministerstvo práce pripravuje stratégiu na podporu sociálnych služieb, malo by výslovne uviesť, že je v súlade s potláčaním protirómskeho rasizmu. Podobne by to malo byť aj pri tvorbe bytovej politiky na ministerstve dopravy. Táto požiadavka však nebola naplnená.

V roku 2022 parlament však prijal definíciu protirómskeho rasizmu podľa IHRA, ktorú navrhli rómsky poslanec Peter Pollák ml. a bývalý splnomocnenec vlády Ján Hero.⁴³ Predkladatelia si nevšimli, že táto definícia už bola súčasťou existujúcej „Koncepce boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024“. Problematické časti⁴⁴ definície IHRA boli odborníkmi kritizované. Tí zároveň vyjadrili obavy, že tento proces neprešiel odbornou komunitou.⁴⁵ Preto je dôležité aj naďalej využívať definíciu protirómskeho rasizmu, ktorá bola ustanovená

⁴⁰ Napr. Romea.cz, *Fico špiní slovenské Romy. Prý je těžké je přesvědčit, aby pracovali. Podle romských poslanců jde o systémový rasismus a blud obrovských rozměrů*. Pozri: <https://romea.cz/cz/zahranici/fico-spini-slovenske-romy-pry-je-tezke-je-presvedcit-aby-pracovali-podle-romskych-poslancu-jde-o-systemovy-rasismus-a-blud-obrovskych-rozmeru>

⁴¹ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

⁴² Uznesenie vlády č. 22/2021 z 13. januára 2021, dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/18982/1>

⁴³ NRSR: Plénium odsúhlasilo definíciu protirómskeho rasizmu, 2022, dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti&udalost&MasterID=56150>

⁴⁴ Definícia uvádza, že „znehodnocovanie rómskych kultúr a spôsobov života“ alebo zmienka o „spôsobe života“ sú v slovenskom kontexte neprijateľné, keďže protirómska rétorika často opisuje životný štýl Rómov z marginalizovaných komunit ako dôvod ich neschopnosti začleniť sa do spoločnosti. Tento pohľad naznačuje, že finančné prostriedky vyčlenené na inklúziu sú vynakladané zbytočne, pretože Rómovia údajne nechcú zmeniť svoj spôsob života ani sa integrovať.

⁴⁵ Pavol Lacko, *Parlament schválil definíciu protirómskeho rasizmu. Odborníkom prekáža duplicita aj zmienka o „životnom štýle Rómov“*, 2022, dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/parlament-schvalil-definiciu-protiromskeho-rasizmu-odbornikom-prekaza-duplicita-aj-zmienka-o-zivotnom-style-romov/>

v Konceptii boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 a v NRSF 2030, keďže tieto dokumenty zahŕňajú všetky existujúce medzinárodné definície.

Aktivity, ktoré mali bojovať proti stereotypom o Rómoch, boli realizované bez dostatočného pochopenia ich podstaty. Nedostatočné chápanie problematiky stereotypov sa prejavilo pri činnosti zameranej na pravidelné mesačné informovanie o boji proti s protirómskym rasizmom a diskriminácii na Slovensku. ÚSVRK vytvorilo antidiskriminačnú sekciu, ktorej cieľom bolo prezentovať informácie o Rómoch, avšak väčšina obsahu bola stereotypná, pretože Rómovia boli zobrazovaní najmä ako tanečníci, hudobníci či speváci. Práve takýto obraz rómskej národnostnej menšiny upevňuje zaužívané stereotypy a nijako neprispieva k skutočnému boju s protirómskym rasizmom.⁴⁶

Plánované aktivity zamerané na boj proti nenávisťným prejavom voči Rómom – či už na internete alebo mimo neho – sa doteraz nepodarilo zrealizovať.⁴⁷

2.1.2. Riešenie problémov mimo NRSF

V boji s protirómskym rasizmom majú špecifický význam tie organizácie a inštitúcie, ktoré sa tejto problematike venujú prostredníctvom právnych krokov alebo na ňu systematicky a dlhodobo upozorňujú advokačnou činnosťou. Žiaľ, takáto podpora nebola identifikovaná v Akčnom pláne boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie Rómov. Ak sa pozrieme napríklad na aktivity mimovládnej organizácie Centrum pre občianske a ľudské práva, právne poradenstvo a služby tejto organizácie patria medzi najdôležitejšie činnosti v oblasti advokácie práv Rómov na Slovensku.⁴⁸

2.2. Vzdelávanie

V Akčnom pláne pre vzdelávanie na roky 2022–2024 bolo ako hlavný cieľ stanovené zabezpečiť rovnaký prístup rómskych mužov a žien ku kvalitnému vzdelávaniu v rámci hlavného vzdelávacieho prúdu od narodenia až po zamestnanie, pričom sa tak malo stať do roku 2030. Dôraz sa pritom kládol na zavedenie desegregačných a inkluzívnych opatrení na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému.⁴⁹

Tento cieľ je nesmierne významný, no v praxi sa objavilo viacero zásadných problémov: obmedzený prístup rómskych detí k predškolskému vzdelávaniu, vysoká miera opakovania ročníkov a predčasné ukončovanie školskej dochádzky, ako aj systémové zlyhávajúce pri riešení diskriminácie v školách.

2.2.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

Na začiatok treba zdôrazniť, že opatrenia uvedené v Akčnom pláne na roky 2022 – 2024, ktoré sa týkajú vzdelávania rómskych detí a mládeže, nie sú dostatočné ani systémové.

Politika raného vzdelávania a starostlivosti o deti vo veku 0 – 7 rokov na Slovensku nie je jednotná a spadá pod tri ministerstvá: zdravotníctva, školstva a práce, sociálnych vecí a rodiny. Tento roztrieštený prístup spôsobuje nedostatočnú koordináciu pri riešení tejto problematiky.

Opatrenie 1.1 malo riešiť otázku rannej starostlivosti a vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít vo veku 0 – 3 roky, a to zlepšením ich kognitívnych, emocionálnych a prosociálnych zručností prostredníctvom

⁴⁶ Pozri: <https://romovia.vlada.gov.sk/antidiskriminacna-rubrika/?csrc=5073062753059547304>

⁴⁷ Napríklad sem možno zaradiť realizáciu školení pre médiá o správnom zobrazovaní menšín, podporu preventívnych aktivít a programov pre žiakov, študentov, pedagogických a odborných zamestnancov, ako aj pre obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít (MRK). Tieto aktivity majú za cieľ odbúrať predsudky a stereotypy spojené s vnímaním menšín na Slovensku, posilniť kritické myslenie a schopnosť rozpoznávať dezinformácie a tým predchádzať polarizácii spoločnosti prostredníctvom cielených výziev. Viac informácií nájdete v Monitorovacej správe o implementácii akčných plánov NRSF za rok 2022, dostupnej na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrc=7775005331818248825, a Monitorovacej správe o implementácii akčných plánov NRSF za rok 2023: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrc=5073062753059547304

⁴⁸ Pozri: <https://poradna-prava.sk/aktuality/dosiahli-sme-prelomovy-rozsudok-odvolaci-sud-potvrdil-zodpovednost-statnych-institucii-za-segregaciju-romskych-deti-na-zakladnej-skole-v-terni-stat-musi-teraz-desegregovat/>

⁴⁹ Akčné plány 2022–2024, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1598/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf

aktívnej účasti detí a rodičov v programoch ranej starostlivosti. Plánované boli tri aktivity, z ktorých dve boli analytického charakteru – jedna sa zameriavala na vypracovanie stratégie a druhá na tvorbu metodického manuálu.

V rámci prvej aktivity bolo definované, že vznikne medzirezortná stratégia ranej starostlivosti pre znevýhodnené deti a deti z MRC, vrátane identifikácie bariér v prístupe k týmto programom. V roku 2022 bola prijatá a vypracovaná Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Národná stratégia rozvoja koordinovaných služieb včasnej intervencie a ranej starostlivosti na roky 2022 – 2030. Tento dokument je však vypracovaný najmä z pohľadu sociálnej politiky, čo je problematické, keďže v ňom chýba analýza potrieb detí z MRC z pohľadu vzdelávania. Napríklad nie je spracovaná analýza problémov a výziev predškolského vzdelávania, diagnostiky detí zo špeciálnopedagogického alebo psychologického hľadiska a následnej sociálnej či edukačnej intervencie. V stratégii tiež absentuje formulovanie konkrétnych krokov a odporúčaní na zmeny a zlepšenia či zlepšenie dostupnosti služieb včasnej intervencie zásahu pre deti z MRC. Aj záväzky týkajúce sa vypracovania dostupných metodík pre včasnú intervenciu sú zamerané prevažne na deti so zdravotným znevýhodnením, pričom rómske deti z marginalizovaných komunít sú opomenuté. Stratégia v podstate len konštatuje, že dostupnosť služieb včasnej intervencie a starostlivosti pre MRC zabezpečujú aktuálne len mimovládne organizácie.

Druhá aktivita sa zameriavala na zvyšovanie povedomia verejnosti o programoch ranej starostlivosti, vrátane súhrnu metodických materiálov a štandardov včasnej intervencie pre deti. Na jej naplnenie Ministerstvo práce a sociálnych vecí v roku 2023 pripravilo dokument „*Cesta dieťaťa v ranom detstve*“.⁵⁰ V roku 2024 bol v rámci tejto aktivity vypracovaný aj samostatný metodický dokument s názvom „Metodika poskytovania služieb včasnej intervencie“.⁵¹

Tretia aktivita v rámci tohto opatrenia bola zameraná na realizáciu programov a podporu poskytovateľov ranej starostlivosti v MRK, pričom dôraz sa kládol na rozvoj rodičovských zručností a rodinnú gramotnosť. Tieto programy boli plánované na obdobie rokov 2022 až 2024. Ako ukazovateľ sa stanovila účasť 940 detí v programoch ranej starostlivosti a podpora 10 subjektov. Je náročné presne posúdiť, či bol tento ukazovateľ – teda počet zapojených detí a podporených subjektov – postačujúci, pretože iniciatíva bola zameraná na podporu mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú ranej starostlivosti a vzdelávaniu rómskych detí, no ktorých pôsobenie v znevýhodnených komunitách je objektívne obmedzené. Podľa hodnotenia Akčných plánov za rok 2022⁵² sa uskutočnili konzultácie a pripravovalo sa vyhlásenie výzvy na financovanie.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky zverejnilo výsledky výzvy „Podpora poskytovania ranej starostlivosti a ranej intervencie pre deti vo veku 0 až 6 rokov z marginalizovaných rómskych komunít a generačnej chudoby“, ktorú vyhlásilo v roku 2023 v rámci iniciatívy „Dostupnosť, rozvoj a kvalita inkluzívneho vzdelávania na všetkých úrovniach“ v Pláne obnovy a odolnosti SR. Cieľom tejto výzvy bolo pripraviť deti z marginalizovaných rómskych komunít a z prostredia generačnej chudoby na vstup do formálneho predprimárneho vzdelávania rozvojom ich kognitívnych, motorických a sociálnych zručností, a tým prispieť k rovnosti príležitostí vo vzdelávaní. Celkovo bolo podaných 32 žiadostí v celkovej požadovanej sume 25 761 337,73 eura. Hodnotiaca komisia schválila financovanie pre 10 žiadostí, pričom celková suma pridelené podpory dosiahla 6 263 520 eur.⁵³

V posledných rokoch sa zaznamenal pozitívny posun v dostupnosti materských škôl. Vďaka zdrojom z Plánu obnovy a odolnosti sa investovali výrazné finančné prostriedky do zvyšovania kapacít materských škôl – do 30. apríla 2026⁵⁴ by malo vzniknúť viac než 9 000 nových miest za celkovú sumu 172 miliónov eur. Od januára 2025 bude navyše financovanie materských škôl prebiehať priamo cez Ministerstvo školstva podľa nového

⁵⁰ Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/vcasna-intervencia-rana-starostlivost/cesta-dietata-ranom-veku-december-2023.pdf>

⁵¹ Tento dokument bol vypracovaný ako záväzok v rámci Národnej stratégie rozvoja koordinovanej včasnej intervencie a služieb včasnej starostlivosti na roky 2022 – 2030. Bližšie informácie pozri: Metodika poskytovania služieb včasnej intervencie 2024, dostupná na: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/vcasna-intervencia-rana-starostlivost/metodika-svi-2024.pdf>

⁵² Hodnotenie akčných plánov za rok 2022, dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1277/ms_2022_sprava_final.pdf

⁵³ Zoznam podporených uchádzačov: <https://www.minedu.sk/data/att/448/27600.85c829.pdf>

⁵⁴ Ministerstvo školstva. Výzva na zvýšenie kapacity materských škôl. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/vyzva-na-zvysenie-kapacit-materskych-skol/>

modelu.⁵⁵ Pre deti vo veku tri a štyri roky je už tiež právne garantovaný nárok na miesto v škôlke.⁵⁶ Tieto zmeny by mali, aspoň teoreticky, zaručiť lepšiu dostupnosť predprimárneho vzdelávania pre všetky deti.⁵⁷ Napriek tomu však môže byť vplyv na rómske deti nerovnomerný z rôznych dôvodov – od finančných bariér, cez geografickú dostupnosť, po diskrimináciu či nedôveru rodičov voči inštitúciám vyplývajúcu z ich predchádzajúcich skúseností s rasizmom. Slovenská vzdelávacia politika zatiaľ nemá k dispozícii dáta o týchto faktoroch a takéto informácie zatiaľ nezhrádzajú ani mimovládne organizácie.

Dôležité je podotknúť, že problematika segregácie rómskych detí v materských školách naďalej nie je systémovo riešená. Znamená to, že pri rozširovaní kapacít materských škôl pre rómske deti v nasledujúcich rokoch môžu príslušné inštitúcie, vrátane ministerstva školstva, tieto nové miesta vytvárať priamo v segregovaných lokalitách namiesto podpory začleňovania detí do bežných škôlok.

Zavedenie povinnej predškolskej výchovy nepochybne ovplyvňuje úspešnosť rómskych žiakov na základných školách a pomáha predchádzať ich umiestňovaniu do špeciálnych tried. Napriek tomu, že zatiaľ nemáme dáta o efektívnosti povinnej predškolskej dochádzky v súvislosti s úspechom rómskych žiakov na základných školách na Slovensku, je potrebné poukázať na pretrvávajúci problém častého opakovania ročníkov a predčasného ukončenia povinnej školskej dochádzky už na nižšom stupni základných škôl.⁵⁸

V Akčnom pláne boli stanovené dve aktivity na riešenie tejto problematiky. Prvá mala za cieľ zvýšiť počet škôl, ktoré v roku 2022 implementujú celodenný vzdelávací systém, čo je považované za predpoklad úspešného ukončenia základnej školy – najmä v obciach s najvyššou koncentráciou rómskych žiakov. Táto aktivita sa realizovala prostredníctvom školských klubov detí, pričom poplatky za klub boli uhrádzané zo štátnych zdrojov.⁵⁹ Celková suma refundovaných poplatkov dosiahla 365 594 eur⁶⁰ a počas trvania projektu bolo možné preplatiť až 41 204 jednotlivých poplatkov. Do výzvy sa zapojilo spolu 199 škôl a vzdelávacích zariadení.

Treba však podotknúť, že išlo skôr o dočasné opatrenie než o systémové riešenie. Preplácanie poplatkov za školské kluby neodstraňuje skutočné príčiny vysokej absencie rómskych žiakov v týchto kluboch ani ich celkového školského neúspechu. Mnohí žiaci sa školských klubov nezúčastňujú napríklad pre chýbajúce alebo nedostatočne podporované pozitívne vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi deťmi, čo často vedie k tomu, že rodičia odmietajú účasť svojich detí na neformálnom vzdelávaní. Navyše, školské kluby nezodpovedajú zamýšľanému modelu celodenného vzdelávacieho systému, ktorý zatiaľ na Slovensku nie je právne ani obsahovo rozpracovaný.

Ďalšia aktivita, konkrétne 1.3.2, sa zameriavala na predchádzanie predčasnému ukončeniu povinnej školskej dochádzky. Jej cieľom bolo znížiť podiel neúspešných žiakov z marginalizovaných rómskych komunít prostredníctvom vytvárania podporných opatrení,⁶¹ ktoré by zabezpečili riadne ukončenie povinnej školskej

⁵⁵ Do januára 2025 boli materské školy financované zo zdrojov samospráv prostredníctvom podielových daní. Pozri: <https://hnonline.sk/slovensko/96176881-skolkysa-od-buduceho-roka-budu-financovat-zo-statneho-rozpoctu>.

⁵⁶ Tento cieľ bol naplnený prijatím zákona č. 182/2023 Z. z., ktorý schválila Národná rada Slovenskej republiky 9. mája 2023. Zákon upravuje predovšetkým zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) č. 245/2008 Z. z., ako aj novelu zákona č. 138/2019 Z. z. o pedagogických a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 553/2003 Z. z. o odmeňovaní niektorých zamestnancov vykonávajúcich prácu vo verejnom záujme a zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁵⁷ Zákon č. 290/2024 Z. z., ktorým sa upravuje zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov, pozri: <https://www.minedu.sk/financovanie-materskych-skol-od-112025/>

⁵⁸ Pozri: <https://slowakei.fes.de/e/publikacia-eduroma-priciny-prepadavania-romskych-ziakov-alebo-ked-opakovanie-nie-je-matkou-mudrosti.html>

⁵⁹ Pozri: <https://www.minedu.sk/kompenzacia-poplatku-v-sk-d-pre-ziakov-zo-szp-a-v-hn-2-zdroj-3p01/>

⁶⁰ Výška finančného príspevku v rámci výzvy „Kompenzácia poplatku v školských kluboch detí pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a v hmotnej núdzi 2“ za rok 2023, pozri: <https://www.minedu.sk/kompenzacia-poplatku-v-sk-d-pre-ziakov-zo-szp-a-v-hn-2-zdroj-3p01/>

⁶¹ Napríklad sem patrí poskytovanie vzdelávania a školení, ktoré zohľadňujú úpravu vzdelávacieho obsahu a hodnotenie výsledkov dosiahnutých deťmi či žiakmi vo vzdelávacom procese. Patria sem tiež aktivity na podporu rozvoja školskej spôsobilosti, zlepšenie podmienok na vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a umožnenie žiakom absolvovať výučbu predmetu alebo vzdelávacej oblasti vo vyššom ročníku.

dochádzky. Štatistiky ukazujú,⁶² že v septembri 2021 bol najvyšší počet opakujúcich ročník v Košickom kraji (3 717), nasledoval Prešovský kraj (3 131) a na treťom mieste bol Banskobystrický kraj (1 848);⁶³ práve v týchto regiónoch je najvyššie zastúpenie marginalizovaných rómskych komunít. V júli 2024 Ministerstvo školstva spustilo národný projekt, ktorého cieľom je vytvoriť a otestovať inovatívny systém včasného varovania pred predčasným odchodom zo školy. Tento systém umožní školám identifikovať žiakov ohrozených predčasným ukončením školskej dochádzky a ponúknuť im konkrétnu pomoc. Vďaka včasnej identifikácii a rýchlej intervencii možno výrazne znížiť počet žiakov, ktorí zo školy odchádzajú predčasne. Projekt bude realizovaný štyri roky a jeho implementácia začne na konci roka 2025. Na jeho realizáciu bolo vyčlenených 7,7 milióna eur z prioritnej osi záruky pre mladých, pričom koordináciu zabezpečí Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie.⁶⁴

V prípade tretieho najzávažnejšieho problému v oblasti vzdelávania sa Akčný plán zameriaval na štvrtý špecifický cieľ, ktorým je „systematicky predchádzať, zmierňovať a odstraňovať prejavy segregácie vo výchovno-vzdelávacom procese na všetkých stupňoch školského systému“ (podrobnejšie informácie o tejto problematike nájdete v kapitole 3.1).

2.2.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

Hoci je Akčný plán pomerne komplexný, chýba v ňom riešenie tém týkajúcich sa rozvoja a podpory neformálneho vzdelávania či praktických problémov vo vzdelávaní na decentralizovanej úrovni škôl. Plán sa taktiež nevenuje stratégiám vzdelávania žiakov z marginalizovaných komunít počas kríz, ako bola pandémia COVID-19, keď väčšina rómskych detí z marginalizovaných komunít nemala prístup k online vyučovaniu.

Podľa prieskumu⁶⁵ nemalo v priemere až 60 % rómskych žiakov počas dištančného vzdelávania od júla 2020 žiaden alebo len minimálny kontakt s učiteľmi. Až 70 % žiakov z rómskych komunít sa počas krízy vôbec nezapojilo do vzdelávania. Výsledky prieskumu ukazujú, že v niektorých marginalizovaných rómskych komunitách sa do vzdelávania v období krízy nezapojilo 90 až 100 % detí.

Akčný plán nevenuje pozornosť digitálnemu vzdelávaniu ani rozvoju technologických zručností detí z marginalizovaných rómskych komunít. Práve tieto oblasti budú v najbližších rokoch zásadné pre uplatnenie sa na trhu práce, preto považujeme za nedostatočné, že v Akčnom pláne na roky 2022–2024 úplne chýbajú.

2.3. Zamestnanosť

V populácii MRK je len v každej druhej až tretej domácnosti zamestnaný aspoň jeden človek, zatiaľ čo dôchodcovia tvoria jednu osobu na každých päť domácností. Takmer v každej domácnosti sa nachádza aspoň jedna nezamestnaná osoba alebo rodič na materskej či rodičovskej dovolenke. Platí, že čím vzdialenejšie je rómske osídlenie od centra obce, tým nižšia je ekonomická aktivita dospelých obyvateľov. V osadách mimo obcí je zamestnaný jeden človek zhruba v každej tretej domácnosti, pričom na desať domácností pripadá až jedenásť nezamestnaných. Celková miera nezamestnanosti v MRK je 38 %, pričom 46 % nezamestnaných tvoria mladí do 34 rokov a 38 % spadajú do vekovej skupiny 35–49 rokov. Zamestnaný je len jeden z piatich Rómov vo veku nad 16 rokov. Podiel mladých ľudí vo veku 15 až 34 rokov, ktorí nie sú v zamestnaní, vzdelávaní ani odbornej príprave (NEET), predstavoval v roku 2018 hodnotu 17,2 %, pričom priemer EÚ bol 14,1 %. V skupine mladých Rómov vo veku 16 až 24 rokov dosiahol podiel NEET až 65 %.⁶⁶

Rozdiel v zamestnanosti medzi ženami a mužmi v MRK je výrazne väčší ako v majoritnej populácii. Podľa údajov Inštitútu zamestnanosti⁶⁷ dosahovala zamestnanosť rómskych žien len približne 16 %, zatiaľ čo u mužov to

⁶² Pozri: <https://www.skolskyportal.sk/vzdelavanie-vychova/deti-nezvladaju-ucivo-prepadli-najma-najmladsi>

⁶³ Pozri: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-skoly.html?page_id=9601

⁶⁴ Viac o tomto projekte: https://www.minedu.sk/ministerstvo-skolstva-spusta-projekt-prevencie-predcasneho-ukoncenia-skolskej-dochadzky/?fbclid=IwZXh0bgNhZWQCMTEAAR2zSr-zwy2bE6fiSuepK2s3ifIFkGvqOTj2zbeKDzmDRKERrnlqrWu_lQ_aem_lleEjAZ8210M9pBOnNmHtQ

⁶⁵ Výskum je dostupný na: <https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku.pdf>

⁶⁶ Pozri viac: *The social and employment situation of Roma communities in Slovakia, 2021*, dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695466/IPOL_STU\(2021\)695466_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695466/IPOL_STU(2021)695466_EN.pdf)

⁶⁷ Pozri: *Inklúzia Rómov je celospoločenskou výzvou, 2018*, dostupné na: <https://www.mfssr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/komentare/18-inkluzia-romov-je-celospolocenskou-vyzvou-august-2018.html>

bolo 26 %. Dôvodom tejto nerovnej pozície rómskych žien na trhu práce je najmä ich predčasné odpájanie sa od školy, čo vedie k zvyšovaniu ich podielu v skupine NEET. V dôsledku predčasného ukončenia školskej dochádzky a nízkeho dosiahnutého vzdelania potrebného na integráciu na trh práce, zamestnanosť rómskych žien výrazne zaostáva nielen za rómskymi mužmi, ale aj za mužmi a ženami z majoritnej populácie. Ďalšie faktory predstavujú napríklad nevyhovujúce bývanie, ktoré sťažuje zvládanie domácich povinností, nízka účasť detí na predprimárnom vzdelávaní, nesúlad medzi získanými zručnosťami a požiadavkami trhu práce, nízka úroveň digitálnych zručností a diskriminácia zo strany zamestnávateľov. Osobitným problémom je aj spoločenský tlak na mladé ženy v súvislosti s účasťou na rodinnom živote, najmä čo sa týka materstva a starostlivosti o závislých členov rodiny.⁶⁸

Preto ako kľúčové a zásadné problémy možno označiť najmä skupinu NEET, diskrimináciu na trhu práce a vytváranie pracovných miest pre Rómov mimo štandardných integračných procesov.

2.3.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

Externé hodnotenia Akčných plánov za roky 2022 a 2023 poukazujú na to, že väčšina realizovaných aktivít nepriniesla uspokojivé výsledky.⁶⁹

V externých hodnoteniach Akčných plánov za roky 2022 a 2023 bol projekt „Krok za krokom“ uvedený ako splnenie aktivity zameranej na vytváranie a realizáciu podporných programov pre skupinu NEET (vrátane NEET z prostredia MRK), ktoré zahŕňali aj ich identifikáciu či vyhľadávanie a začlenenie do programu.⁷⁰ Projekt Krok za krokom bol financovaný z Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje: REACT-EU – Podpora obnovy po kríze spôsobenej pandémiou COVID-19, vrátane jej sociálnych dôsledkov, a prípravy na zelené, digitálne a odolné oživenie. Výzva bola vyhlásená v decembri 2021 a projekty mohli byť realizované do roku 2023. Oprávnenými žiadateľmi boli neziskové organizácie, nadácie, občianske združenia, združenia právnických osôb, obce a mestá, samosprávne kraje a registrované cirkvi či náboženské spoločnosti. Nie je dostupná žiadna hodnotiaca správa, ktorá by analyzovala vplyv projektu na populáciu MRK. Navyše, zapájanie rôznych aktérov bez odbornej praxe v oblasti sociálnej práce možno hodnotiť ako neefektívny prístup, keďže do projektu vstúpili napríklad firmy, ktoré sa dovtedy venovali finančnému sektoru.

“V našom okrese sa do projektu zapojilo viacero aktérov a boli medzi nimi aj takí, ktorí sa predtým venovali napríklad poskytovaniu pôžičiek. Stalo sa nám, že klienti, ktorých oslovili, nakoniec prišli za nami, pretože s ich prístupom neboli spokojní.”⁷¹

Samotné zvyšovanie počtu projektov nemusí viesť k efektívnym riešeniam – aj pri takýchto aktivitách je nevyhnutné dbať na odbornú úroveň a kvalitu zapojených subjektov.

Pri odstraňovaní diskriminácie pri vstupe na trh práce je možné hovoriť o istom nepochopení celej problematiky zo strany OGPRK. Akčný plán síce obsahoval päť školení Slovenského národného strediska pre ľudské práva (SNSLP) pre zamestnávateľov, čo je určite opodstatnené, avšak tento problém si vyžaduje systematickú prácu najmä v oblastiach, kde žije väčšina obyvateľov MRK. Okrem školení by bolo vhodné realizovať aj osvetu, dočasné vyrovnávacie opatrenia podľa Antidiskriminačného zákona či zapojiť kľúčových zamestnávateľov v regiónoch. Diskriminácia pri vstupe na trh práce patrí k najvýznamnejším bariéram zamestnanosti. Viaceré štúdie potvrdzujú túto skutočnosť,⁷² napriek tomu sa problém nerieši efektívne. Mnohé národné projekty

⁶⁸ Pozri viac: *Tematické zisťovanie: Bariéry pri vstupe marginalizovaných Rómov na trh práce*. 2022, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/tematicke_zistovanie_-_bariery_pri_vstupe_marginalizovanych_romov_na_trh_prace.pdf?csrt=81033093537187103

⁶⁹ *Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022*, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Rozhovor so sociálnymi pracovníkmi z Trnavského regiónu, ktorý bol zapojený do projektu Krok za krokom, 18. septembra 2024

⁷² Zuzana Havirova, *Analýza bariér vstupu na trh práce obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít*, 2023, doktorská práca; Erik Šatara – Zuzana Havirová, *The decisions of Roma from marginalised localities about travelling to*

namiesto podpory inkluzívneho pracovného prostredia vytvárajú pracovné príležitosti špeciálne pre Rómov, bez toho, aby im ponúkli možnosť formálneho vzdelávania, ktoré je kľúčové pre dlhodobú integráciu.

Začlenenie vzdelávania do národných projektov je prvkom, ktorý často chýba pri vytváraní pracovných príležitostí pre obyvateľov MRK. Napríklad v rámci Národného projektu „Miestne občianske a preventívne služby“ by pracovníci mohli získať odbornú prípravu na policajnej akadémii a následne sa stať príslušníkmi polície. Takýto inkluzívny a udržateľný prístup by predstavoval pridanú hodnotu národných projektov v oblasti začleňovania Rómov, pretože by pomohol odbúravať stereotypy a predsudky – Rómovia by sa stali viditeľnými aj v profesiách, ktoré väčšina spoločnosti nepovažuje za typické pre túto komunitu.

2.3.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

Akčný plán neobsahuje žiadne opatrenia, ktoré by boli určené súkromným zamestnávateľom. Chýbajú tiež aktivity zamerané na zamestnávateľov z oblastí ako doprava, služby či vzdelávanie, rovnako ako iniciatívy na integráciu Rómov pred dosiahnutím dôchodkového veku. Navyše v akčnom pláne absentujú legislatívne zmeny, ktoré by účinne bojovali proti diskriminácii na trhu práce.

2.4. Zdravotná starostlivosť

Obyvatelia MRK patria medzi najzraniteľnejšie skupiny z pohľadu zdravia. To sa prejavuje na zdravotných ukazovateľoch, ako je napríklad očakávaná dĺžka života, úmrtnosť dojčiat, výskyt infekčných ochorení a podobne, ale aj na prístupe k zdravotnej starostlivosti.

Dostupné údaje o rozdieloch v zdravotnom stave medzi obyvateľmi MRK a väčšinovou populáciou boli prezentované v predchádzajúcej správe. V tejto časti sa preto zameriame najmä na systémové nedostatky, ktoré tieto rozdiely prehľbujú.

Zdravotné problémy obyvateľov MRK sú zložité a vyžadujú komplexný prístup – treba riešiť kvalitu životného prostredia, bytové podmienky, prístup k základnej infraštruktúre (voda, kanalizácia, kúrenie) a samozrejme aj dostupnosť odbornej zdravotnej starostlivosti. Aj keď stratégia tieto súvislosti uznáva, otáznosť zostáva, do akej miery ich Slovenská republika dokáže preniesť do reálnej praxe.

Z rozhovoru so zástupcom ministerstva zdravotníctva vyplynulo, že riešenie týchto zdravotných problémov je značne náročné: „V prvom rade existujú štrukturálne faktory, ktoré samotný zdravotnícky rezort nevie ovplyvniť. Nemôžeme vykopať studňu, aby sme zabezpečili prístup k pitnej vode – to je vec environmentálnej politiky alebo zodpovednosti obce. V realite podmienky životného prostredia presahujú kompetencie zdravotníctva...“⁷³

2.4.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

Akčný plán v oblasti zdravotníctva patril medzi lepšie hodnotené podľa externých hodnotiteľov, hoci viaceré aktivity sa realizovali len čiastočne. Za zmienku stojí iniciatíva Banskobystrického kraja, ktorá spočívala v návštevách matiek z MRK pediatriami priamo v domácnostiach. Počas sledovaného obdobia však bola uskutočnená len jedna takáto návšteva, čo vyvoláva pochybnosti, či bola táto aktivita skutočne realizovaná.

Podobné komentáre externých hodnotiteľov,⁷⁴ ktoré spochybňujú zameranie alebo účinnosť niektorých aktivít, sa objavujú aj v monitorovacích správach ďalších iniciatív.

work in the form job mobility, 2022, dostupné na: <https://www.prog.sav.sk/the-decisions-of-roma-from-marginalised-localities-about-travelling-to-work-in-the-form-job-mobility-or-commuting/>; Jurina Rusnáková – Alena Rochovská.

Sociálne vylúčenie, segregácia a životné stratégie obyvateľov rómskych komunít z pohľadu teórie zdrojov. 2016, dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/10250923Rusnakova.%20Rochovska.pdf>; Zuzana Havirova, Vylúčenie z trhu práce v kontexte protirómskeho rasizmu. 2022, dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/367246046_Vylucenie_z_trhu_prace_v_kontexte_protiromskeho_rasizmu

⁷³ Interview with Daniela Kállayová from 11 October 2024

⁷⁴ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final_1.pdf?csrt=14598545656017724858.

Celkovo bol akčný plán v oblasti zdravotníctva hodnotený pozitívne (v porovnaní s ostatnými prioritami), podľa autorov však práve preto, lebo nebol príliš ambiciózny a zostal v rámci kompetencií tých subjektov, ktoré boli ochotné zapojiť sa do jeho realizácie – predovšetkým ÚSVRK, Národného projektu „Zdravé komunity“⁷⁵ a niektorých inštitúcií pod Ministerstvom zdravotníctva. Zásadné problémy, ako je diskriminácia v rámci poskytovania zdravotnej starostlivosti či obmedzený prístup k službám, neboli riešené dostatočne a opatrenia sa zameriavali predovšetkým na samotných Rómov alebo na subjekty, ktoré sa podieľali na tvorbe akčného plánu.

Potreba komplexného prístupu k zdraviu MRK, ktorú autori spomínali už na začiatku tejto podkapitoly, sa pretavila do zriadenia medzirezortnej pracovnej skupiny. Tá síce môže slúžiť na identifikovanie prienikov medzi jednotlivými rezortmi, avšak nemá žiadny vplyv na politické rozhodovanie.

Navrhované opatrenia a aktivity v akčnom pláne boli nastavené tak, aby zodpovedali kompetenciám subjektov, ktoré ich boli ochotné realizovať. Počas rozhovorov so zástupcami ministerstva sa spomenulo, že značná časť obyvateľov MRK nemá prístup k zdravotnému poisteniu kvôli dlhom, no tento problém sa v akčnom pláne neodrazil. Snahy zapojiť kľúčových aktérov do riešenia zdravotných otázok MRK, najmä poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a lekárov, sa ukázali ako neúspešné. To potvrdzuje aj zoznam zapojených subjektov, ktorý zahŕňa najmä Zdravé regióny (realizátora Národného projektu Zdravé komunity), ÚSVRK a Ministerstvo zdravotníctva.

Zdá sa, že autori a hlavní koordinátori akčného plánu sa vo veľkej miere spoliehali na Národný projekt Zdravé komunity, ktorý však svojou podstatou nedokáže vyriešiť všetky problémy a znevýhodnenia, ktorým Rómovia pri prístupe k zdravotnej starostlivosti čelia. Hoci tento projekt je prínosný, má aj obmedzenia – najmä absenciu dostatočného kvalifikačného vzdelávania pre zdravotných asistentov v komunitách. Ak by sa títo pracovníci mali v zdravotnom systéme udržať dlhodobo, bolo by potrebné ich začlenenie do formálne uznaných pozícií v nemocniciach či ambulanciách, napríklad ako sestry alebo zdravotní asistenti. Vzdelávanie poskytované projektom však nezvyšuje ich kvalifikáciu podľa požiadaviek formálneho zdravotného systému, a preto sa po skončení projektu ťažko uplatnia.

Akčný plán zároveň jasne ukazuje, že sa doň prenášajú neuskutočnené aktivity ešte z roku 2019, ktoré boli súčasťou Stratégie do roku 2020. Napríklad opatrenie zamerané na monitorovanie zdravotného stavu a rozdielov medzi MRK a väčšinou populáciou sa nachádzalo už v Stratégii 2020 a je súčasťou aj aktuálneho akčného plánu na roky 2022–2024. To znamená, že toto opatrenie nebolo splnené už šesť rokov. Zistenia zároveň ukazujú, že metodika na tento monitoring bola spracovaná a jej implementácia je súčasťou výskumu realizovaného pre Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity. To isté platí aj pre ďalšie opatrenia, napríklad monitorovanie infekčných ochorení v MRK či podporu očkovania. Ide o pravidelné aktivity, ktoré vykonávajú organizácie pod Ministerstvom zdravotníctva nezávisle od národnej stratégie.

Z nášho pohľadu majú opatrenia zamerané na monitorovanie rozdielov v zdraví medzi MRK a väčšinou populáciou zmysel. V tomto prípade síce vznikla metodika, no plánovaná monitorovacia správa nebola dokončená.

Za prínosné možno považovať aj návrhy legislatívnych zmien, ktoré mali zvýšiť ochranu nízkopríjmových jednotlivcov pred vysokými doplatkami za lieky a zdravotnícky materiál. To by mohlo zlepšiť dostupnosť zdravotnej starostlivosti v chudobných domácnostiach MRK. Počas sledovaného obdobia sa však tieto zmeny neuviedli do praxe.

Dôležitú úlohu zohrávajú rovnako aj snahy o zvyšovanie povedomia a citlivosti zdravotníckeho personálu voči obyvateľom MRK. Medzi konkrétne aktivity patrí rozšírenie doplnkových (dobrovoľných) štandardov vzdelávania pre vybrané zdravotnícke pozície (napríklad sestry) o nové vzdelávacie témy – hoci akčný plán nešpecifikuje, o aké témy konkrétne ide. Externé hodnotenie tejto aktivity je pozitívne, no zároveň poukazuje na viacero rizík: cieľová skupina pre vzdelávanie je definovaná príliš úzko a bolo by ju potrebné rozšíriť na ďalšie pozície v zdravotníctve. Samotné školenia sú dobrovoľné, takže nie je isté, že zdravotníci sa ich zúčastnia alebo získané poznatky naozaj využijú v praxi. Akreditované vzdelávacie inštitúcie navyše nemusia disponovať potrebnou odbornou kapacitou na výučbu nových tém.

⁷⁵ Národný projekt „Zdravé komunity“ sa realizuje od roku 2017 a prináša zdravotnú výchovu a sprostredkovateľské služby do MRC. V rámci tohto projektu pôsobí v MRC takmer 270 asistentov podpory zdravia. Projekt má aj aktivitu na podporu nemocníc, ktoré takýchto pracovníkov tiež zamestnávajú, najmä na detských a gynekologicko-pôrodných oddeleniach, celkovo v 11 nemocniciach.

2.4.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

NRSF priamo neriešil diskrimináciu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, obmedzenú dostupnosť zdravotných služieb ani zložité faktory ovplyvňujúce kvalitu zdravia, pričom absentovala aj potreba zapojiť príslušné ministerstvá a ďalšie organizácie do realizácie opatrení.

Akčný plán sa nezaoberal dostupnosťou preventívnych prehliadok, napríklad stomatologického ošetrovania, ktoré je pre najchudobnejšie obyvateľstvo úplne nedostupné. Rovnako sa nevenoval otázke menštruačnej chudoby či prístupu k antikoncepcii a chýbali aj aktivity na prevenciu onkologických ochorení.

2.5. Bývanie, základné služby a environmentálna spravodlivosť

Časť rómskej populácie na Slovensku žije v oblastiach, kde je výrazne obmedzený prístup k základnej infraštruktúre, zdravotnej starostlivosti, vzdelávaniu a pracovným príležitostiam, čo ešte viac prehĺbuje ich sociálne vylúčenie a ekonomickú marginalizáciu. Tieto segregované osady sa nachádzajú buď na okrajoch obcí alebo úplne mimo zastavaných území, čo spôsobuje nielen fyzickú, ale aj spoločenskú izoláciu. Odhaduje sa, že približne 56 000 Rómov žije v osadách mimo obcí, zatiaľ čo ďalších 151 000 obýva okrajové časti sídiel. Tento nerovnomerný priestorový rozvoj poukazuje na pretrvávajúcu systémovú segregáciu, ktorá zásadným spôsobom obmedzuje možnosti ich sociálneho a ekonomického začlenenia.⁷⁶

2.5.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

Realizácia cieľa znižovať rezidenčnú segregáciu Rómov bola vo veľkej miere podmienená ochotou samospráv zapojiť sa do prípravy projektov nájomného bývania, ktoré by segregáciu znižovali. Hlavným problémom však bol nízky záujem obcí o účasť na týchto projektoch, často kvôli obavám zo straty podpory miestnych obyvateľov. Na tento nedostatok angažovanosti upozornili aj rozhovory s viacerými aktérmi, ktorí poukazovali na pasivitu kľúčových subjektov v tejto oblasti.⁷⁷

Plánované aktivity zamerané na mapovanie prejavov diskriminácie v oblasti bývania či na ich odstránenie neboli realizované. Súčasne výskum z roku 2024 poukazuje na pretrvávajúce diskriminačné prekážky, ako sú vyššie zálohy alebo nájomné pre rómske rodiny, obavy prenajímateľov zo socioekonomického zázemia nájomníkov či diskriminácia na základe etnicity.⁷⁸

V rámci cieľa znižovať počet nelegálnych obydľí v MRK realizoval ÚSVRK projekty na vysporiadanie pozemkov v osídleniach do roku 2030. Táto aktivita bola nastavená už od začiatku tak, že nemohla priniesť výrazné pozitívne výsledky, keďže finančné prostriedky⁷⁹ boli pridelené v príliš nízkom objeme a zároveň bolo určené, že sa zapojí len 30 obcí. Ako uviedol rómsky aktivista Tomáš Ščuka, jednou z kľúčových prekážok je dlhodobá absencia legislatívy, ktorá by umožnila komplexné vysporiadanie pozemkov súvisiacich s rómskymi obydľami. Hoci nastal určitý posun v oblasti tzv. jednoduchých pozemkových úprav, ktoré umožňujú riešiť majetkové vzťahy pri veľkom počte vlastníkov alebo rozdrobenosti vlastníctva, ide len o riešenie s obmedzeným dopadom, pretože systematicky nerieši všetky prípady, je časovo náročné, administratívne komplikované a jeho realizácia je pomalá a nekoordinovaná. Jednoduché pozemkové úpravy síce nahrádzajú bežné spôsoby, ako sú kúpne alebo výmenné zmluvy, ich využívanie však ostáva okrajové práve pre náročnosť procesu, zdĺhavosť a nedostatok podpory na efektívnu realizáciu.⁸⁰

⁷⁶ Ábel Ravasz, Ľuboš Kovács, Filip Markovič, *Atlas rómskych komunit 2019*. (VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020), dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?csrt=7061851889043599343>

⁷⁷ V kontexte nízkej miery zapojenia samospráv do realizácie opatrení zameraných na znižovanie rezidenčnej segregácie Rómov a podporu sociálneho nájomného bývania uviedla Veronika Reháková, riaditeľka odboru bytovej politiky na Ministerstve dopravy Slovenskej republiky: „Cieľovým subjektom, ktorý má podľa nášho názoru toto v skutočnosti riešiť, sú obce ako hlavný aktér, [no] často o túto problematiku neprejavujú záujem.“ (Rozhovor so zástupcom odboru bytovej politiky, Ministerstvo dopravy Slovenskej republiky, 16. 09. 2024)

⁷⁸ Sára Danielová, *Subjektívne vnímanie vplyvu prejavov rasizmu na život Rómov* (Trnava: UCM FSV, 2024), dostupné na: <https://opac.czup.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=2023538FE3639DEE215B28572DF4>

⁷⁹ Suma alokovaných finančných prostriedkov: Fondy EÚ 3,15 milióna EUR, štátny rozpočet 0,556 milióna EUR

⁸⁰ Rozhovor o zástupcom MVO z Prešovského regiónu, 4. novembra 2024.

Projekt „Domov“ možno hodnotiť ako čiastočne úspešný.⁸¹ Realizoval sa v rámci snáh o zlepšenie kvality bývania v marginalizovaných rómskych komunitách v spolupráci s neziskovou organizáciou DOM.ov.⁸² Cieľom projektu bolo zabezpečiť inkluzívne bývanie a riešiť problém obmedzeného prístupu rodín z týchto komunít k dôstojnému bývaniu.⁸³ Príklad z obce Toporec dobre ilustruje niektoré výzvy spojené s realizáciou projektu. Ako uviedol starosta Gustáv Pompa, obec odkúpila pozemok od súkromného vlastníka a zapojila sa do projektu, pričom v úvode prejavilo záujem 16 uchádzačov. Podmienky však vyžadovali, aby účastníci dva roky sporili, aby splnili nárok na úver vo výške 17 000 eur, a zároveň museli mať aj vlastné úspory vo výške 4 000 eur, čo predstavovalo pre väčšinu výraznú finančnú bariéru. Výsledkom bolo, že z pôvodných 16 záujemcov zostali len dvaja. V súčasnosti obec spolupracuje so Štátnym fondom rozvoja bývania na projekte výstavby približne 24 obecných nájomných bytov, čo naznačuje posun smerom k alternatívnym riešeniam bývania.

V obci Podhorany sa situácia vyvíjala odlišne. Podľa starostu Jozefa Oračka mal tento projekt výrazný efekt a pomohol marginalizovanej rómskej komunite. Starosta ocenil odborné poradenstvo a podporné aktivity, ktoré zohrali kľúčovú úlohu pri zvyšovaní povedomia a efektívnej realizácii projektu, umožnili obci aj obyvateľom lepšie pochopiť a využiť jeho prínosy. Projekt v obci vnímajú pozitívne a má potenciál ďalšieho rozvoja. Obec ho chváli nielen za praktické výsledky, ale aj za pozitívny dopad na komunitné vzťahy a rozvoj obce. Podľa starostu možno výsledky projektu hodnotiť ako takmer „stopercentne úspešné“, čo dokazuje jeho efektívnosť a pozitívny prínos pre miestnu komunitu.⁸⁴

NRSF si stanovil za cieľ zlepšiť prístup k technickej infraštruktúre a vybavenosti v marginalizovaných rómskych komunitách. V rokoch 2022 – 2024 sa realizovalo viacero projektov na podporu dostupnosti pitnej vody. V roku 2022 prebehli prípravné aktivity vrátane verejného obstarávania, na ktoré nadviazala postupná implementácia projektov. V roku 2023 sa do projektu zameraného na zlepšenie prístupu k pitnej vode zapojilo celkovo 11 obcí. V roku 2024 pokračovali aktivity v rámci nových výziev programu Slovensko 2021 – 2027, čo je pozitívny signál naznačujúci určitú kontinuitu v riešení tohto problému. Napriek dosiahnutému pokroku však zostáva nastavenie cieľov málo ambiciózne. Pre ďalšie obdobie je potrebné zvýšiť ambície i kapacity tak, aby bolo možné podporiť projekty s vyšším dopadom.

Plánovalo sa aj školenie na triedenie odpadu a odpadové hospodárstvo pre odborných pracovníkov, ktoré malo zlepšiť ich schopnosti pri riešení týchto problémov v marginalizovaných komunitách. Počas monitorovacieho obdobia sa však takéto školenia neuskutočnili a v rámci NRSF sa neobjavili žiadne zmeny, ktoré by ich realizáciu podporili.⁸⁵

2.5.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

NRSF v súčasnosti opomína niektoré dôležité oblasti, ktoré zásadne ovplyvňujú kvalitu života v marginalizovaných rómskych komunitách. Ide o závažné témy, ktorým však chýba konkrétna adresnosť alebo opatrenia priamo zamerané na ich riešenie.

Jednou z týchto oblastí sú environmentálne záťaž, ktorým mnohé rómske rodiny čelia. Viaceré marginalizované komunity sú situované v záplavových územiach, na svahoch ohrozených zosuvmi pôdy alebo v lokalitách s vyšším stupňom znečistenia pôdy, vody a ovzdušia. Takéto podmienky majú zásadný dopad na zdravie obyvateľov aj bezpečnosť ich bývania, no NRSF pre tieto riziká neponúka špecifické preventívne či zmierňujúce opatrenia. Príkladom je obec Rudňany, kde sa dlhé roky prejavovali dôsledky intenzívnej priemyselnej činnosti. Do roku 1993 tam bolo životné prostredie zásadne poškodené kontamináciou ťažkými kovmi ako ortuť, meď, kadmium, olovo či antimón. Rómske rodiny tu žijúce sú vystavené podstatne vyššiemu riziku než majoritné obyvateľstvo v okolí. Ďalším ilustratívnym prípadom je osada Pătoracké, považovaná za jednu z najohrozenejších v strednej Európe. Nachádza sa na skládke odpadu s vysokou mierou znečistenia ťažkými kovmi, pričom toxické látky unikajú do ovzdušia aj vody a v lokalite dochádza k zosuvom pôdy. Kým majorita

⁸¹ Podľa akčného plánu sa do vysporiadania majetkových práv k pozemkom zapojilo celkom 19 entít

⁸² Pozri: <https://projektdomov.sk/>

⁸³ SocialMarie ocenenie za sociálne inovácie, Projekt Domov, dostupné na: <https://www.sozialmarie.org/sk/projects/7898>

⁸⁴ Rozhovor so zástupcom obce Podhorany, 3. októbra 2024.

⁸⁵ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupná na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

bola z tejto oblasti evakuovaná, rómska komunita tu stále čelí extrémnym environmentálnym a bezpečnostným problémom.⁸⁶ V neposlednom rade je rizikám vystavená aj obec Jarovnice, v ktorej žije jedna z najväčších rómskych komunít na Slovensku. Práve tu v roku 1998 po povodni rieky tragicky zahynulo 47 ľudí, z toho 45 Rómov.⁸⁷

Ďalšou zásadnou oblasťou je obmedzený alebo úplne chýbajúci prístup k internetovému pripojeniu. Digitálna dostupnosť a rovnosť sú kľúčové pre vzdelávanie, zamestnanosť a spoločenskú integráciu, no mnohé vylúčené lokality nemajú prístup k vysokorychlostnému internetu či verejnej Wi-Fi sieti. Tento problém prehĺbuje izoláciu MRK a znižuje ich šance na ekonomické aj sociálne začlenenie. Rómske komunity na Slovensku sú často obmedzené práve nedostatkom internetového pripojenia vo svojich osadách. Mnohé tieto oblasti nie sú pokryté vysokorychlostným internetom a verejná konektivita je nedostatočná alebo úplne absentuje.⁸⁸ To obyvateľom znemožňuje využívať digitálne technológie na vzdelávanie, získavanie informácií či zamestnanie. Následkom sa digitálna nerovnosť prehĺbuje a obyvatelia sú znevýhodnení pri adaptácii na digitálnu transformáciu spoločnosti. Transformácia trhu práce vrátane automatizácie a digitalizácie si vyžaduje nové zručnosti, predovšetkým schopnosť pracovať s digitálnymi nástrojmi.⁸⁹ Navyše, v kontexte online vzdelávania, ktoré bolo kľúčové počas pandémie COVID-19, sa ukázalo, že práve nedostupnosť internetu ešte viac prehĺbila nerovnosti vo vzdelávaní.⁹⁰ Investície do digitálnej infraštruktúry v segregovaných oblastiach a programy na rozvoj digitálnych zručností môžu pomôcť preklenúť digitálnu priepasť a podporiť začlenenie týchto komunít.⁹¹

2.6. Sociálna ochrana

Podľa údajov z roku 2020 bolo až 87 % domácností v MRK ohrozených chudobou a 52 % čelilo vážnej materiálnej núdzi. Pre porovnanie, v celkovej populácii Slovenska predstavovalo riziko chudoby 11 % a vážna materiálna núdza zasiahla 6 % domácností.⁹² NRSF pre túto oblasť nemá samostatný akčný plán. V predchádzajúcej správe⁹³ sme identifikovali hlavné problémy sociálnej ochrany: vysoké riziko chudoby a materiálnej či sociálnej núdze, nedostatočnú funkčnosť podporných programov a obmedzený prístup k podporným schémam na zabezpečenie príjmu.

2.6.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

NRSF identifikoval, že na zlepšenie sociálnej ochrany je nevyhnutné výrazne zvýšiť zamestnanosť osôb z MRK.⁹⁴ Tento prístup však neberie do úvahy širšie štrukturálne prekážky, ako sú diskriminácia na trhu práce, nízka kvalifikácia, nedostatočná infraštruktúra či obmedzený prístup k stabilným pracovným miestam. Bez

⁸⁶ Juliana Krokusová, Tomáš Pasternak, *Environmentálna a sociálna diskriminácia ako príčina regionálnych disparít (prípádová štúdia rómskych osád na strednom Spiši* (Prešovská univerzita, 2017), dostupné na: <https://www.unipo.sk/public/media/30383/AUP-Folia%20Ecologica-2017-Vol.%209,%20No.%201.pdf>

⁸⁷ TASR, *Pred 15 rokmi zmetla rozvodnená Svinka v Jarovniciach rómsku osadu*, dostupné na: <https://www.teraz.sk/regiony/jarovnice-povoden-1998-svinka-obete/52937-clanok.html>

⁸⁸ FRA. (2021). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Roma*, dostupné na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/roma-survey-2021-technical-report>

⁸⁹ OECD, *Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World*. OECD Publishing, dostupné na: https://www.oecd.org/en/publications/2019/05/oecd-skills-outlook-2019_c8896fe0.html

⁹⁰ DiMaggio, Hargittai, E., *Digital inequality: From unequal access to differentiated use*. *Social Inequality* (2002), dostupné na: [https://scholar.google.sk/scholar?q=DiMaggio,+P.,+%26+Hargittai,+E.,+\(2001\).+Digital+inequality:+From+unequal+access+to+differentiated+use.+Social+Inequality.&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar](https://scholar.google.sk/scholar?q=DiMaggio,+P.,+%26+Hargittai,+E.,+(2001).+Digital+inequality:+From+unequal+access+to+differentiated+use.+Social+Inequality.&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar)

⁹¹ UNDP, *Digital Inclusion for Marginalized Communities: Strategies for Bridging the Digital Divide*. United Nations Development Programme (2021), available at: <https://www.undp.org/digital/standards/2-bridge-digital-divide>

⁹² Filip Markovic, Ludmila Placha, *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRC 2020* (Bratislava: USVRK, 2020), dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/analyticka_sprava_eu_silc_mrc_2020_elektronicka_final.pdf?csrt=7878632348697876683

⁹³ Roma Civil Monitor, *Civil society monitoring report on the quality of the national strategic framework for Roma equality, inclusion, and participation in Slovakia*, 2022, dostupné na <https://romacivilmonitoring.eu/wp-content/uploads/2023/07/RCM2-2022-C1-Slovakia-FINAL-PUBLISHED-CATALOGUE.pdf>

⁹⁴ *Ibid.*

komplexných opatrení na odstránenie týchto bariér samotné zvyšovanie zamestnanosti nemusí stačiť na dosiahnutie efektívnej sociálnej ochrany.

Pozitívnym príkladom je zavedenie kompenzačného príspevku pre sociálne podniky podľa § 19b zákona o sociálnej ekonomike.⁹⁵ Tento nástroj prispel k vytváraniu pracovných miest pre znevýhodnené osoby vrátane obyvateľov z prostredia MRK a predstavuje overený model podpory.

Na druhej strane, podporné programy pre ženy z MRK, ktoré čelia viacerým formám diskriminácie a ktoré realizovalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstvo školstva, Ministerstvo zdravotníctva a Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami a komunitnými centrami, neboli úspešné. Hlavným dôvodom bola neefektívna spolupráca medzi zodpovednými subjektmi.

2.6.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

Za negatívum možno považovať aj to, že nedošlo k žiadnym legislatívnym zmenám, ktoré by zásadne upravili systém sociálneho zabezpečenia a tým zlepšili sociálnu ochranu pre MRK. Jedinou zmenou je úprava dávky v hmotnej núdzi, ktorá začala platiť od júla 2024. Táto dávka predstavuje mesačnú finančnú podporu pre ekonomicky zraniteľné domácnosti: 84,90 € pre jednotlivca, 161,40 € pre jednotlivca s deťmi (maximálne štyri), 147,50 € pre pár bez detí a 297,50 € pre pár s viac ako štyrmi deťmi. Dávka sa znižuje o 86,60 € za každého dospelého člena domácnosti v produktívnom veku, ktorý nepracuje alebo nevykonáva dobrovoľnícku činnosť aspoň 32 hodín mesačne. Keďže to predstavuje 86,60 € za 32 hodín práce, vychádza hodinová mzda len na 1,35 €, čo je menej než tretina minimálnej hodinovej mzdy. Pre porovnanie, základná minimálna hodinová mzda je 4,30 €.⁹⁶ Je teda zrejmé, že dávka v hmotnej núdzi je veľmi nízka, a preto nie je logické ju ešte viac znižovať sprísnením už aj tak prísnych podmienok na jej priznanie. Vyjadrenia ministra⁹⁷ však jasne ukazujú, že jeho zámerom je znížiť počet poberateľov, lebo podľa neho dávku zneužívajú a ľudia nechcú pracovať. Je zrejmé, že tieto vyjadrenia ministra⁹⁸ mierili na rómsku komunitu, keďže odznegli v prítomnosti zástupcov GPRC.

Príspevok na bývanie predstavuje štátnu dávku, ktorá má čiastočne pokryť náklady na bývanie domácnostiam v hmotnej núdzi. Jeho výška závisí od počtu členov domácnosti a vypláca sa mesačne prostredníctvom Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Príspevok možno získať, ak je osoba vlastníkom alebo nájomcom bytu či domu s trvalým alebo prechodným pobytom na Slovensku. Napriek tejto podpore však mnohé rodiny narážajú na prekážky pri jej získavaní, najmä kvôli prísnyim podmienkam nároku, ktoré vylučujú domácnosti žijúce v neformálnych alebo technicky nevyhovujúcich obydliach. Ďalšími bariérami sú zložitá administratíva a nedostatok informácií, čo spôsobuje, že mnohí oprávnení žiadatelia o príspevok ani nepožiadajú.⁹⁹

2.7. Sociálne služby

Systém sociálnych služieb je primárne upravovaný zákonom o sociálnych službách (zákon č. 448/2008 Z. z.), pričom ich poskytovanie zabezpečujú obce, neziskové organizácie a komunitné centrá. Napriek tomu sú ich kapacity často nedostatočné. NRSF sa sústreďuje najmä na komunitné centrá a terénnu sociálnu prácu, avšak širšie otázky dostupnosti služieb pre rôzne skupiny v MRK ostávajú bez povšimnutia. Výrazným problémom je nedostatočná koordinácia medzi štátom, samosprávami a mimovládnyimi organizáciami, čo spôsobuje nerovnomerné pokrytie potrieb rómskych komunít v rôznych regiónoch.

NRSF neanalyzuje samotné sociálne služby, ich význam či bariéry v prístupe k nim. V kontexte MRK sa hovorí predovšetkým o komunitných centrách a terénnej sociálnej práci, avšak otázka dostupnosti sociálnych služieb pre konkrétne skupiny je omnoho širšia a v dokumente absentuje. Programy podobné sociálnym službám nie

⁹⁵ Zákon je dostupný na: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/112/#error=login_required&state=9e84bad7-158a-4258-8343-6798e0f92caf

⁹⁶ Minimálna mzda na Slovensku v roku 2025: Najdôležitejšie informácie, dostupné na: <https://www.platy.sk/analzy/minimalna-mzda-na-slovensku-v-roku-2024-najdolezitejsie-informacie/50925>

⁹⁷ Pozri: <https://www.aktuality.sk/clanok/rMYnPbs/odmietnutie-pracovnej-ponuky-by-malo-podla-erika-tomasa-znamenat-stratu-davky-v-hmotnej-nudzi/>

⁹⁸ Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. Výška pomoci v hmotnej núdzi, 12. októbra 2024, dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/vyska-davky.html>

⁹⁹ Pozri: <https://www.employment.gov.sk/sk/>

sú zakotvené v legislatíve, no podľa svojho charakteru majú blízko k pomáhajúcim profesiám. Patria sem napríklad programy asistentov podpory zdravia spojené s projektom Omama (raná starostlivosť o deti), poradenské a kariérne služby pre mládež. Novinkou je program „Rozvojové tímy“, ktorý od roku 2023 realizuje ako národný projekt splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity. Rozvojové tímy predstavujú skupinu špecializovaných pracovných pozícií v oblastiach bývania, ranej starostlivosti, práce s mládežou, zamestnanosti, sociálnej práce a komunitného rozvoja. Projekt prebieha v 60 obciach s MRK. Otázne však ostáva, či je tento rozsah dostatočný vzhľadom na počet obcí s MRK a rozsah potrieb v týchto komunitách.

Medzi najväčšie problémy v tejto oblasti patrí neistá stabilita a udržateľnosť služieb, ktoré sú v marginalizovaných rómskych komunitách najbežnejšie (napríklad terénna sociálna práca a komunitné centrá). Zároveň je potrebné vnímať obavy o kvalitu týchto služieb, mieru ich prepojenia s prioritami NRSF, ako aj obmedzenú dostupnosť ďalších nevyhnutných sociálnych služieb (napríklad krízové centrá, zariadenia pre seniorov a ďalšie) pre obyvateľov marginalizovaných komunít.

2.7.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

V akčných plánoch pre zamestnanosť a bývanie sa komunitné centrá a terénna sociálna práca uvádzali ako konkrétne aktivity a ukazovatele. V akčných plánoch pre zdravie a vzdelávanie boli definované podobné programy, napríklad asistenti podpory zdravia v rámci národného projektu „Zdravé komunity“ či programy ranej starostlivosti o deti. Aj keď hodnotu týchto služieb nemožno spochybniť, kvôli nedostatku dát nevieme presne zhodnotiť ich prínos v prioritných oblastiach. Monitorovanie NRSF sleduje sociálne služby najmä cez ukazovatele, akými sú počet obcí zapojených do národných projektov alebo počet zamestnancov. Samotné národné projekty uvádzajú iba počet intervencií, čo znamená, že poskytujú najmä kvantitatívne údaje o rozsahu projektu, nie o jeho skutočnom vplyve.¹⁰⁰ Za povšimnutie stojí, že hodnotiace správy národných projektov obsahujú množstvo údajov, ktoré umožňujú lepšie pochopiť ich činnosť a jednoznačné prínosy pre cieľové skupiny vo viacerých oblastiach života. V ostatných rokoch sa napríklad komunitné centrá usilujú o budovanie občianskej spoločnosti zriaďovaním komunitných rád v prostredí MRK a realizáciou komunitného plánovania.

Kompetencie zamestnancov komunitných centier a terénnej sociálnej práce v prioritných oblastiach NRSF sú stále otázne. Napríklad aktivity plánované v akčnom pláne pre bývanie, ktoré mali za cieľ vzdelávať sociálnych pracovníkov v špecifických otázkach kvality bývania (napríklad znižovanie odpadu či ochrana pred požiarmi), neboli realizované a externí hodnotitelia ich kriticky zhodnotili. Za pozitívny krok možno považovať zavedenie pracovných pozícií zameraných na poradenstvo v oblasti bývania a finančnej gramotnosti v rámci terénnej sociálnej práce.¹⁰¹

Tento problém súvisí aj s otázkou, do akej miery sú ciele národných projektov sociálnych služieb v súlade s cieľmi stanovenými v NRSF, najmä pokiaľ ide o už spomínanú terénnu sociálnu prácu a komunitné centrá. Ide o zložité služby, ktoré sa prirodzene snažia reagovať na rozmanité potreby cieľových skupín. Lepšie by však bolo, keby sa vo väčšej miere zohľadňovali prioritné oblasti a posilnila spolupráca medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny a Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Nedostatok komunikácie a spolupráce medzi týmito inštitúciami naznačujú aj rozhovory so zástupcami národných projektov terénnej sociálnej práce a komunitných centier, ktorí tvrdia, že „ciele NRSF nepovažujú za svoje vlastné“ a ich napĺňanie nie je ich zodpovednosťou.¹⁰²

¹⁰⁰ Do istej miery možno program Omama považovať za výnimku, keďže zahŕňal výskum o dopade aktivít ranej starostlivosti na rozvoj detí s podporou Omám. Tento projekt realizuje mimovládna organizácia Cesta von. Výsledky výskumu však neboli v čase dokončenia tejto správy ešte zverejnené.

¹⁰¹ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupná na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupná na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858.

¹⁰² Rozhovor zo dňa 11. októbra 2024 so zástupcom národného projektu terénnej sociálnej práce a komunitných centier.

Verejne dostupných informácií o aktuálnom národnom projekte terénnej sociálnej práce a komunitných centier „Spoločne pre komunity“ je pritom pomerne málo.¹⁰³

2.7.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

Za dôležité považujeme, že NRSF nerieši otázku udržateľnosti komunitných centier a terénnej sociálnej práce po ukončení národných projektov. Dokument takisto neidentifikuje obmedzenú dostupnosť ďalších sociálnych služieb nad rámec terénnej práce a komunitných centier pre zraniteľných obyvateľov z MRK. Osobitne to zasahuje seniorov a osoby so zdravotným postihnutím, ale aj týrané ženy a deti, ktoré potrebujú pobytové alebo ambulantné služby sociálnej starostlivosti. Sem patria domovy dôchodcov, denné centrá, zariadenia pre zdravotne znevýhodnených, rehabilitačné centrá či krízové ubytovacie zariadenia. Tieto služby sú vo väčšine prípadov pre obyvateľov MRK stále nedostupné pre viacero dôvodov – najmä finančné bariéry, nízke povedomie o ich existencii, zložitú administratívu a komplikované postupy prijímania.

2.8. Ochrana detí

NRSF sa tejto oblasti venuje skôr okrajovo, ako vedľajšiemu výsledku svojich aktivít, pričom priamo sa nezameriava na zlepšenie ochrany detí vo všetkých smeroch. V dokumente zároveň chýbajú návrhy na systémové zmeny, ktoré by mohli zvýšiť efektivitu ochrany práv detí, najmä ak pochádzajú zo sociálne znevýhodneného alebo marginalizovaného prostredia.

2.8.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

Predsudkami motivované zaobchádzanie s rómskymi deťmi a mládežou zo strany bezpečnostných zložiek predstavuje závažný problém v oblasti ochrany detí.¹⁰⁴ Za zmienku stojí aj téma boja proti s protirómskym rasizmom a podpory participácie, ktorá je zahrnutá v akčnom pláne. V jeho rámci sa realizovalo niekoľko školení o extrémizme a radikalizácii určených pre príslušníkov ozbrojených síl a bezpečnostných zložiek. Nie je však možné zhodnotiť, či tieto školenia obsahovali aj tému ochrany detí pred neprimeraným správaním zo strany bezpečnostných zložiek.¹⁰⁵

2.8.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

NRSF sa vôbec nezaobrá otázkou rómskych detí v inštitucionálnej starostlivosti, hoci práve tie tvoria väčšinu klientov v detských domovoch. Zákony¹⁰⁶ síce neumožňujú umiestňovanie detí do takýchto zariadení výlučne na základe nevyhovujúcich materiálnych a technických podmienok bývania, v praxi sa však tento jav stále vyskytuje, najmä v marginalizovaných rómskych komunitách. Na existenciu problému upozorňujú najmä nezávislé výskumy,¹⁰⁷ no napriek tomu zostáva mimo záujmu Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

2.9. Propagácia (a povedomie ohľadom) rómskeho umenia, kultúry a histórie

V súčasnosti čelí Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky výraznej kritike zo strany verejnosti aj kultúrnej obce. Najvyšší predstavitelia rezortu prejavujú postoje, ktoré do veľkej miery potláčajú demokratické hodnoty a

¹⁰³ Pravdepodobne ide o dôsledok zmeny v inštitúcii zodpovednej za realizáciu projektu. Implementačná agentúra (ktorá bola zodpovedná za národné projekty v predchádzajúcom období) bola rozpustená a národné projekty boli integrované do štruktúry ministerstva práce a sociálnych vecí.

¹⁰⁴ Pozri napríklad: <https://www.noviny.sk/krimi/1029535-policajt-na-vychode-mal-v-skole-udajne-zbit-romske-deti>, or: <https://www.noviny.sk/krimi/97928-policajt-vraj-zbili-4-romske-deti-a-nepustili-ich-na-zachod>

¹⁰⁵ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858.

¹⁰⁶ Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/36/>

¹⁰⁷ Gallová Krígerová, E. (ed.). *Štátne deti na jednej lodi? Rómske deti v detských domovoch* (2015), dostupné na: <https://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Statne-deti-na-jednej-lodi.pdf>

kultúrnu rozmanitosť. Snažia sa presadiť vlastnú predstavu slovenskej kultúry a významne zasahujú do nezávislosti odborných inštitúcií.

V NRSF neexistuje samostatný akčný plán na podporu rómskeho umenia, kultúry a histórie; oblasť kultúry je namiesto toho súčasťou akčných plánov pre vzdelávanie, boj s protirómskym rasizmom a podporu participácie.

Kľúčové problémy v oblasti kultúry, ktoré zároveň presahujú aj do ďalších spoločenských sfér, zahŕňajú absenciu informácií o rómskej kultúre a histórii v školských osnovách, nedostatočnú a nesystémovú podporu rómskych médií a kultúrnych inštitúcií, slabú podporu organizácií zriadených na uchovávanie a rozvoj rómskej kultúry, ako aj nedostatočne štruktúrovanú podporu výskumu dejín, kultúry a jazyka Rómov. Všetky tieto problémy sú dlhodobo známe a pretrvávajú.

2.9.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

V akčnom pláne pre vzdelávanie boli definované opatrenia na podporu používania rómskeho jazyka v úradnej komunikácii, na rozvoj výskumu v oblasti rómskeho jazyka a kultúry, či na podporu akademického vzdelávania týkajúceho sa rómskeho jazyka. Zámerom bolo aj začlenenie informácií o rómskych dejinách a kultúre do učebníc pre základné školy. Väčšina týchto opatrení však nebola zrealizovaná, alebo sa podporovala len prostredníctvom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, čo nemožno považovať za systematickú podporu. V akčnom pláne zameranom na boj proti protirómskemu rasizmu a podporu participácie sa plánovala aj podpora vzniku stálych expozícií rómskych dejín a umenia vo všetkých múzeách v pôsobnosti samosprávnych krajov. Táto aktivita sa však nerealizovala, keďže samosprávne kraje ju odmietli s odôvodnením nedostatočných finančných a priestorových možností. Kraje boli pritom informované, že na túto aktivitu môžu získať financie z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, no túto možnosť nevyužili. Ďalšou plánovanou aktivitou bolo vytvorenie Etického kódexu pre zobrazovanie menšín v médiách. Túto iniciatívu však Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity nerealizoval, hoci mohol spolupracovať s mimovládnyimi organizáciami, ktoré napokon vydali tento kódex samostatne.¹⁰⁸

Za zmienku stojí aj dokument „Vízia rozvoja podpory rómskej kultúry, jazyka a identity“, ¹⁰⁹ ktorý Ministerstvo kultúry predložilo vláde Slovenskej republiky v roku 2022 spolu s Akčným plánom na roky 2022 – 2024. Tento dokument vznikol na základe vládneho uznesenia súvisiaceho s NRSF. Akčný plán zahŕňal päť konkrétnych cieľov, medzi ktoré patrili podpora stability a rozvoja inštitúcií venujúcich sa rómskej kultúre, podpora rómskych umelcov a umenia, rozvoj a udržiavanie rómskeho jazyka, posilňovanie povedomia o právach menšín a podpora rómskych médií. Celkovo akčný plán obsahoval 40 navrhovaných aktivít. Na konci roka 2024 Ministerstvo kultúry predložilo monitorovaciu správu, ¹¹⁰ v ktorej formálne vyhodnotilo jednotlivé opatrenia a aktivity – veľká časť z nich nebola uskutočnená, prípadne rezort informoval o aktivitách iných subjektov a Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Zo správy je zrejmé, že Vízia rozvoja rómskej kultúry zostala na okraji záujmu ministerstva.

2.9.2. Riešenie problémov nad rámec NRSF

Väčšina finančnej podpory pre rómsku kultúru sa rozdeľuje prostredníctvom grantových výziev Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Projekty je však možné realizovať len v roku, na ktorý boli schválené finančné prostriedky. Tento štátny fond každoročne vyhlasuje grantové výzvy v troch oblastiach: neprofesionálna kultúra a umenie, profesionálne umenie, médiá a multikultúrne aktivity. Od svojho vzniku v roku 2017 fond čelí vážnej kritike v súvislosti s rozhodovaním o grantoch pre rómsku kultúru. Výber členov odborných komisií je netransparentný, konflikty záujmov nie sú jasne definované a odbornosť členov býva spochybňovaná. Navyše fond pravidelne odďaľuje rozhodnutia o podpore projektov a pridelení grantov, často

¹⁰⁸ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupná na:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858.

¹⁰⁹ Uznesenie vlády č. 181 z 7. apríla 2021 k Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030, dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/19150/1>

¹¹⁰ Pozri: https://www.slov-lex.sk/elegislativa/legislativne-procesy/SK/LP/2025/99#error=login_required&state=d378a5b4-a4ce-44f8-af31-1d27139bf164

z najrôznejších dôvodov. Výsledkom je, že žiadatelia dostávajú finančné prostriedky až v druhej polovici roka. Táto situácia je takmer likvidačná pre aktivity, ktoré si vyžadujú celoročnú, kontinuálnu podporu – napríklad médiá. Keďže ide o súťažné granty s neistým výsledkom, pre kultúrny sektor je takmer nemožné dlhodobo plánovať. Fond podporuje aj výskum, médiá a profesionálnu kultúru, avšak podpora je nekonzistentná a závislá od ročného schválenia, čo sťažuje stanovenie dlhodobých cieľov. Tento spôsob je vhodný najmä na organizovanie jednorazových kultúrnych podujatí, nie však pre médiá či výskumné aktivity, ktoré potrebujú stabilné a dlhodobé financovanie.

Rómske kultúrne inštitúcie väčšinou nemajú vlastnú právnu subjektivitu (fungujú ako oddelenia či súčasti iných organizácií) a dlhodobo trpia nedostatkom financií. Ich pôsobnosť je najmä miestna, preto sú pre väčšinu Rómov ťažko dostupné. Ich budúcnosť je nejasná a plánovanie rozvoja veľmi zložitá.

Na Slovensku pôsobí len niekoľko kultúrnych inštitúcií, pričom drvivá väčšina z nich zápasí s existenčnými problémami.¹¹¹ *Romano nevo l'il*, najstaršie rómske tlačené médium, muselo obmedziť svoju činnosť kvôli nesystematickej finančnej podpore – redakčný tím sa rozpadol, počet vydaní výrazne klesol a médium už nemá žiadnych interných zamestnancov. V krajine taktiež neexistuje výskumná inštitúcia, ktorá by sa venovala štúdiu rómskeho jazyka či ďalším kultúrnym prejavom. V prípade jazyka ide o obzvlášť závažný problém, keďže odborníci varujú, že sa postupne vytráca z každodennej komunikácie rómskej komunity.

¹¹¹ Divadlo Romathan, Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry ako súčasť Slovenského národného múzea v Martine.

3. ZAMERANIE NA KLÚČOVÉ PROBLÉMY DOTÝKAJÚCE SA RÓMOV

Pre túto kapitolu sme sa rozhodli venovať témam segregácie vo vzdelávaní, územnej segregácie, nízkej účasti na trhu práce a rozvoju kapacít rómskych občianskych organizácií. Všetky tieto oblasti sú kľúčové pre zabezpečenie plného začlenenia Rómov do spoločnosti.

Pri otázke **segregácie rómskych detí vo vzdelávaní** začala Európska komisia v roku 2015 konanie proti Slovenskej republike pre dve porušenia Rámcovej smernice o rovnosti zaobchádzania. Prvým bolo neúmerne vysoké percento rómskych detí vzdelávaných v špeciálnych školách. Druhým bolo vytváranie segregovaných skupín v bežných školách, napríklad samostatných tried iba pre rómske deti alebo škôl, ktoré navštevujú prevažne rómski žiaci. Súdny sa týmto prípadom stále zaoberajú a rozhodnutie zatiaľ nepadlo.

Problém **územnej segregácie** a s ňou spojenej generačnej chudoby a vylúčenia zo spoločnosti je v rozpore s princípmi Európskej únie. Zákaz územnej segregácie vyplýva z princípov rovnosti, zákazu diskriminácie a ochrany ľudských práv, ktoré sú zakotvené v Charte základných práv EÚ, Zmluve o fungovaní EÚ, Smernici o rasovej rovnosti, Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ale aj v medzinárodných záväzkoch ovplyvňujúcich európsku legislatívu. Napriek tomu aj po dvadsiatich rokoch členstva v EÚ životné podmienky v segregovaných oblastiach Slovenska pripomínajú skôr rozvojové krajiny.

Nízka účasť Rómov na trhu práce je dôsledkom štrukturálnej diskriminácie, dlhodobých nesystematických opatrení a nevhodných verejných politík. V posledných rokoch pribúdajú špeciálne pracovné miesta pre Rómov, najmä v rámci projektov financovaných z európskych fondov. Vytváranie týchto pozícií síce zlepšuje finančnú situáciu, no zároveň má aj negatívny dopad na začlenenie, pretože pracovné miesta sú zvyčajne priamo v marginalizovaných rómskych komunitách a podporujú predovšetkým ich členov. To znamená, že Rómovia ostávajú vo svojom uzavretom prostredí bez kontaktu s majoritnou spoločnosťou a nové pracovné príležitosti tak neposilňujú sociálne väzby potrebné na skutočnú integráciu.

Poslednou oblasťou je **rozvoj kapacít rómskych mimovládnych organizácií**. Nedostatok silného rómskeho občianskeho sektora s expertmi v rôznych oblastiach spôsobuje nízku účasť Rómov na verejnom dianí.

3.1. Segregácia vo vzdelávaní

Riešenie problému segregácie rómskych detí v školách sa v posledných rokoch síce posunulo v oblasti školských politík, avšak riziká prehlbovania vzdelávacej segregácie sa, žiaľ, objavujú v nových podobách. Najnovšie údaje¹¹² ukazujú, že na Slovensku až 65 % rómskych žiakov vo veku 6 až 15 rokov navštevuje školy, kde všetci alebo väčšina žiakov pochádza z tej istej etnickej skupiny—ide o nárast o 5 % oproti roku 2016.¹¹³

Prípadová štúdia: Menšinové vzdelávanie ako maskovanie segregácie

Dňa 24. júna 2024 Ministerstvo školstva predstavilo zámer zriadiť prvú rómsku národnostnú školu v obci Rakúsy. Tento návrh bol oficiálne potvrdený podpisom memoranda¹¹⁴ medzi ministerstvom, obecným úradom Rakúsy, Združením súkromných (stredných) škôl vyučujúcich rómsky jazyk a Prešovskou univerzitou. Napriek tomu, že Ministerstvo školstva pripravovalo tento plán už od decembra 2023, nebol prediskutovaný so zástupcami rómskej národnostnej menšiny v rámci Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny.¹¹⁵

¹¹² FRA, *Roma in 10 European countries, 2021*, dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf

¹¹³ Pozri: <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/28/roma-only-the-school-caught-up-in-a-slovakian-national-scandal>

¹¹⁴ Pozri <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-nepomozu/>

¹¹⁵ Pozri: <https://spravy.rtv.slovensko.sk/2023/12/segregacia-deti-na-slovensku-sposobuje-ze-mnohi-skolaci-su-nepravom-v-specialnych-skolach-ministerstvo-navrhlo-riesenie/>

V apríli 2021 mala obec Rakúsy celkovo 3 190 obyvateľov,¹¹⁶ z toho 2 608 Rómov, pričom až 2 330 z nich žilo v rómskej osade vzdialenej približne 5 km od obce.¹¹⁷ Ak sa dieťa narodí v osade Rakúsy, počas školskej dochádzky navštevuje až tri rôzne miesta. Prvý ročník absolvuje priamo v osade, štvrtý a piaty ročník v prenajatých priestoroch v Kežmarku a od šiesteho po deviaty ročník sa vracia do obce, ktorá je od komunity vzdialená 2 km. Deti z Rakús tak majú školskú dráhu komplikovanú nielen nedostatkom miesta v školskej budove obce, ale aj ďalšími prekážkami, ktorým rodiny žijúce v chudobe a segregácii denne čelia.

V auguste 2024 zaslali mimovládne organizácie a odborníci ministrom školstva výzvu, aby tento projekt zastavil hneď v začiatku.¹¹⁸ Upozornili na dve problematické oblasti. Prvá spočívala v tom, že Ministerstvo školstva tvrdilo, že zriadenie rómskej školy v Rakúsoch prispeje k boju so segregáciou rómskych detí vo vzdelávaní a v memorande sa odvolávalo na metodické usmernenie, ktoré má podporiť účinnejšie uplatňovanie princípov desegregácie a destigmatizácie. V dokumente sa však nikde neuvádza menšinové vzdelávanie ako opatrenie desegregácie. Druhá výhrada vychádzala z platnej UNESCO Konvencie, podľa ktorej je výnimkou zo segregovaného vzdelávania národnostné vzdelávanie, ktoré však musí byť založené na slobodnej vôli menšiny a rodičov, poskytované v rovnakej kvalite, ako poskytujú bežné (slovenské) školy, a rodičia musia mať možnosť zapísať svoje dieťa do bežnej integrovanej školy. Tento princíp je formulovaný v UNESCO Konvencii proti diskriminácii vo vzdelávaní z roku 1960, ktorá je súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky.

Podľa dostupných informácií možno usudzovať, že rodičia detí, ktorých sa toto opatrenie týka, nie sú dostatočne informovaní o jeho podstate ani dôsledkoch. Nebudú si môcť skutočne vybrať medzi rovnako dostupnou rómskou národnostnou školou a školou s vyučovacím jazykom slovenským. Ak sa rozhodnú nezapísať svoje dieťa do rómskej školy, deti budú musieť cestovať, pričom nájsť inú školu, ktorá by ich prijala, bude veľmi náročné. V konečnom dôsledku tak hrozí, že deti skončia v rómskej škole nie preto, že to chcú, ale preto, že iná možnosť je prakticky nedostupná. Rómski rodičia vo všeobecnosti uprednostňujú vzdelávanie v slovenčine, najmä ak je škola jedným z mála miest, kde ich deti prichádzajú do kontaktu s majoritou. Práve tento kontakt je dôležitý pre začleňovanie, no v súčasnosti neprebíha a nezmení sa to ani po vzniku rómskej národnostnej školy.

Ministerstvo školstva argumentuje, že cieľom zriadenia rómskej školy je zabezpečiť ústavné právo rómskej menšiny na vzdelávanie v materinskom jazyku.¹¹⁹ Menšinové vzdelávanie však musí vychádzať z požiadavky samotnej menšiny, nie z rozhodnutia štátu. Keďže takýto dopyt od rodičov neexistuje, tento argument ministerstva nemožno považovať za oprávnený.

Rezort školstva následne uviedol, že zriadenie rómskej školy je dočasným vyrovnávacím opatrením podľa Antidiskriminačného zákona. Aj tento argument však vyvrátila štúdia Slovenského národného strediska pre ľudské práva.¹²⁰

Vlna kritiky však ministerstvu nezabránila v ďalších krokoch a v októbri 2024 bola prijatá novela školského zákona, ktorá zmenila definíciu vzdelávania národnostných menšín. Podľa nového znenia sa môže škola označiť za „národnostnú“, ak sa v nej vyučuje aspoň jeden predmet – jazyk a literatúra menšiny. Ide o značné zjednodušenie kritérií na vznik menšinových škôl, pričom pri rómskej menšine vzniká oprávnená obava, že všetky segregované školy sa začnú transformovať na rómske národnostné školy.

Týmto spôsobom môže byť segregácia maskovaná pod záštitou menšinového vzdelávania a rómske deti z marginalizovaných lokalít budú mať ešte menšiu šancu na inkluzívne vzdelávanie.

¹¹⁶ Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021, dostupné na: <https://www.scitanie.sk>

¹¹⁷ Atlas rómskych komunit 2019, dostupný na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

¹¹⁸ Pozri: <https://romanoforum.dennikn.sk/vyzva-osobnosti-ministrovi-skolstva-zastavte-premenu-segregovanych-skol-na-romske-narodnostne-skoly/>

¹¹⁹ Pozri: <https://dennikn.sk/4224607/romska-narodnostna-skola-v-rakusoch-medzi-pravom-na-vzdelavanie-v-materinskom-jazyku-a-desegregaciou-si-nemozeme-vyberat/>

¹²⁰ Odborné stanovisko je dostupné na: <https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/OS-zamer-docasneho-vyrovnavacieho-opatrenia-v-obci-Rakusy.pdf>

3.1.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

NRSF vo svojom akčnom pláne pre vzdelávanie stanovuje čiastkový cieľ, ktorého zámerom je systematicky predchádzať, zmierňovať a odstraňovať prejavy segregácie vo výchovno-vzdelávacom procese na všetkých úrovniach školského systému. Na podporu tohto cieľa sú navrhnuté tri opatrenia a päť aktivít, ktoré majú napomôcť ukončeniu segregácie vo vzdelávaní. Prvé opatrenie sa zameriava na prevenciu priestorovej a sociálnej segregácie prostredníctvom metodických usmernení a využívania nástrojov na desegregáciu. V rámci tohto opatrenia má byť segregácia definovaná v školských právnych predpisoch, metodických pokynoch alebo antidiskriminačnom zákone. Túto úlohu sa podarilo splniť v máji 2023. V roku 2024 sa ministerstvo školstva rozhodlo po roku túto definíciu upraviť len kozmeticky.¹²¹ Problémom však ostáva, že takáto zmena znemožňuje efektívne nastaviť vzdelávaciu politiku na presadzovanie desegregácie v školách, čo má negatívny dopad na rómske deti.

Druhé opatrenie zahŕňa rovnaké znenie ako celý čiastkový cieľ, teda: „systematicky zmierňovať a odstraňovať prejavy segregácie vo výchovno-vzdelávacom procese na všetkých úrovniach školského systému“. V rámci tohto opatrenia bol definovaný systém monitorovania segregácie a desegregačných postupov v slovenskom školskom systéme, pričom jeho zavedenie bolo v pláne. V roku 2024 ministerstvo školstva predstavilo pilotnú metodiku a výsledky monitoringu rizika segregácie v základných školách za obdobie 2022/2023.¹²² Zo 2 067 základných škôl bolo ako rizikových z hľadiska segregácie vyhodnotených 468 škôl. Tento monitoring sa však nezameriaval na nadmerné zastúpenie rómskych detí v špeciálnych školách a triedach; pilotná správa sa venovala len bežným základným školám a triedam. Štúdia neuvádza konkrétne školy ani lokality, ale poukazuje na to, že v týchto školách je nízka kvalita vzdelávania a nedostatočná odbornosť učiteľov. Rovnako sa nezaoberá skúmaním príčin vzniku segregovaných škôl, čo považujeme za problematické, keďže práve poznanie príčin je kľúčové pre ich odstránenie. Ďalšia aktivita v rámci uvedeného opatrenia mala byť zameraná na realizáciu desegregačných projektov na všetkých úrovniach výchovno-vzdelávacieho procesu. Do konca roka 2024 však nebol spustený žiadny národný projekt s touto tematikou.

Tretie opatrenie sa malo zamerať na zvýšenie prístupu žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (MRC) k bežnému vzdelávaniu podporou transformácie systému špeciálneho školstva. V rámci tohto opatrenia malo byť zabezpečené objektívne a kultúrne senzitívne posudzovanie individuálnych vzdelávacích potrieb detí a žiakov z MRC s cieľom účinne ich identifikovať a riešiť v inkluzívnom školskom prostredí. V roku 2023 boli vypracované príslušné metodiky, ktoré sa však vzťahujú na žiakov bez ohľadu na ich etnický, jazykový alebo sociálny pôvod. Dokumenty neposkytujú jasný diagnostický prístup pre žiakov z MRC, a preto je otázne, aký vplyv bude mať toto opatrenie práve na rómske deti a žiakov z marginalizovaných komunít.¹²³

Ak sa na tento čiastkový cieľ pozrieme komplexne a porovnáme ho s reálnymi krokmi ministerstva v oblasti menšinového vzdelávania, jasne vidíme, že tu existuje rozpor. NRSF síce deklaruje zámer odstraňovať segregáciu prostredníctvom začleňovania, no ministerstvo školstva – ako ukazuje vyššie rozobratý príklad – volí v praxi postupy, ktoré sú od inkluzívneho prístupu vzdialené. Problém spočíva v tom, že ministerstvo školstva nie je v súlade so stratégiou NRSF a miesto toho presadzuje vlastné predstavy o vzdelávaní rómskych detí.

3.1.2. Synergia s ďalšími opatreniami

Princípy desegregácie a inklúzie sú ukotvené v Stratégii inkluzívneho prístupu vo vzdelávaní do roku 2030.¹²⁴ Táto stratégia stanovuje potrebu riešiť problém segregácie, zabezpečiť nediskrimináciu a posilniť opatrenia na potlačanie protirómskeho rasizmu medzi deťmi a žiakmi v takzvaných „rómskych školách“ a smerovať ich k

¹²¹ Pozri: <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-nepomozu/>

¹²² Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/att/3b8/31594.714778.pdf?fbclid=IwY2xjawGZskNleHRuA2FlbQlxMAABHUisHkuBywXswbb2TgLUcTexheXAXNAj-iz1BwONZo7VKwMJnlo4GMCa9w_aem_wvD7D9KJs-CWkdL1wdRVXq

¹²³ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

¹²⁴ Pozri: <https://www.minedu.sk/data/att/928/23120.ae7062.pdf>

inkluzívnemu vzdelávaniu. Definovanie tohto cieľa je však problematické, keďže spomína aktivity, ktoré majú byť realizované v „rómskych školách“. Nie je pritom jasné, čo tento pojem presne znamená – čo sú vlastne „rómske školy“? Z pohľadu desegregácie je používanie tohto termínu nevhodné. Tento príklad ukazuje, že celková štátna politika v oblasti desegregácie je nastavená nesprávne, pretože desegregačné opatrenia by sa mali realizovať práve tam, kde hrozí vytváranie etnicky homogénnych škôl.

Zároveň vidíme, že segregované vzdelávanie je podporované aj v rámci Plánu obnovy. Príkladom je výstavba základnej školy v rómskej lokalite v Trebišove¹²⁵ od roku 2024, ktorá mala byť pôvodne financovaná z programu „Doťahovanie regiónov“. Tento zámer sa však nepodarilo uskutočniť, a tak sa napokon škola postavila z prostriedkov Plánu obnovy, pričom celkové náklady dosiahli 12 miliónov eur. Projektová dokumentácia potvrdzuje, že škola vyrastie na pozemkoch nachádzajúcich sa v marginalizovanej rómskej komunite.¹²⁶

3.1.3. Účasť Rómov

Je znepokojujúce, že ministerstvo školstva iniciovalo zriadenie pilotnej školy v obci Rakúsy bez konzultácie či oficiálnej žiadosti zo strany rómskych rodičov a komunít. Takýto prístup ignoruje právo rómskych rodín rozhodovať o vzdelávaní svojich detí a porušuje medzinárodné štandardy dobrovoľnosti menšinového vzdelávania. Znepokojujúce je aj to, že pred podpisom memoranda o vzniku etnickej školy v Rakúsoch ministerstvo školstva neoslovilo rómskych zástupcov v Komisii pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Tento nedostatok konzultácie poukazuje na širšiu ignoráciu hlasov a práv rómskej komunity na Slovensku a je v rozpore s princípmi participatívneho rozhodovania v citlivých otázkach vzdelávania.¹²⁷ ÚSVRK sa k prípadu v Rakúsoch oficiálne nevyjadril a nezaznamenali sme žiadne vyjadrenie obáv zo strany úradu týkajúce sa prehlbovania segregácie, ktoré vzniká zriadením prvej rómskej školy v obci. Táto situácia ilustruje vlažný postoj ÚSVRK voči návrhom vlády pre marginalizované rómske komunity.

3.2. Rezidenčná segregácia v koncentráciách zasiahnutých chudobou

Rezidenčná segregácia je spoločenský a priestorový jav, pri ktorom rôzne skupiny obyvateľov žijú oddelene na základe určitých znakov, ako sú etnicita, rasa, náboženstvo, ekonomický status, vzdelanie alebo iné spoločenské faktory. Tento fenomén sa často prejavuje vytváraním špecifických obytných zón alebo štvrtí,¹²⁸ kde sa koncentrujú ľudia s podobnými charakteristikami, zatiaľ čo ostatné skupiny obyvateľstva žijú v iných častiach mesta alebo regiónu. Dôsledky rezidenčnej segregácie vedú k sociálnej deprivácii, vytváraniu get, ale aj k napätiu medzi komunitami.

Rezidenčná segregácia Rómov je problém, ktorý siaha hlboko do minulosti. Súvisí so zavedením nariadení platných prakticky od príchodu Rómov do Európy. Vo fašistickom Slovenskom štáte počas druhej svetovej vojny boli prijaté rasové zákony, ktoré urobili z Rómov ľudí druhej kategórie, zbavených základných ľudských práv a slobôd. V roku 1941 bol vydaný dekrét, ktorý zakazoval kočovanie, pričom rómske obydlia museli byť postavené oddelene od obcí, v určených lokalitách. Po skončení druhej svetovej vojny komunistická ideológia presadzovala, že Rómom najviac prospeje asimilácia do väčšinovej spoločnosti, no v mnohých lokalitách sa ich spoločenské postavenie nezlepšilo.¹²⁹

Ako vyplýva z tabuľky 1 – Mapovanie rómskych komunít na Slovensku, počty rómskych komunít v jednotlivých kategóriách sa výrazne líšia, no to ešte neznamená, že ide o výsledok dobre nastavených verejných politík. Je to dôsledok zmeny metodiky určovania jednotlivých lokalít.

¹²⁵ See: <https://www.crz.gov.sk/data/att/5392935.pdf>

¹²⁶ See: <https://www.uvo.gov.sk/vyhľadavanie/vyhľadavanie-zakaziek/dokumenty/508847?cHash=5bed082d69f4e567e106df0b41cf0233>

¹²⁷ Zuzana Havirova, *Nemáme právo hazardovať s budúcnosťou rómskych detí*, dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/nemame-pravo-hazardovat-s-buducnostou-romskych-deti/>

¹²⁸ Kamil Janas, *Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939–1945)* (Bratislava: Ústav pamäti národa. 2010).

¹²⁹ Jarmila Lajčáková, *Na základe šetrenia výsledkov Európskej komisie sme pripustili existenciu problému segregácie vo vzdelávaní. Zostáva ho riešiť.* (Bratislava: CVEK, 2016)

Tab 1: Mapovanie rómskych komunít na Slovensku

		Banskobystrický región	Košický región	Prešovský región	Bratislavský región	Trenčiansky región	Žilinský región	Trnavský región	Nitriansky región	Celkom
Na okraji obce	2013	40	102	128	9	5	6	21	13	324
	2019	82	177	162	15	12	11	17	26	502
Mimo obce	2013	51	76	80	3	2	4	10	7	233
	2019	49	53	65	2	1	1	5	18	194
V obci	2013	51	52	46	7	6	9	30	45	246
	2019	0	0	0	0	0	11	0	0	11
Celkový počet identifikovaných rómskych komunít										
Rok 2013	803									
Rok 2019	707									

Zdroj: Atlas rómskych komunít 2013 a 2019, spracované autorským tímom

V súvislosti s mapovaním rómskych komunít sa objavujú aj etické otázky týkajúce sa identifikácie Rómov, teda pripisovanej etnicity, na základe ktorej sa údaje zbierajú. Je sporné, či Atlas rómskych komunít skutočne prispieva k efektívnemu fungovaniu verejných politík. Externé hodnotenie NRSF za roky 2022 a 2023¹³⁰ tiež upozorňovalo na nedostatočný dosah verejných politík na rómsku populáciu. V praxi totiž štátna správa nedokáže efektívne porovnávať svoje údaje s Atlasom rómskych komunít, čo znemožňuje objektívne posúdiť, či národné projekty reálne ovplyvnili vylúčené rómske komunitné skupiny.

3.2.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

The NRSF defined the specific objective of reducing the residential segregation of Roma, and within it, two activities were specified. In the first, municipalities were to prepare rental housing projects with the relevant

NRSF si stanovil konkrétny cieľ – znižovanie rezidenčnej segregácie Rómov, pričom v jeho rámci boli určené dve aktivity. Prvá z nich predpokladala, že obce budú v spolupráci s príslušnými ministerstvami pripravovať projekty nájomného bývania, aby sa dosiahlo zníženie rezidenčnej segregácie. Ako meradlo naplnenia tejto aktivity boli stanovené údaje za štyri obce v roku 2023 a štyri obce v roku 2024. Na realizáciu však neboli vyčlenené žiadne prostriedky zo štátneho rozpočtu ani z fondov EÚ – celá aktivita teda zostala na pleciach obcí. Do realizácie sa v roku 2023 zapojili Trebišov, Spišský Štiavnik, Gánovce a Betlanovce, ktoré pripravili dokumentáciu týkajúcu sa nájomného bývania a takto to uvádza aj monitorovacia správa ÚSVRK za rok 2023.¹³¹ Zaujímavosťou je, že obec Betlanovce v súčasnosti nevlastní pozemky vhodné na výstavbu nájomných bytov. Aktuálne tu prebiehajú dva projekty: jednoduché pozemkové úpravy v lokalite obývanej marginalizovanou rómskou komunitou a pomoc

¹³⁰ Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupné na:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrc=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrc=14598545656017724858

¹³¹ Monitorovacia správa z roku 2023. Dostupná na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrc=5073062753059547304

obciam s výskytom MRC pri riešení právnych vzťahov k pozemkom v rámci osád.¹³² Z toho vyplýva, že aktivity zamerané na elimináciu rezidenčnej segregácie sa v tejto obci zatiaľ nespustia.

Druhou aktivitou bola analýza možných prístupov k znižovaniu rezidenčnej segregácie Rómov s ohľadom na konkrétne priestorové a vlastnícke pomery v obciach. Výsledkom tejto aktivity bola úprava metodického dokumentu pre efektívne uplatňovanie princípov desegregácie, destigmatizácie a degetoizácie.¹³³ Táto téma bude podrobnejšie rozobratá v 4. kapitole.

Celý akčný plán v oblasti bývania sa sústreďuje najmä na zlepšenie infraštruktúry, úpravu legislatívy týkajúcej sa pozemkov a zvýšenie kvality bývania v prostredí marginalizovaných rómskych komunít. Hoci tieto aktivity povedú k lepším životným podmienkam v segregovaných osadách, samotnú desegregáciu neprinesú. Dá sa teda povedať, že inklúzia Rómov v oblasti bývania je vnímaná len čiastočne a faktické odstránenie rezidenčnej segregácie sa prakticky vzdáva.

3.2.2. Synergia s ostatnými opatreniami

Dlhodobým cieľom štátnej politiky bývania do roku 2030 je zvýšiť dostupnosť a kvalitu bývania na Slovensku, najmä zlepšením cenovej a fyzickej dostupnosti bývania s dôrazom na rozvoj všetkých foriem nájomného bývania. Neoddeliteľnou súčasťou tejto vízie je aj zvyšovanie kvality existujúceho bytového fondu. Zámerom štátu je vytvárať legislatívne, ekonomické a technické podmienky na to, aby bývanie bolo dostupné pre obyvateľstvo a aby si každá domácnosť mohla zaobstarať bývanie primerané svojim potrebám a finančným možnostiam.

Koncepcia bývania do roku 2030 sa venuje aj zlepšeniu bývania zraniteľných skupín obyvateľstva, kam patria aj marginalizované rómske komunity, hoci nie sú vždy menované priamo. Ministerstvo dopravy navrhlo posilniť personálne kapacity na realizáciu sociálnej práce s ohrozenými skupinami v oblasti bývania, pripraviť odporúčania pre samosprávy v spolupráci s relevantnými partnermi pri výbere nájomníkov a prideľovaní nájomných bytov určených na sociálne bývanie, motivovať obce k výstavbe cenovo dostupného a bezbariérového nájomného bývania a systematicky prepojiť sociálne nájomné bývanie s poskytovaním podporných sociálnych služieb tam, kde je to opodstatnené.

Akčný plán do roku 2025 obsahoval 11 opatrení, pričom ÚSVRK sa spomína len v dvoch z nich: pri zriadení nadrezortnej koordinačnej platformy pre politiku bývania a pri vypracovaní metodiky pre obce týkajúcej sa výberu nájomníkov a prideľovania bytov na sociálne bývanie.¹³⁴ Ide o premárnenú príležitosť, rovnako ako skutočnosť, že Rómovia nie sú vo vízii štátnej politiky výslovne uvedení ako cieľová skupina.

3.2.3. Účasť Rómov

Nie je známe, či ministerstvo dopravy, ktoré je zodpovedné za tvorbu bytovej politiky, zamestnáva Rómov, ktorí by sa priamo podieľali na tvorbe národných politík v oblasti bývania. Na ÚSVRK pracujú Rómovia a jeden z nich je aj vo vedení úradu, no to ešte neznamená, že dochádza k odstraňovaniu rezidenčnej segregácie. Táto výzva si vyžaduje riešenia priamo na miestnej úrovni. V praxi však vidíme, že na lokálnej úrovni chýbajú financie aj spoločné mikroregionálne stratégie, ktoré by mohli vytvoriť priestor na odstránenie rezidenčnej segregácie.

3.3. Projekty propagujúce dočasné a segregované pracovné pozície

Najnovší výskum z roku 2022,¹³⁵ ktorý realizovala Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, poukazuje na to, že diskriminácia, nedostatok vzdelania, obmedzené pracovné príležitosti a náklady na dochádzanie patria medzi hlavné prekážky, ktoré bránia Rómom vstúpiť na pracovný trh.

¹³² Písomná odpoveď z obecného úradu v Betlanovciach, zaslaná 10. januára 2025

¹³³ *Monitorovacia správa z roku 2023*. Dostupná na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrt=5073062753059547304

¹³⁴ *Akčný plán pre prioritu bývanie*, dostupný na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

¹³⁵ Pozri napríklad: Zuzana Havirova, *Vylúčenie z trhu práce v kontexte protirómskeho rasizmu* (Nitra, 2022), dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/367246046_Vylucenie_z_trhu_prace_v_kontexte_protiromskeho_rasizmu

Nedostatočné pochopenie štrukturálnych príčin a bariér, ktoré znemožňujú Rómom zamestnať sa, vedie k tvorbe neefektívnych opatrení, ktoré v praxi skôr prehľbujú existujúce nerovnosti. Namiesto zavádzania účinných nástrojov na odstránenie diskriminácie zo strany zamestnávateľov štát uplatňuje stratégiu, ktorá podporuje pracovnú segregáciu a ďalej izoluje rómske komunity.

Za posledných pätnásť rokov sme boli svedkami vzniku pracovných pozícií, ktoré boli určené výhradne pre Rómov. Tento trend sa začal s úvahou, že marginalizovaným rómskym komunitám prospeje, ak budú Rómovia zamestnaní priamo vo svojom prostredí na pozíciách ako terénni asistenti sociálnej práce, komunitní pracovníci, pracovníci občianskeho poriadku, zdravotní mediátori či asistenti učiteľa. Hoci pôvodná myšlienka mala svoje opodstatnenie, tieto pracovné miesta boli lokalizované v už vylúčených komunitách a neponúkali pridanú hodnotu, ktorá by podporila prechod Rómov do bežného zamestnania po skončení projektového financovania.

Podľa teórie sociálnych väzieb¹³⁶ jednotlivci žijúci a pracujúci v uzavretých komunitách si vytvárajú homogénne siete kontaktov, pričom vzťahy s okolím ostávajú obmedzené. Nedostatok rôznorodých kontaktov znižuje ich možnosti integrácie, keďže len málokedy prichádzajú do kontaktu so širšou spoločnosťou. Výsledkom je, že takéto paralelné pracovné pozície existujú len počas trvania projektu a účastníkom prinášajú predovšetkým krátkodobú istotu pravidelného príjmu.

Ak sa v bežných inštitúciách, napríklad v školách, objavujú pracovné príležitosti, sú obsadzované na základe formálneho vzdelania a skúseností, pričom etnicita alebo predchádzajúce projektové zamestnanie nehrá takmer žiadnu rolu. V tomto kontexte nemožno vytváranie paralelných miest pre Rómov považovať za inkluzívne; skôr naopak – podobné prístupy posilňujú segregáciu a spoločenské vylúčenie.

V majoritnej spoločnosti stále prevláda presvedčenie, že zamestnanie je cestou von z chudoby, no skúsenosti ukazujú, že projektové zamestnávanie samo o sebe nezaručuje začlenenie ani rovnaké príležitosti pre Rómov.

Prípadová štúdia: Národný projekt Rozvojové tímy (RT)

Projekt zahŕňa 60 obcí a odštartoval v septembri 2023 s plánovanou dĺžkou trvania 38 mesiacov, teda do konca septembra 2026.¹³⁷

Rozvojové tímy tvoria napríklad koordinátor/ka plánovania, sociálny pracovník/pracovníčka, odborník/odborníčka na zamestnanosť, odborník/odborníčka na bývanie, „nene“, mentor/mentorka nene, pracovník/pracovníčka pre rozvoj mládeže a ďalšie pozície. Počet jednotlivých členov tímu sa prispôbuje veľkosti obce. Napríklad v Toporci so 1861 obyvateľmi pracuje v rozvojovom tíme 16 ľudí, kým v Rudňanoch, kde žije 4186 obyvateľov, je členov tímu až 31.

Hlavnou aktivitou tohto národného projektu je podpora sociálnej inklúzie marginalizovaných rómskych komún prostredníctvom komplexného integrovaného prístupu, ktorý má vplyv na celú komunitu obce. Cieľom je prepojiť intervencie z fondov ESF+ a ERDF, zabezpečiť prepojenie „mäkkých“ aktivít v oblasti vzdelávania, bývania, zamestnanosti a boja s protirómskym rasizmom s potrebnými investíciami do infraštruktúry, ktoré zlepšia životnú úroveň všetkých obyvateľov obce podľa jej aktuálnych potrieb.¹³⁸ Sociálna inklúzia znamená zabezpečiť, aby všetky osoby – bez ohľadu na ich sociálne, ekonomické, kultúrne, fyzické či iné charakteristiky – mali rovnaké príležitosti plnohodnotne sa zapájať do spoločenského života. Cieľom inklúzie je odstrániť prekážky, diskrimináciu a vylúčenie, ktoré môžu brániť jednotlivcom alebo skupinám stať sa súčasťou spoločnosti.¹³⁹

Preskúmali sme niektoré aktivity, ktoré rozvojové tímy vykonávajú v jednotlivých lokalitách, a zistili sme, že vo väčšine prípadov sa pracovníci venujú výlučne členom rómskej komunity.¹⁴⁰ Napríklad v obci Šumiac vznikli skupiny iba pre rómske deti, ktorých úlohou je napomínať tých, ktorí nevyhadzujú odpad na správne miesta, dvakrát týždenne zbierajú odhodené obaly a dohliadajú na správne správanie rómskych detí. Táto aktivita

¹³⁶ Mark Granovetter, *Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness*. (American Journal of Sociology, 1985).

¹³⁷ Pozri: <https://portal.itms21.sk/ziadost?id=31057>

¹³⁸ *Sprievodca pre užívateľov zapojených do národného projektu Rozvojové tímy I*. Dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1754/sprievodca_pre_uzivatelov_-_verzia_1_3.pdf?csrf=280458576853261656

¹³⁹ Zástupca ÚSVRK, písomná odpoveď z 27. januára 2025

¹⁴⁰ Mnohé rozvojové tímy majú stránky na sieti Facebook, kde zdieľajú aktivity prostredníctvom fotografií a videozáznamov.

vychádza z projektu „Miestne občianske a poriadkové služby“, prostredníctvom ktorého rómski pracovníci udržiavajú poriadok v rómskych lokalitách.¹⁴¹ Ďalším príkladom je obec Rudňany, kde sa síce konajú stretnutia so seniormi, ale zúčastňujú sa ich len členovia väčšinovej spoločnosti; rómski seniori na nich chýbajú,¹⁴² Identifikovali sme aj lokalitu, kde sa väčšinová spoločnosť a Rómovia stretávajú pri spoločných aktivitách – Vyšné Ružbachy. Platí, že v obciach, kde už existuje prirodzená sociálna interakcia medzi Rómami a väčšinou, rozvojové tímy organizujú podujatia, na ktorých sa stretávajú obidve skupiny. Bohužiaľ, v obciach, kde takáto interakcia neexistuje, sa inkluzívne aktivity nekonajú. Z toho vyplýva, že miestnym tímom chýba externá odborná podpora a dohľad, ktoré by im pomohli prenášať overené postupy a vzory spolupráce medzi etnickými skupinami.

Preskúmali sme aj kvalifikačné požiadavky na obsadzované pozície. Ukazuje sa, že pracovné miesta, ktoré majú mať významný dopad na sociálne interakcie v lokalitách, nevyžadujú vysokú úroveň zručností ani formálne či neformálne vzdelanie. Pracovníci/pracovníčky „nene“ navštevujú výlučne rómske rodiny, čo je jasne definované aj v projektovej dokumentácii. Ich úlohou je podporovať zdravý vývin detí do šiestich rokov, pomáhať pri prekonávaní jazykových, zdravotných, sociálnych a kultúrnych bariér detí z marginalizovaných rómskych komunít a ich rodičov a podporovať úspešnú adaptáciu detí v predprimárnom vzdelávaní. Viaceré štúdie potvrdzujú, že práca s deťmi od narodenia do troch rokov je kľúčová, keďže stimuluje rozvoj mozgu a kognitívnych schopností. Pri pohľade na požiadavky na túto pozíciu v rozvojových tímoch však vidíme, že nie sú stanovené žiadne podmienky na vzdelanie – stačí byť gramotný, ovládať slovenský jazyk, pochádzať z komunity a vedieť po rómsky.

Domnievame sa, že na tieto pozície by sa mali klást vyššie, či už formálne alebo neformálne, požiadavky, pričom cieľom projektu nie je len hra s deťmi či varenie s matkami v etnicky homogénnych skupinách, ale skutočná sociálna inklúzia, ktorá si vyžaduje odbornosť a dôraz na zapájanie väčšinovej spoločnosti do každodenných aktivít. Alternatívou by mohlo byť zahrnutie školení, poskytovanie kvalifikácie, kariérne poradenstvo, mzdové príspevky alebo iné nástroje na prekonanie diskriminácie zo strany zamestnávateľov. Opätovne sa tak ukazuje, že tento projekt bude prezentovaný hlavne ako zamestnávajúci veľký počet Rómov, ktorí sa po jeho skončení nepresunú do bežného trhu práce.

ÚSVRK presadzuje názor, že je lepšie, ak Rómovia majú zamestnanie aspoň počas trvania národných projektov, a preto neustále vznikajú nové projekty, v ktorých sa vytvárajú špeciálne pracovné miesta určené Rómom. Často však ide o pozície, ktoré v podstate potvrdzujú predsudky a stereotypy o Rómoch. Príkladom je projekt „Daj šancu“, ktorý pod gesciou Železničnej spoločnosti Slovensko – národného dopravcu¹⁴³ – už bol realizovaný v roku 2019. Rómski experti však projekt kritizovali, pretože rómski asistenti sprevádzali vlakvedúcich väčšiny a ich úlohou bolo predchádzať konfliktom s cestujúcimi z marginalizovaných rómskych komunít. V rokoch 2019–2020 podali rómski experti oficiálnu sťažnosť na Európsku komisiu a projekt bol v roku 2020 pozastavený, aj kvôli pandémie COVID-19 a nedostatku podpory vtedajšej splnomocnenkyne pre rómske komunity, Andrey Bučkovej. V decembri 2024 ÚSVRK oznámil obnovenie projektu s tým, že bol úspešný, hoci neexistuje žiadna hodnotiacia správa, ktorá by to potvrdila. Podľa národného dopravcu rómski pracovníci pomáhali udržiavať poriadok vo vlakoch a na staniciach a venovali sa osвете o správnom využívaní služieb železníc – napríklad informovali cestujúcich o potrebe kúpy lístka a chránili železničný majetok. Takto prezentovaný projekt implicitne naznačuje, že len cestujúci z MRC nekupujú lístky a poškodzujú železničný majetok. Zároveň hovorí, že zamestnanci železníc zo skupiny nerómov nechcú komunikovať s rómskymi cestujúcimi, a preto je potrebné mať špeciálnych rómskych asistentov. Zaujímavé je, že železničiam chýbajú pracovníci na viacerých úsekoch, no nikde nevyzývajú Rómov, aby sa stali vlakvedúcimi, predavačmi lístkov či vykonávali rovnaké povolania ako nerómovia. Ani pri pohľade na požiadavky na vzdelanie v týchto oblastiach nevidíme žiadnu snahu podporiť vzdelanosť Rómov tak, aby sa k týmto profesiám mohli priblížiť.¹⁴⁴

¹⁴¹ Pozri: <https://romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-rozvojove-timy-i/aktuality/detske-hliadky-pomahat-a-separovat/?csr=15156194463800473067>

¹⁴² Pozri: Facebook RT Rudnany

¹⁴³ Pozri: <https://www.zssk.sk/aktuality/projekt-daj-sancu-je-v-plnom-prude-vo-vlakoch-zssk-uz-sedem-mesiakov-posobia-asistenti-vlakveducich/>

¹⁴⁴ Instagram ÚSVRK z 14. decembra 2024, dostupné na: https://www.instagram.com/usvrk_sk/p/DDjSSqNNX4n?img_index=1

3.3.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

V Akčnom pláne pre zamestnanosť je v špecifickom ciele 2 – „Zvýšiť efektívnosť, kvalitu a dostupnosť verejných i neštátnych služieb zamestnanosti a aktívnych opatrení trhu práce pre MRK“ – stanovených niekoľko opatrení. Prvé z nich sa zameriava na podporu rovnakého prístupu k zamestnaniu pre ľudí z MRK v štátnej aj súkromnej sfére – a to cez pozitívne opatrenia, systém podpory zamestnávateľov či lepšiu dostupnosť služieb zamestnanosti vrátane aktívnych opatrení trhu práce. V rámci tohto opatrenia bolo naplánovaných päť aktivít. Medzi nimi bola aj príprava výzvy na vznik agentúr podporovaného zamestnávania, ktoré by mali pomôcť zamestnať ťažko uplatniteľné osoby. Podľa zákona o službách zamestnanosti tieto agentúry poskytujú služby občanom so zdravotným znevýhodnením a dlhodobo nezamestnaným, aby im pomohli nájsť a udržať si prácu, prípadne pomohli zamestnávateľom pri prijímaní týchto osôb. Do konca roka 2023 však táto výzva nebola vyhlásená. Podľa nášho názoru by bolo vhodné novelizovať legislatívu, aby agentúry mohli pracovať aj s ďalšími skupinami ohrozených ľudí.

Ďalšou aktivitou bolo zavedenie komplexného prístupu k zamestnanosti v roku 2024, kde bol stanovený indikátor – 5 000 ľudí z MRK využije služby rozvojových tímov na účely zamestnania. Do konca roka 2024 však neboli dostupné údaje, či sa tento cieľ podarilo splniť, pričom samotný ukazovateľ nehovorí o tom, či sa títo ľudia skutočne zamestnali. Ďalšou plánovanou aktivitou bolo zavedenie preventívnych a informačných programov na podporu občianskej zodpovednosti a zlepšenie spolužitia. V rámci tohto opatrenia bol realizovaný národný projekt „Miestne občianske a poriadkové služby“. Rómovia, ktorí v projektoch pracovali, však po ukončení neboli odborne pripravení, aby mohli ďalej pracovať v zložkách Ministerstva vnútra.

Tretím opatrením boli programy na zvýšenie zamestnanosti v lokalitách MRK, do ktorých patrila aj obnova kultúrneho dedičstva ako nástroj zamestnávania. Národným projektom bol „Ľudia a hrady“, vďaka ktorému sa do konca roka 2023 zamestnalo 465 ľudí, z toho 330 Rómov (čo predstavuje 60 % zamestnancov, ako požadoval projekt). Na tento projekt bolo vyčlenených 8,8 milióna eur. V marci 2024 Ministerstvo práce a sociálnych vecí vyhlásilo výzvu na pokračovanie projektu pod názvom „Ľudia a hrady – krok do sociálnej ekonomiky“, kde budú ľudia pracovať maximálne 18 mesiacov od mája 2025 do decembra 2026.

Hoci sú opatrenia správne stanovené, aktivity, ktoré ich majú napĺňať, nie sú vždy presne formulované a ani merateľné ukazovatele nemusia presne vystihovať ich skutočný dopad.

3.3.2. Synergia s ostatnými opatreniami

Strategické priority rozvoja zamestnanosti v Slovenskej republike s výhľadom do roku 2030 jasne identifikujú hlavné výzvy spojené s rastom pracovných príležitostí.¹⁴⁵ V rámci podpory trhu práce a snahy o stabilnú a odolnú ekonomiku sa zdôrazňuje, že niektoré skupiny obyvateľstva stále čelia výrazným bariéram pri uplatnení. Ide najmä o ženy, starších pracovníkov, osoby s nízkou kvalifikáciou, ľudí so zdravotným znevýhodnením, obyvateľov vidieka, Rómov a ďalšie etnické či rasové menšiny, ktoré sú obzvlášť ohrozené vylúčením alebo diskrimináciou na pracovnom trhu. Pri pohľade na tematický rámec prípravy a realizácie aktivít na podporu rozvoja zamestnanosti na Slovensku do roku 2030 vidíme, že podpora jednotlivcov z marginalizovaných rómskych komunit má pokračovať, avšak nie je zjavné, ako konkrétne bude táto podpora vyzeráť.

3.3.3. Účasť Rómov

Zapojenie Rómov do realizácie takýchto projektov je vždy zabezpečené prostredníctvom ÚSVRK. Vzhľadom na to, že ide o národné projekty spravované ÚSVRK, medzi zamestnancami projektu sa nachádzajú Rómovia na rôznych úrovniach – od manažérskych pozícií až po terénnych pracovníkov. Presné počty však nie sú známe. Pri projekte „Krok za krokom“ sa na realizácii podieľali aj rómske organizácie.

3.4. Budovanie kapacít/posilňovanie rómskych organizácií občianskej spoločnosti

Podpora účasti rómskej menšiny bola zahrnutá v Akčnom pláne na roky 2022 – 2024 zameranom na boj s protirómskym rasizmom a podporu participácie. Dokument identifikoval ciele opatrenia na podporu účasti Rómov v politikách, ktoré sa ich týkajú, či v posilňovaní rómskych a prorómskych občianskych organizácií. Počas

¹⁴⁵ Pozri: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/praca-zamestnanost/podpora-zamestnanosti/strategicke-dokumenty-oblasti-zamestnanosti-do-roku-2030/strategicke-priority-rozvoja-zamestnanosti-2030.pdf>

plánovaného obdobia však k realizácii nedošlo, najmä v dôsledku predčasných volieb a nepriaznivej politickej situácie na Slovensku.

Po nástupe štvrtej vlády Roberta Fica v októbri 2023 nastalo výrazné oslabenie občianskych organizácií, ktoré sa prejavilo aj v činnosti Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ÚSVRK) pod vedením Alexandra Daška, nominanta premiéra Fica.

Od volieb ÚSVRK brzdí realizáciu aktivít v oblasti boja s protirómskym rasizmom a podpory účasti Rómov. Zastavená bola napríklad organizácia Kongresu rómskej mládeže,¹⁴⁶ ktorý mal umožniť mladým Rómom spoločne rozhodovať o tvorbe inkluzívnych politík a zároveň sa podieľať na pravidelnom monitorovaní realizácie celej stratégie.

3.4.1. Efektívnosť NRSF v riešení problémov

V nedávnej minulosti sa rozvoj kapacít a posilňovanie rómskych organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku väčšinou uskutočňoval zásluhou medzinárodných inštitúcií a nadácií. Štátne a verejné inštitúcie doteraz takéto samostatný cieľ nikdy jasne nedefinovali. Významný krok nastal v roku 2017, keď vznikol Fond na podporu kultúry národnostných menšín¹⁴⁷ – ten odvtedy zohráva dôležitú úlohu pri podpore aktivít rómskych organizácií v oblasti kultúry. Od roku 2021 je ďalšia podpora činnosti rómskej menšiny a rómskych aj prorómskych organizácií občianskej spoločnosti definovaná v NRSF.

Napriek tomu je prenášanie princípov, ktoré podporujú participáciu Rómov a ich organizácií na budovaní inkluzívnej a otvorenej spoločnosti na Slovensku, v praxi zložitá a často obmedzovaná politickými okolnosťami. Tvorcovia NRSF si túto skutočnosť uvedomovali, a preto priamo zahrnuli do Akčného plánu na roky 2022 – 2024 zameraného na boj s protirómskym rasizmom a podporu participácie Rómov aj aktivity, ktoré mali napomôcť rozvoju kapacít rómskych občianskych organizácií.

Väčšina rómskych organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku pôsobí najmä ako lokálne kultúrne a komunitné združenia, ktoré pracujú na miestnej úrovni a len výnimočne podporujú začlenenie vylúčených komunit. Väčšinou ide o malé organizácie, kde pracuje jeden alebo dvaja ľudia, a ktoré nevyvíjajú pravidelné, dlhodobé a systematické aktivity.

V Akčnom pláne pre vzdelávanie na roky 2022 – 2024¹⁴⁸ je pod cieľom č. 6 zahrnutá podpora múzeí, galérií, kultúrnych združení, tlače, televíznych a rozhlasových médií spolu s rozvojom a propagáciou rómskeho jazyka. Táto podpora však nie je systémová ani trvalo zakotvená v štátnych alebo verejných inštitúciách. Opatrenia sa zameriavajú skôr na krátkodobé financovanie organizácií a inštitúcií, ktoré chcú tieto aktivity realizovať, no chýba im dlhodobá vízia a udržateľnosť. Fond na podporu kultúry národnostných menšín má za cieľ predovšetkým podporu menšinovej kultúry, nie budovanie kapacít rómskych občianskych organizácií. Projekty sú obmedzené na jednoročné obdobia a poskytujú len minimálnu podporu na mzdové náklady. Napriek tomu, ak majú organizácie kvalitné projektové vedenie a dobre pripravené žiadosti, môžu každoročne žiadať o financovanie a postupne si tak budovať kapacitu na realizáciu svojich aktivít.

Väčšina vzdelaných Rómov momentálne pracuje pre štát, verejnú správu alebo sú zapojení do národných rozvojových projektov Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Mnohí z nich sú zároveň štatutárnymi zástupcami občianskych združení, čo im môže brániť v nezávislom vyjadrovaní, keďže sú štátnymi zamestnancami. Príkladom je situácia z júna 2024, kedy štyria členovia Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny boli Rómovia. Pri hlasovaní o zriadení segregovanej rómskej etnickej školy v obci Rakúsy a žiadaní stanoviska ÚSVRK k tejto téme hlasoval kladne iba jeden člen (ktorý nebol štátnym zamestnancom), ostatní sa hlasovania zdržali alebo boli proti, hoci v rámci výboru zastupovali občiansku spoločnosť. Ak by aj ostatní členovia hlasovali za uznesenie, poslali by jasný signál Ministerstvu školstva, že zástupcovia rómskej menšiny vo výbore sú relevantní partneri pri tvorbe vzdelávacej politiky pre rómske deti. Pri takýchto dôležitých otázkach je preto kľúčová nestrannosť a objektivita v boji za práva Rómov.

¹⁴⁶ Viac o kongrese: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/kongres-mladych-romok-a-romov/>

¹⁴⁷ Viac o fonde: <https://www.kultminor.sk/sk/>

¹⁴⁸ Akčný plán pre prioritu vzdelávanie. Dostupný na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

Na Slovensku pôsobí len málo aktívnych rómskych odborných organizácií, ktoré by vykonávali pravidelnú a celoročnú činnosť s celoslovenským dosahom. Toto dlhodobé prázdne miesto v občianskej spoločnosti zaplňajú najmä nerómske organizácie a náboženské združenia, ktoré sa venujú začleňovaniu Rómov v teréne, najčastejšie poskytovaním sociálnych služieb, menej už výskumom a obhajobou práv.

Rovnaká situácia je aj v oblasti rómskych médií – žurnalistika národnostnej menšiny sa rozdeľuje medzi národné televízne a rozhlasové relácie v rámci verejnoprávnej Slovenskej televízie a rozhlasu, súkromné televízne a rozhlasové stanice a mimovládne iniciatívy v podobe podcastov, online magazínov a mediálnych projektov. Slovenské médiá – s niekoľkými výnimkami – cielene nerozvíjajú ani neponúkajú kritickú reflexiu spoločnosti a inštitúcií vo vzťahu k zlepšeniu celkovej situácie Rómov na Slovensku.

3.4.2. Synergia s ostatnými opatreniami

Žiaľ, systematická finančná podpora rómskych organizácií chýba aj v ďalších dokumentoch a politikách, rovnako ako konzistentná podpora rozvoja ich kapacít zo strany ostatných štátnych orgánov.

3.4.3. Účasť Rómov

ÚSVRK prerušil spoluprácu s rómskymi a prorómskymi organizáciami občianskej spoločnosti, ktoré boli od roku 2022 oficiálne združené pri Rade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity pre mimovládne neziskové organizácie.¹⁴⁹ Cieľom tejto rady bolo poskytovať odborné znalosti, poradenstvo, konzultácie a kritickú reflexiu pri naplňaní úloh novej Stratégie do roku 2030. Napokon však Úrad splnomocnenca nespustil grantovú výzvu na rozvoj inštitúcií a kapacít rómskych a prorómskych organizácií v rokoch 2022 až 2024, hoci bola táto aktivita uvedená v Akčnom pláne pod číslom 3.2.1.¹⁵⁰

Skúsenosti z rokov 2023 a 2024 ukazujú, že aktívna účasť rómskych odborníkov a organizácií pri tvorbe akčných plánov a ich hodnotení výrazne klesla. Stáva sa pravidlom, že zo strany štátnych úradníkov je ÚSVRK vnímaný ako dostatočná náhrada. Ak chýbajú kritické hlasy občianskej spoločnosti, ÚSVRK môže bez ďalšej diskusie schvaľovať akékoľvek vládne politiky, ktoré ovplyvňujú rómske komunity.

¹⁴⁹ Viac informácií o stave a cieľoch poradného orgánu: <https://romovia.vlada.gov.sk/poradne-organy/poradny-organ-splnomocnenca-pre-oblast-mno/?csrt=5020774287599083>

¹⁵⁰ Viac o akčnom pláne, s. 53: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf

4. VYUŽITIE FINANČNÝCH NÁSTROJOV EÚ

4.1. Podmienky využitia fondov EÚ pre podporu rovnosti pre Rómov

V Slovenskej republike sa politika kvality, inklúzie a účasti Rómov vo veľkej miere opiera o finančné prostriedky EÚ, pričom štátne zdroje tvoria len malú časť investícií.

Opatrenia na podporu začlenenia Rómov na obdobie 2021 – 2027 sú súčasťou Partnerskej dohody v rámci Cieľa 4 „Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa realizujúca Európsky pilier sociálnych práv“. V tomto rámci sú definované viaceré aktivity, napríklad: prispôsobiteľný a dostupný trh práce, kvalitné inkluzívne vzdelávanie, zvyšovanie zručností pre lepšiu adaptabilitu a začlenenie, záruka pre mladých, podpora aktívnej inklúzie a dostupných služieb, aktívne začleňovanie rómskych komunít, či riešenie potravinovej a materiálnej núdze.

Financie sú rozdelené medzi menej a viac rozvinuté regióny Slovenska, pričom väčšie prostriedky smerujú do menej rozvinutých oblastí s cieľom znižovať regionálne rozdiely.

Za využívanie prostriedkov prostredníctvom národných projektov alebo výziev zodpovedajú jednotlivé ministerstvá. Presné rozdelenie financií, ktoré ovplyvnia MRC, možno určiť iba v prípade ÚSVRK.

Tab. 2 Finančné alokácie (EUR) – Program Slovensko 21-27: Cieľ 4

	ESF +	ERDF
Menej rozvinuté regióny	2,221,754,335	945,877,229
Viac rozvinuté regióny	50,000,000	33,972,771
Celkom:	2,271,754,335	979,850,000
Celkom v súčte:	3,251,604,335	
Celková alokácia pre ÚSVRK	518,235,301	

Zdroj: Partnerská dohoda

Využívanie eurofondov na začleňovanie rómskych komunít sa realizuje prostredníctvom aktivít definovaných v NRSF, ako aj mimo neho. To znamená, že niektoré národné projekty financované z fondov EÚ v rámci programu Slovensko 2021 – 2027 neboli zahrnuté v NRSF ani v Akčných plánoch na roky 2022 – 2024. Príkladom je Národný projekt „Komplexný systém podpory marginalizovaných rómskych komunít prostredníctvom misijnopastoračných centier“ (NP MPC), ktorý bol vyhlásený ÚSVRK v decembri 2024 so sumou 4,5 milióna eur z ESF+. ¹⁵¹ V praxi nemáme kvalitatívny výskum o tom, či predchádzajúce pastoračné aktivity v marginalizovaných rómskych komunitách boli skutočne efektívne, preto nie je zjavné, na akom základe ÚSVRK túto výzvu vyhlásil.

Medzi ďalšie opatrenia spomenuté v Partnerskej dohode, ale nezahrnuté v akčných plánoch NRSF na roky 2022 – 2024, patria: 1. odstraňovanie kritických úsekov a zlepšovanie regionálnej mobility modernizáciou a výstavbou ciest II. a III. triedy, a 2. zlepšovanie miestnych komunikácií. Na tieto opatrenia bola z ERDF vyčlenená celková suma 30,5 milióna eur. ¹⁵² Opravu cestnej infraštruktúry považujeme za dôležitú, no chýba, napríklad, dôraz na budovanie cyklotrás. Pre majoritu aj Rómov by mali byť vytvorené dobré prepojenia medzi rómskymi komunitami a obcami, napríklad pre podporu dochádzky detí do škôl v obciach.

¹⁵¹ Pozri: <https://romovia.vlada.gov.sk/archiv-tlacovych-sprav/vyhlasenie-vyzvy-s-nazvom-komplexny-system-podpory-marginalizovanych-romskych-komunit-prostrednictvom-misijno-pastoracnych/?csrc=3755061278942347623>

¹⁵² Pozri: https://www.eurofondy.gov.sk/wp-content/uploads/2022/11/221115_PSK_Final.pdf

Tab. 3: Čerpanie fondov EÚ z programu Slovensko na ÚSVRK k 10. februáru 2025

		ESF+	ERDF	Počet vyhlásených výziev
Dopytovo-orientované projekty	320,704,413.84	105,316,617.40	215,387,796.44	8
Národné projekty	112,143,353.53	112,143,353.53	0	5
Celková alokácia vo vyhlásených výzvach k 10. februáru 2025	432,847,767.37			
Celková dostupná alokácia	518,235,301			

Zdroj: ÚSVRK, 2025

Tab. 4: Rozdelenie využitia fondov podľa žiadostí

	Počet žiadostí k 10. februáru 2025	Počet projektov v implementácii k 10. februáru 2025
Dopytovo-orientované projekty	1121	525
Národné projekty	4	3
Celkom	1125	528

Zdroj: ÚSVRK, 2025

Pozitívne je, že prostriedky spravované ÚSVRK boli k 10. 2. 2025 takmer kompletne vyčerpané. Ako už bolo uvedené vyššie, väčšina týchto financií smeruje najmä na projekty, ktorých dlhodobá udržateľnosť je prinajmenšom otázna. Za najzásadnejší problém však považujeme skutočnosť, že zo štátneho rozpočtu sa na inklúziu Rómov vyčleňuje veľmi málo prostriedkov. V roku 2022 sa na realizáciu aktivít z NRSF použilo celkovo 85 miliónov EUR, pričom zo štátneho rozpočtu pochádzalo len necelých 12,3 milióna EUR.¹⁵³ V roku 2023 sa na tieto aktivity minulo spolu 261,5 milióna EUR, z čoho zo štátneho rozpočtu bolo iba 45,4 milióna EUR.¹⁵⁴

Prípadová štúdia: Zmeny v 3D princípe v roku 2024

Jednou z kľúčových podmienok čerpania európskych fondov na podporu rovnosti a inklúzie Rómov je dodržiavanie takzvaných 3D princípov. Tieto princípy boli po prvýkrát uvedené v „Stratégii integrácie Rómov do

¹⁵³ Pozri:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrc=3755061278942347623

¹⁵⁴ Pozri: [https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-](https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrc=3755061278942347623)

[1.pdf?csrc=3755061278942347623](https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrc=3755061278942347623)

roku 2020“, ktorá bola prijatá v roku 2012.¹⁵⁵ Úspešnosť verejných politík v oblasti inklúzie bola v stratégii podmienená prijatím princípov destigmatizácie,¹⁵⁶ desegregácie¹⁵⁷ a degetoizácie.¹⁵⁸

Prijatie princípov destigmatizácie, desegregácie a degetoizácie sa stalo základnou podmienkou úspešnosti verejných politík v oblasti inklúzie, ako to stanovila stratégia. Tieto princípy boli následne detailne definované v Operačnom programe Ľudské zdroje 2014 – 2020, čím sa žiadatelia o eurofondy zaviazali dodržiavať ich pri realizácii projektov zameraných na inklúziu. Cieľom zavedenia týchto princípov bolo zvýšiť sociálne začlenenie marginalizovaných rómskych komunít, ktoré trpia generačnou chudobou, nepriateľnými životnými podmienkami a diskrimináciou. Dôsledkom uplatňovania 3D princípov pri využívaní eurofondov malo byť postupné znižovanie vylúčenia marginalizovaných komunít z väčšinovej spoločnosti. Táto podmienka bola presne špecifikovaná v dokumente „Smernice o využívaní európskych štrukturálnych a investičných fondov na riešenie segregácie vo vzdelávaní a rezidenčnej segregácie z roku 2015“.¹⁵⁹

V júli 2024 ÚSVRK¹⁶⁰ schválil „Metodický výklad na efektívne uplatňovanie princípov desegregácie, destigmatizácie, degetoizácie (3D princípy)“ vo výzvach programu OP Slovensko 2021-2027.¹⁶¹ ÚSVRK je zároveň kľúčovým orgánom na posudzovanie súladu navrhovaných výziev s týmito princípmi.

V dokumente sú jednotlivé princípy podrobne rozpracované podľa oblastí. Časť 4.1 uvádza príklady aplikácie princípu desegregácie. V oblasti vzdelávania je v texte spomenuté, že ak je priestorová segregácia preukázateľne nevyhnutná z rôznych dôvodov, je potrebné preukázať objektívne dôvody, ktoré znemožňujú uplatniť desegregačné opatrenia pri rozširovaní kapacity existujúcej školy alebo výstavbe novej školy v segregovanej oblasti. Medzi tieto dôvody patrí napríklad preukázanie vlastníctva pozemku, územnoplánovacia dokumentácia, posúdenie vzdialenosti (fyzickej/geografickej dostupnosti) školského zariadenia v obci, ak už existuje, a hodnotenie kapacity existujúcej školy.

Problémom však je, že takéto „objektívne dôvody“ môžu slúžiť samosprávam ako výhovorka, aby nehládali možnosti desegregácie vo vzdelávaní. Dávajú im tak jednoduchý spôsob, ako obísť podmienku dodržiavania princípu desegregácie v prípade výstavby novej školy v segregovanej lokalite.

V dokumente sa ďalej uvádza, že štandardy kvality vzdelávania a školských zariadení pre žiakov z marginalizovaných rómskych komunít by mali byť zachované v rovnakej miere a kvalite ako pre deti z väčšinovej spoločnosti. Viaceré výskumy potvrdzujú, že aj keď je kvalita vzdelávania v segregovanom prostredí vysoká, automaticky to ešte neznamená rovnaké šance na dosiahnutie spoločenského postavenia. Navyše, na Slovensku zatiaľ neexistuje segregovaná škola, kde by výučba dosahovala rovnakú (alebo vyššiu)

¹⁵⁵ *Stratégia pre integráciu Rómov do roku 2020*, dostupná na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020/>

¹⁵⁶ Stigmatizácia je proces sociálneho nálepkovania, pri ktorom je jednotlivcovi alebo sociálnej skupine spoločnosťou „pridelená nálepka“, ktorá im pripisuje črty odvodené od stereotypu, a nie zo znalosti ich skutočného správania. Negatívnym dôsledkom tohto procesu je diskriminácia a prenasledovanie stigmatizovaných osôb. Destigmatizácia by mala prebiehať inštitucionálne aj v bezprostredných sociálnych vzťahoch.

¹⁵⁷ Segregácia znamená izoláciu osôb a skupín, ktoré zdieľajú podobné sociálne charakteristiky, v určitom geografickom alebo sociálnom priestore. Rasová a etnická segregácia, ktorá sa vyskytuje na formálnej aj neformálnej úrovni v rôznych sférach, vedie k nerovnostiam, odlišným životným podmienkam a rozdielnemu prístupu k službám medzi majoritnou spoločnosťou a etnicky či rasovo odlišnou skupinou – v oblasti vzdelávania, bývania a zamestnania. Segregácia zároveň spôsobuje nerovnosť príležitostí a nerovný prístup k základným službám. Desegregácia preto znamená odstránenie štrukturálnej a inštitucionálnej diskriminácie.

¹⁵⁸ Proces getoizácie má štrukturálne príčiny, na ktoré jednotlivец nemá zásadný vplyv. V dôsledku marginalizácie, stigmatizácie a segregácie si dotknutá skupina hľadá miesto, kde bude prijatá, kde nebude posudzovaná, stigmatizovaná ani ohrozovaná. Takéto miesta sa však zvyčajne nachádzajú mimo oblastí, v ktorých bežne žije majoritná spoločnosť, a tá ich nakoniec začne vnímať ako priestory, ktorým sa treba vyhýbať. Týmto spôsobom dochádza k „obojsmernému uzavretiu“ týchto miest.

¹⁵⁹ Pozri: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/guidance/thematic_guidance_fiche_segregation_en.pdf

¹⁶⁰ V programovom období 2021 – 2027 plní ÚSVRK ako samostatná organizačná zložka Úradu vlády Slovenskej republiky úlohu koordinátora a realizátora inkluzívnej politiky a sprostredkovateľského orgánu pre intervencie z ERDF a ESF+. ÚSVRK zároveň plní úlohu sprostredkovateľského orgánu v oblasti podpory integrácie MRK.

¹⁶¹ Pozri: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1757/metodicky_vyklad_pre_efektivne_uplatnovanie_principov_desegregacie_destigmatizacie_degetoizacie_principov_3d_v2_0.pdf?csrt=7878632348697876683

úroveň ako v školách navštevovaných deťmi z väčšinovej spoločnosti; výsledky štátnych školských inšpekcií a monitoringu dosahov žiakov¹⁶² dlhodobo ukazujú, že vzdelávací proces v segregovaných školách, kam chodia rómske deti, je výrazne slabší už niekoľko rokov a napriek týmto správam a meraniam sa situácia nezlepšila.

Ďalším opatrením, ktoré oslabuje princíp desegregácie, je podpora aktivít zameraných na začleňovanie žiakov z marginalizovaných rómskych komún do širšej školskej komunity, ako aj programy zlepšujúce ich vzdelávacie výsledky. Na Slovensku sa už niekoľko rokov realizujú rôzne národné projekty a projekty neziskových organizácií, ktoré síce deklarujú inkluzívny zámer, no pri bližšom pohľade nie sú skutočne inkluzívne. Často ide len o jednorazové kultúrne podujatia, ktoré nemajú reálny dopad na začleňovanie detí z marginalizovaných komún. Skutočnú inklúziu by bolo možné dosiahnuť predovšetkým tým, že by rómske deti navštevovali nesegregované školy spolu s nerómskymi deťmi, a ich prítomnosť v širšej školskej komunite by bola dennou realitou.

V časti 4.2 sa rozoberá princíp destigmatizácie. Už z prvých strán dokumentu je zjavné, že autori mylne chápú potrebu destigmatizácie Rómov. Za efektívny nástroj považujú terénnu sociálnu prácu na individuálnej úrovni, najmä vzdelávanie, podporu zamestnateľnosti na otvorenom trhu práce, zlepšovanie hygienických štandardov či riešenie bývania. Ďalej uvádzajú, že dôležité sú aj ďalšie intervencie pomáhajúcich profesií, napríklad zdravotnícki asistenti alebo služby prevencie. V praxi to znamená, že na boj proti stigmatizácii zo strany väčšiny sú odkázaní Rómovia žijúci v segregovaných lokalitách, často bez základnej infraštruktúry, ktorí majú žiť podobne ako majorita, hoci nemajú rovnaké podmienky. Autori sa sústredia na zmenu správania Rómov, no teórie stigmatizácie jednoznačne hovoria, že v procese destigmatizácie je kľúčové vzdelávanie majority, teda skupiny, ktorá stigmatizuje. Stigmatizácia totiž vychádza zo strachu a nepoznania. Potrebné je najmä vzdelávanie, inkluzívny jazyk a odstránenie diskriminačných politík, o čom však v manuáli nie je zmienka.

V časti 4.3 sa pojednáva o princípe degetoizácie. Zaujímavý je postreh, že na rozdiel od desegregácie, ktorej cieľom je postupné rušenie segregovaných lokalít začleňovaním ich obyvateľov do hlavného prúdu spoločnosti, degetoizácia predpokladá možnosť integrovať celú lokalitu a prostredníctvom vhodných zásahov ju premeniť na plnohodnotnú časť obce, ktorú budú využívať všetci obyvatelia. V procese degetoizácie teda nie je prioritou podpora zmiešaného bývania, kde by spolu žili ľudia rôzneho sociálneho statusu či etnicity. Skôr sa kladie dôraz na kultiváciu segregovaných lokalít ako celku. Ani v tejto časti sa nespomína prevencia, napríklad v oblasti územného plánovania.

4.2. Rómska občianska spoločnosť a implementácia fondov EÚ

Pre program Slovensko 21 – 27 bol zriadený Monitorovací výbor, ktorý je rozdelený na komisie podľa jednotlivých oblastí. Vzniklo tak osem komisií: Inteligentnejšia Európa, Zelenšia a nízkouhlíková Európa, Prepojená Európa, Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa, Integrovaný udržateľný rozvoj pre cieľ 5, Fond spravodlivej transformácie, Marginalizované rómske komunity a Administratívna kapacita. Podľa Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity sa v roku 2022 začala prípravná fáza vytvorenia komisie pre marginalizované rómske komunity v rámci Monitorovacieho výboru Programu Slovensko 21 – 27. Do tejto komisie boli nominovaní traja zástupcovia rómskych mimovládnych organizácií – jeden cez transparentný nominačný mechanizmus vedený Úradom splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti a dvaja zástupcovia z Rady MNO pri ÚSVRK. Z dostupných zoznamov členov vyplýva, že v Komisii pre marginalizované rómske komunity pôsobi ako zástupkyňa rómskej občianskej organizácie Klára Orgovánová z Rómskeho inštitútu a dvaja zástupcovia Rady MNO pri ÚSVRK. Požiadali sme ÚSVRK o aktualizáciu týchto údajov, no reakciu sme nedostali. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie uvádza, že pre naplnenie aktivity definovanej v Akčnom pláne boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie ponúкло ÚSVRK možnosť nominovať zástupcov MNO do Monitorovacieho výboru Programu Slovensko 21 – 27 na pozíciu pozorovateľov na dočasnej báze. ÚSVRK však žiadne nominácie nezaslal.¹⁶³

Žiadna iná komisia nemá zastúpenie rómskej mimovládnej organizácie, hoci v akčnom pláne v oblasti boja s protirómskym rasizmom a podpory participácie bolo jasne stanovené opatrenie, ktoré predpokladalo zapojenie piatich rómskych mimovládnych organizácií do monitorovania a hodnotenia realizácie aktivít a cieľov v oblasti integrácie a inklúzie Rómov v rámci PSK 21-27.¹⁶⁴ Podľa štatútu Komisia pre marginalizované rómske komunity schvaľuje koncepcie národných projektov. Preto je nevyhnutné, aby boli odborníci z rómskej komunity v tejto

¹⁶² Pozri správy Štátnej školskej inšpekcie

¹⁶³ Externá evaluácia akčných plánov za 2023

¹⁶⁴ Pozri: <https://eurofondy.gov.sk/wp-content/uploads/2025/01/Zoznam-clenov-Komisie-MRC-ver.-18.1.pdf>

komisii zastúpení, čím by sa zabezpečil kritický pohľad a možnosť odborného pripomienkovania navrhovaných národných projektov zameraných na zlepšenie kvality života v marginalizovaných rómskych komunitách.¹⁶⁵

Prípadová štúdia: Nedostatok participácie rómskej občianskej spoločnosti

V roku 2022 sa začal proces vytvárania vládneho poradného orgánu pre začleňovanie marginalizovaných rómskych komunít (MRK). Cieľom tohto orgánu bolo zefektívniť začleňovanie MRK a využívanie finančných prostriedkov z EÚ či domácich zdrojov. V tom čase pôsobil ako predseda vlády Eduard Heger a splnomocnencom pre rómske komunity bol Ján Hero. Úrad vlády SR predložil návrh na skrátené medzirezortné pripomienkové konanie. Hlavným cieľom bolo zlepšiť koordináciu Úradu vlády SR a ÚSVRK s ďalšími ústrednými orgánmi štátnej správy a zástupcami samosprávnych organizácií. Druhým zámerom bolo efektívne koordinovať zdroje z Európskej únie a národných fondov, ktoré mali napomôcť zrovnoprávneniu a sociálno-ekonomickému začleňovaniu Rómov. Rada mala mať predsedu – premiéra SR – a štyroch podpredsedov, pričom jedným z nich mal byť splnomocnenec vlády pre rómske komunity. Medzi ďalších členov mali patriť štátni tajomníci ministerstiev, splnomocnenec vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti a pre národnostné menšiny, ako aj zástupcovia združených samospráv. Rada sa mala schádzať zvyčajne každé tri mesiace. Jej zriadenie nadväzovalo na rozhodnutie vlády zo dňa 26. októbra 2022, ktoré rozšírilo kompetencie ÚSVRK aj o koordináciu začleňovania MRK od novembra 2022.¹⁶⁶

V novembri 2022 adresovali predstavitelia rómskej komunity list predsedovi vlády Eduardovi Hegerovi, v ktorom ho vyzvali, aby prehodnotil zloženie vládnej rady pre začleňovanie marginalizovaných rómskych komunít. Podľa zverejnených informácií sa totiž nepočítalo so zapojením rómskej občianskej spoločnosti ani rómskych akademikov či odborníkov. Táto požiadavka zaznela aj zo strany Rómskeho advokačného a výskumného strediska v pripomienkovom konaní.¹⁶⁷

Podľa informácií z ÚSVRK bola po nástupe nového predsedu vlády Róberta Fica v roku 2023 vládna rada pre začleňovanie marginalizovaných rómskych komunít zrušená.

Samotný zámer vytvoriť špeciálnu radu sa nestretol s veľkým nadšením, jej zrušenie tak možno vnímať aj pozitívne. Na druhej strane však treba konštatovať, že účasť rómskych expertov na implementácii eurofondov zameraných na inklúziu MRK je stále nedostatočná. Skutočnosť, že sa ÚSVRK stalo sprostredkovateľským orgánom pre eurofondy, znamená, že zástupcovia ÚSVRK sú pozývaní na rôzne rokovania a ich prítomnosť je považovaná za splnenie podmienky participácie Rómov. Takýto prístup však nie je postačujúci, pretože ÚSVRK nereprezentuje postoje širšej rómskej občianskej spoločnosti – podobný model nie je bežný ani v majoritnej spoločnosti.

¹⁶⁵ Pozri: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/2030/tatut_komisie_MRC_konsolidovany-dodatok_c_2.pdf?csrt=2135136513457225631

¹⁶⁶ Pozri: <https://partnerskadohoda.gov.sk/novym-poradnym-organom-kabinetu-ma-byt-rada-vlady-sr-pre-inkluziu-MRC?csrt=21134526882504292>

¹⁶⁷ Informáciu poskytla predsedníčka Rómskeho advokačného a výskumného strediska Zuzana Havírová

ZÁVER A ODPORÚČANIA

Táto správa sa snaží poskytnúť čo najpresnejšie zhodnotenie realizácie Stratégie (NRSF) za obdobie 2022 – 2024. Je však potrebné upozorniť, že implementácia v rôznych oblastiach neprebieha podľa očakávaní. Pri realizácii viacerých aktivít je zrejмый nedostatok pochopenia princípov inklúzie a participácie zo strany vykonávateľov alebo uchádzačov. Do istej miery možno považovať monitorovací proces za silnú stránku implementácie NRSF, no aj tu by bola potrebná jasnejšia a detailnejšia metodika pre externých hodnotiteľov. Medzi hlavné slabiny patrí kvalita vykonávania aktivít, samotná realizácia plánovaných opatrení a spôsob informovania o týchto snahách. Chýba tiež hlbšie pochopenie komplexnosti NRSF, vrátane pretrvávajúceho vylúčenia marginalizovaných rómskych komunít v budúcnosti. Najväčším problémom však zostáva slabá alebo takmer žiadna angažovanosť väčšinového obyvateľstva v procese implementácie NRSF. Bez širšej podpory zo strany väčšiny nebudú tieto aktivity úspešné. Výrazným nedostatkom je aj absentujúce alebo len minimálne kvalitatívne hodnotenie komplexnosti NRSF.

Odporúčania štátnym orgánom

1. Zriaďiť permanentný nezávislý kontrolný orgán s regionálnym zastúpením, ktorý bude dohliadať na efektívnu implementáciu NRSF.
2. Prepracovať akčné plány tak, aby zahŕňali aj kvalitatívne hodnotenie.
3. Pri príprave výziev na získanie eurofondov povinne zahrnúť vzdelávanie pracovníkov, aby sa zvýšila ich šanca na lepšie začlenenie po skončení projektov.
4. Zaručiť zastúpenie Rómov vo všetkých monitorovacích komisiách pre eurofondy v rámci Programu Slovensko 21 – 27, nielen v Komisii pre MRK.
5. Zapojiť Rómov s odbornými skúsenosťami do pracovných skupín ministerstiev.
6. Do procesu tvorby verejných politík zahrnúť širšie skupiny, ako sú mládež, seniori či ženy.
7. Okamžite zastaviť plánovanie zriadenia etnicky menšinových rómskych škôl zo strany Ministerstva školstva.
8. Prijíť vládne uznesenie o desegregácii Rómov vo všetkých oblastiach života.
9. Poskytnúť pracovníkom komunikačného oddelenia ÚSVRK školenia o protirómskom rasizme.
10. Otvoriť širokú diskusiu s odborníkmi o princípoch 3D a následne prepracovať metodický dokument 3D.
11. Dôsledne uplatňovať desegregačné štandardy vo vzdelávaní.
12. Transparentne informovať o využívaní eurofondov týkajúcich sa MRK.

Odporúčania európskym inštitúciám

13. Schváliť projekty so širším záberom inklúzie, ktoré popri vytváraní pracovných miest podporia aj zvyšovanie vzdelanostných kvalifikácií účastníkov a posilňovanie ich sociálneho kapitálu.
14. Požadovať, aby boli do monitorovacích správ ÚSVRK o implementácii NRSF zapájané aj hlasy nezávislých odborníkov z rómskych komunít.
15. Finančne podporiť rozvoj kapacít na monitorovanie inklúzie Rómov, ich práv a verejných politík ovplyvňujúcich život a sociálno-ekonomický status Rómov na Slovensku, najmä prostredníctvom mimovládnych organizácií.
16. Monitorovať riziká segregácie vo všetkých oblastiach a dôsledne požadovať desegregáciu.
17. Zaviesť jednoduchý mechanizmus na podporu komunitných organizácií, ktoré sa venujú výskumu, monitorovaniu a advokácii.
18. Zriaďiť monitorovacie mechanizmy pre proces podávania správ o využívaní eurofondov na riešenie MRK.

Odporúčania k občianskej spoločnosti

19. Skúmať a dokumentovať situáciu Rómov vo vzdelávaní, bývaní, zdraví, zamestnanosti a protirómskom rasizme.

REFERENCIE

Zoznam rozhovorov

- Zástupca Inštitútu pre analýzu zdravia, 14.10.2024, osobne
- Zástupca Ministerstva dopravy Slovenskej republiky, 16.9.2024, video
- Zástupca Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, 11.10.2024, video
- Zástupcovia (3) Implementačnej agentúry Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 11.10.2024, video
- Zástupca Oddelenia verejného zdravia, skríningu a prevencie, 11.10.2024, video
- Zástupca Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 9.10.2024, osobne
- Zástupca Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 27.01.2025, e-mail
- Zástupca Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 8.1.2025, e-mail
- Zástupca obecného úradu Barca, 4.10.2024, osobne
- Zástupca obecného úradu Čakanovce, 4.10.2024, osobne
- Zástupca obecného úradu Vydriň, 4.11.2024, osobne
- Zástupca obecného úradu Stráne pod Tatrami, 15.10.2024, osobne
- Zástupca obecného úradu Toporec, 15.10.2024, osobne
- Zástupca obecného úradu Zámotov, 15.10.2024, osobne
- Aktivisti z Banskobystrického kraja, 4.11.2024, e-mail
- Aktivisti z Trnavského kraja, 4.11.2024, e-mail
- Aktivisti z Popradského regiónu, 5.11.2024, e-mail
- Aktivisti z Prešovského kraja, 2.12.2024, e-mail
- Aktivisti z Rimavskosobotského regiónu, 10.10.2024, e-mail
- Zástupca akademickej obce, 18.9.2024, telefón
- Zástupca akademickej obce, 8.10.2024, telefón

Kľúčové správy a dokumenty politík

Ábel Ravasz, Ľuboš Kovács, Filip Markovič, *Atlas rómskych komunit 2019* (VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020), available at: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?csrt=7061851889043599343>

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov, účinný od 30. 10. 2024, dostupný na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551206>

Akčné plány Stratégie pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030, dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=11150349872187148210

Koncepcia prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028, dostupná na: https://www.slov-lex.sk/elegislativa/legislativne-procesy/SK/LP/2024/652#error=login_required&state=cf61938c-596b-4b97-bf59-d1064ff7bbb0

Hodnotenie a monitorovanie Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030, október 2022, dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/metodicky_dokument_ham_2022_final.pdf

Filip Markovic, Ludmila Placha, *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRC 2020*. (Bratislava: USVRK, 2020), available at: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/analyticka_sprava_eu_silc_mrc_2020_elektronicka_final.pdf?csrt=7878632348697876683

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2022, dostupná na:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csr=14598545656017724858

Monitorovacia správa plnenia akčných plánov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do Roku 2030 za rok 2023, dostupná na:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csr=5073062753059547304

National Priorities for the Development of Social Services 2021-2030, available at:

<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/nprss-fin.pdf>

National Programme for the Development of Education and Training of the Slovak Republic 2021-2033,

available at: <https://www.minedu.sk/data/att/27e/24904.c12072.pdf>

Národný projekt monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík I., dostupné na:

<https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/monitorovanie-a-hodnotenie-inkluzivnych-politik-zameranych-na-romsku-populaciju-predovsetkym-marginalizovane-romske-komunity-i/np-mahip-i-v-skratke/>

Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2023, dostupné na:

https://commission.europa.eu/document/download/756838b4-1707-4ff5-8532-f003f1cc25a2_en?filename=National%20Reform%20Programme%202023.pdf

Plán obnovy, dostupný na: <https://www.planobnovy.sk>

Stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030, dostupné na:

<https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>

Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021-2030, dostupná na:

https://www.minedu.sk/data/files/11044_strategia-celozivotneho-vzdelavania-a-poradenstva-na-roky-2021-2030.pdf

PRÍLOHA: ZOZNAM PROBLÉMOV

Boj s protirómskym rasizmom a diskrimináciou

Problém a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Protirómsky rasizmus nie je v národných politikách uznaný ako špecifický problém	Významný problém	Identifikovaný a dostatočne analyzovaný	Prítomné ale nedostatočné	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: Jediným opatrením bolo vymedzenie protirómskeho rasizmu, ktoré bolo súčasťou <i>Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024</i> (2021). Žiadne ďalšie priame ani nepriame opatrenia neboli prijaté. Účinnosť opatrení: Prijatie definície predstavuje predovšetkým symbolické uznanie, keďže viacerí predstavitelia politickej moci nerozumejú tomu, čo protirómsky rasizmus znamená. Dosah opatrení: Rómski občania priamo z opatrení neprofitujú. Na druhej strane vláda oficiálne uznala protirómsky rasizmus ako problém, čo môže byť využité v právnych alebo administratívnych konaniach, napríklad pri diskriminačných rozhodnutiach obcí. Zber údajov: Údaje nie sú k dispozícii
Predsudky voči Rómom	Významný problém	Identifikovaný a dostatočne analyzovaný	Prítomné ale nedostatočné	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: Na štátnej úrovni neboli prijaté žiadne systémové opatrenia; prednášky na školách – väčšinou realizované mimovládnyimi organizáciami a závislé od rozhodnutia školy, či takéto prednášky umožní; príležitostné verejné vystúpenia novovymenovaného splnomocnenca vlády SR pre

					rómske komunity. Účinnosť opatrení: Malá alebo žiadna. Dosah opatrení: Vo všeobecnosti sú odkazové aktivity smerované k publiku, ktoré je už s problematikou oboznámené (napr. sociálne siete splnomocnenca, platformy MVO atď.). Zber údajov: Agentúra pre základné práva, EU MIDIS II, tematické výskumy, stereotypy a postoje k Rómom v miestnej politike (22).
Nenávistné prejavy proti Rómom (online aj offline)	Významný problém	Spomenutý ale nedostatočne analyzovaný	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: Na štátnej úrovni neboli prijaté žiadne systémové opatrenia; protirómske postoje boli tolerované a podporované predstaviteľmi štátu, vrátane predsedu vlády. MVO podali trestné oznámenie za nenávistné prejavy voči Rómom. Účinnosť opatrení: Nejasná. Dosah opatrení: Nejasný. Zber údajov: Eurostat, Monitoring nenávistných prejavov a extrémizmu (SNSLP 2022).
Nízka efektívnosť potláčania diskriminácie	Významný problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Prítomné ale nedostatočné	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: Metodiky, odborné práce, vzdelávacie školenia. Účinnosť opatrení: Ťažko hodnotiť v súčasnosti. Z dostupných údajov sa zdá, že počet prípadov diskriminácie stagnuje. Ak sa prípady predkladajú orgánom, robia to najmä MVO špecializujúce sa na takéto súdne spory. Dosah opatrení: Niektorým občanom bolo poskytnuté školenie o ich právach. Toto školenie je však nedostatočné a neexistujú dôkazy, že by viedlo

					k väčšiemu počtu prípadov diskriminácie predkladaných orgánom. Zber údajov: Judikaty.info, otvorenesudy.sk, SNSLP, štatistiky Ministerstva spravodlivosti, štatistiky kriminality Policajného zboru.
Segregácia vo vzdelávaní, bývaní a prístupe k službám	Kritický problém	Pochopené len obmedzene	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia - Vzdelávanie: Právna definícia segregácie vo vzdelávaní v školskom zákone; metodika desegregácie vo vzdelávaní; monitorovanie rizika segregácie. - Bývanie a verejné služby: Žiadne opatrenia neboli prijaté. Účinnosť opatrení: Bez politík motivujúcich školy k desegregácii a bez dostatočných zdrojov pre školy jednotlivé opatrenia nestačia. Právna definícia však môže uľahčiť štátnej školskej inšpekcii vyhlasovať a sankcionovať segregáciu v konkrétnych školách. Metodika a monitorovanie slúžia ako zdroj údajov a dôkaz, že štát si je vedomý stavu a spôsobov segregácie vo vzdelávaní. Dosah opatrení: Opatrenia sú určené zriaďovateľom škôl, riaditeľom a obciam. Rómski občania nie sú priamymi príjemcami. Zber údajov: Monitorovanie rizík segregácie; pripravované práce Inštitútu vzdelávacej politiky; Atlas rómskych komunít, do určitej miery.
Policajné pochybenia a diskriminačné správanie (nedostatočný výkon polície)	Kritický problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	prítomné avšak nedostatočné	niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: Testovanie policajných kamier v Bratislave a Košiciach. Žiadne ďalšie opatrenia. Účinnosť opatrení: Zatiaľ žiadny účinok. Situácia sa podľa všetkého zhoršila od predchádzajúceho

					monitorovaného obdobia. Dosah opatrení: Žiadny účinok. Zber dát: Nie sú k dispozícii žiadne údaje.
--	--	--	--	--	---

Vzdelávanie

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Nedostatok dostupného a prístupného predškolského vzdelávania a služieb ECEC pre Rómov	Významný problém	Pochopené len obmedzene	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Efektívnosť opatrení: Vzdelávanie v segregovanom prostredí neprináša požadované výsledky. Dopad opatrení: V niektorých lokalitách je kapacita veľmi obmedzená, čo znamená, že dosah na deti je stále slabý; rodičia navyše svoje deti často ponechávajú doma, ak majú tú možnosť. Zber údajov: Realizuje sa prostredníctvom štúdií UNDP, FRA a výskumu EU MIDIS II MRC.
Nižšia kvalita predškolského vzdelávania a služieb ECEC pre rómske deti	Významný problém	Spomenutý ale nedostatočne analyzovaný	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: žiadne opatrenia neboli prijaté. Efektívnosť opatrení: žiadna. Dopad opatrení: žiadny dosah. Zber údajov: Štátna školská inšpekcia, NUCEM, medzinárodné ukazovatele.
Vysoká miera predčasného ukončenia	Významný problém	Spomenutý ale nedostatočne analyzovaný	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: žiadne systematické kroky neboli zavedené.

základného vzdelania					Efektívnosť opatrení: nehodnotiteľná. Dopad opatrení: žiadny dosah na cieľovú skupinu. Zber údajov: údaje sa nezhrmažďujú.
Predčasné ukončovanie školskej dochádzky	Významný problém	Spomenutý ale nedostatočne analyzovaný	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: Neboli zavedené žiadne systematické kroky. Efektívnosť opatrení: Nemožno hodnotiť. Dopad opatrení: Nedochádza k žiadnemu ovplyvneniu cieľovej skupiny. Zber údajov: údaje sú dostupné na statistics.sk a v štatistikách Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.
Stredoškolské vzdelávanie a učňovské vzdelávanie bez prepojenia na trh práce	Kritický problém	Spomenutý ale nedostatočne analyzovaný	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: Neboli prijaté žiadne systematické kroky. Efektívnosť opatrení: Nemožno hodnotiť. Dopad opatrení: Nedochádza k žiadnemu ovplyvneniu cieľovej skupiny. Zber údajov: Údaje sú dostupné na statistics.sk a v štatistikách Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.
Nesprávne zaraďovanie rómskych žiakov do špeciálneho vzdelávania	Kritický problém	Pochopené len obmedzene	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: zavedenie nových postupov na hodnotenie školskej zrelosti Efektívnosť opatrení: veľmi nízka Dopad opatrení: účinok sa môže prejaviť až o

					niekoľko rokov neskôr Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií, NUCEM, štátna školská inšpekcia
Segregácia rómskych žiakov vo vzdelávaní	Významný problém	Pochopené len obmedzene	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: systémové opatrenia chýbajú Efektívnosť opatrení: bez významu Dosah opatrení: bez významu Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií, NUCEM, štátna školská inšpekcia, FRA, UNDP
Zvýšená selektívnosť vzdelávacieho systému vedie k tomu, že žiaci zo znevýhodneného prostredia, najmä rómske deti, sú sústreďovaní do škôl či tried s nižšou kvalitou vzdelávania.	Kritický problém	pochopené len obmedzene	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: systémové opatrenia chýbajú Efektívnosť opatrení: nevýznamná Dosah opatrení: nevýznamný Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií, NUCEM, štátna školská inšpekcia, FRA, UNDP
Obmedzený prístup k druhotnému vzdelávaniu, vzdelávaniu dospelých a celoživotnému učeniu	Významný problém	Pochopené len obmedzene	Prítomné ale nedostatočné	Niektoré ciele stanované avšak nerelevantné	Prijaté opatrenia: systémové riešenia chýbajú Efektívnosť opatrení: zanedbateľná Dosah opatrení: zanedbateľný Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií,

					NUCEM, štátna školská inšpekcia, FRA, UNDP
Obmedzený prístup k online a dištančnému vzdelávaniu a podpora týchto foriem v prípade uzavretia vzdelávacích a školiacich inštitúcií, ako sa to stalo počas pandémie koronavírusu	Kritický problém	Spomenutý ale nedostatočne analyzovaný	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: chýbajú systémové riešenia Efektívnosť opatrení: nepostačujúca Dosah opatrení: zanedbateľný Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií, NUCEM, Štátna školská inšpekcia, FRA, UNDP
Nízka úroveň digitálnych zručností a kompetencií, ako aj obmedzené príležitosti na ich rozvoj u žiakov	Kritický problém	Pochopené len obmedzene	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: neexistujú žiadne systémové riešenia Efektívnosť opatrení: nevzťahuje sa Dosah opatrení: nevzťahuje sa Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií, NUCEM, Štátna školská inšpekcia, FRA, UNDP
Nízka úroveň digitálnych zručností a kompetencií a obmedzené možnosti ich rozvoja aj u dospelých	Kritický problém	Pochopené len obmedzene	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: neexistujú žiadne systémové riešenia Efektívnosť opatrení: nevzťahuje sa Dosah opatrení: nevzťahuje sa Zber údajov: výskumy mimovládnych organizácií, NUCEM, Štátna školská inšpekcia, FRA, UNDP

Zamestnanosť

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Mladí ľudia, ktorí nie sú zamestnaní, nevzdelávajú sa ani sa nezúčastňujú odbornej prípravy (skupina NEET)	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: Národný projekt „Krok za krokom“ Účinnosť opatrení: Účinnosť tohto opatrenia je otázna, keďže projekt bol zameraný na širokú verejnosť. Dosah opatrení: Dopad projektu je ťažké posúdiť, pretože nie sú dostupné údaje o tom, koľko príslušníkov rómskej komunity bolo zapojených. Zber dát: Dáta nie sú k dispozícii.

Slabý prístup k (re)kvalifikácii, celoživotnému vzdelávaniu a rozvoju zručností	Významný problém	Pochopené len obmedzene	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: Národný projekt „Krok za krokom“ Účinnosť opatrení: Účinnosť týchto opatrení je otázna, keďže projekt bol zameraný na širokú verejnosť. Dosah opatrení: Vplyv projektu je ťažké vyhodnotiť, pretože nie sú k dispozícii údaje o tom, koľko príslušníkov rómskej komunity sa do neho zapojilo. Zber dát: Údaje nie sú dostupné.
Diskriminácia zo strany zamestnávateľov na trhu práce	Kritický problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: vzdelávacie aktivity Účinnosť opatrení: Vzdelávacie aktivity možno považovať za účinné najmä vtedy, ak sú zamerané na menšiu časť cieľovej skupiny. Dosah opatrení: Ich vplyv je však nízky, keďže boli realizované len pre päť zamestnávateľov. Zber dát: K dispozícii je množstvo výskumov, a to nielen od FRA, ale aj z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Pracovné príležitosti na primárnom trhu práce sú postupne nahradzované verejnými, tzv. aktivačnými prácami.	Kritický problém	Pochopené len obmedzene	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: neboli prijaté Účinnosť opatrení: nerelevantná Dosah opatrení: nerelevantný Zber dát: k dispozícii je množstvo výskumov (CVEK, FRA)
Prekážky a demotivujúce faktory pri zamestnávaní	Významný problém	Pochopené len obmedzene	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: najmä národné projekty, ktoré zahŕňajú aj poradenstvo Účinnosť opatrení: nie je možné vyhodnotiť, keďže chýbajú hodnotiace správy s dopadom na MNO Dosah opatrení: nemožno jednoznačne posúdiť, pretože neexistujú hodnotiace správy s dopadom na MNO Zber dát: zber údajov sa neuskutočňuje

Healthcare

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Nedostatočné poskytovanie alebo dostupnosť zdravotnej starostlivosti	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Relevantné a dobre nastavené ciele	Prijaté opatrenia: Na riešenie tohto problému čiastočne slúži projekt „Národné zdravé komunity“, ktorý bol realizovaný v roku 2017 a zamestnáva neodborných zdravotných asistentov v marginalizovaných rómskych komunitách. Projekt sa

(vrátane chýbajúcich zdrojov na pokrytie výdavkov, ktoré nie sú hrazené z verejného zdravotného poistenia).					realizuje nezávisle od akčného plánu. Efektivita opatrení: Projekt „Zdravé regióny“ prináša pozitívne výsledky – zdravotní asistenti pomáhajú sprostredkovať komunikáciu medzi lekármi a obyvateľmi MRK. Hoci sa projekt pravidelne hodnotí, jeho efektivita sa nemeria (vzhľadom na povahu projektu je to náročné). Zároveň nemá výrazný vplyv na zlepšenie dostupnosti zdravotnej starostlivosti. Dosah opatrení: Zdravotní asistenti pôsobia priamo v komunitách, takže majú bezprostredný vplyv na ich obyvateľov. Ide však skôr o základný zdravotný a sociálny dosah, takže vplyv projektu na zlepšenie dostupnosti zdravotnej starostlivosti je obmedzený. Zber údajov: Neexistujú presné dáta o efektívite projektu, no k dispozícii sú hodnotiace správy o jeho priebehu.
Obmedzený prístup k predpôrodnej a popôrodnej starostlivosti	Kritický problém	Pochopené len obmedzene	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: Opatrenia síce boli prijaté, no kvôli slabej realizácii nemajú žiadny významný dopad. Efektivita opatrení: V rámci akčného plánu bola zahrnutá aktivita, ktorá zahŕňala domáce návštevy detského lekára u rodičov. Domáce návštevy predstavujú efektívne riešenie najmä preto, že odbúravajú bariéry v prístupe k zdravotnej starostlivosti. Dosah opatrení: Dosah na rómske komunity je minimálny alebo úplne chýba. Zber údajov: Neexistuje žiaden systém zberu údajov.

Nedostatočná dostupnosť preventívnej starostlivosti (očkovanie, preventívne prehliadky, skrining, vzdelávanie o zdravom životnom štýle)	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Relevantné a správne definované	Prijaté opatrenia: Čiastočne ich pokrýva národný projekt „Zdravé komunity“, ktorý zahŕňa očkovacie kampane a vzdelávacie aktivity o zdravom životnom štýle. Práve tieto vzdelávacie aktivity boli kriticky hodnotené. Všetky činnosti sa realizujú bez ohľadu na akčný plán. Efektivita opatrení: Projekt „Zdravé regióny“ možno považovať za užitočný, hoci ide o terénnu aktivitu, ktorú vykonávajú nevyškolení pracovníci a pracovníčky. Dosah opatrení: Projekt Zdravé regióny zasahuje do daného problému. Zber údajov: Neexistujú údaje o efektivite projektu, k dispozícii sú len hodnotiace správy. Ostatné aktivity nie sú dátovo podchytené.
Nedostatočný prístup k starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a službám plánovaného rodičovstva	Významný problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: V tejto oblasti neboli prijaté žiadne konkrétne opatrenia. Efektivita a dosah opatrení: Keďže žiadne opatrenia neexistujú, nie je možné hodnotiť ich efektivitu ani dosah. Zber údajov: Nevykonáva sa žiadny zber údajov.
Diskriminácia či protirómsky rasizmus zdravotníctve (napríklad segregované služby, nútené sterilizácie)	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva pripravilo príručku na riešenie diskriminácie v zdravotníctve v troch jazykových verziách, no zatiaľ nebola vydaná v tlačenej podobe a je dostupná len na internete. Efektivita opatrení: Bola vytvorená platforma, ktorej cieľom je ochrana práv ľudí v oblasti zdravotníctva. Platforma však nemá členov z cieľových skupín; väčšinu tvoria predstavitelia rôznych štátnych inštitúcií a zástupcovia NP Zdravé regióny. Existuje už dva roky, no zatiaľ nie je

					spojená s konkrétnymi aktivitami. Dosah opatrení: Vplyv týchto aktivít je v súčasnosti nulový. Zber údajov: Nevykonáva sa žiadny zber údajov.
Nerovnosti v opatreniach na boj proti potenciálnym epidémiám a prevencii ochorení v marginalizovaných alebo odľahlých komunitách	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: Bol zriadený monitorovací systém na sledovanie výskytu COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách. Efektivita opatrení: Monitorovanie výskytu ochorenia zabezpečujú asistentky a asistenti zdravotnej osvetly Národného projektu Zdravé komunity, pričom projektový manažment následne komunikuje s intervenčným tímom Ministerstva zdravotníctva. Dosah opatrení: Podľa autorov tejto správy, po skúsenosti s izoláciou celých marginalizovaných komunit, ide o citlivú oblasť a nie je isté, či sa v prípade opakovanej epidémie alebo pandémie bude postupovať eticky a s ohľadom na práva obyvateľov komunity. Zber údajov: Nevykonáva sa.
Komplexné riešenia problémov súvisiacich s determinantmi zdravia, ako sú životné prostredie, financie a bývanie.	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: zriadenie medzirezortnej pracovnej skupiny Efektivita opatrení: medzirezortná skupina sa síce stretla, no zapojenie bolo obmedzené len na niekoľko subjektov (MH, Zdravé komunity, ÚSVRK) Dosah opatrení: konkrétne výstupy chýbajú Zber údajov: neprebieha

Bývanie, základné služby a environmentálna spravodlivosť

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Chýbajúci prístup k pitnej vode	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a vhodne nastavené ciele	Prijaté opatrenia: V období 2022–2024 boli realizované projekty zamerané na zlepšenie prístupu k pitnej vode v marginalizovaných rómskych komunitách. Účinnosť opatrení: Napriek nízko nastaveným cieľovým ukazovateľom sa dosiahol určitý pokrok. Dosah opatrení: Nízke hodnoty nastavených ukazovateľov výrazne obmedzili celkový vplyv realizovaných projektov. Hoci v niektorých lokalitách došlo k zlepšeniam, rozsah podpory stále nie je dostatočný na systematické riešenie prístupu k pitnej vode. Zber údajov: Atlas rómskych komunit 2019
Chýbajúca sanita	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: výstavba domov svojpomocne v rámci projektu Domov Účinnosť opatrení: zapojilo sa len malé množstvo rodín Dosah opatrení: nízko nastavené ukazovatele výrazne obmedzili celkový vplyv realizovaných projektov Zber údajov: Atlas rómskych komunit 2019
Chýbajúca elektrická energia	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: budovanie inžinierskych sietí Účinnosť opatrení: pomalý a zdĺhavý proces Dosah opatrení: prijímateľom býva spravidla celá

					obec, prevažne väčšinové obyvateľstvo Zber údajov: Atlas rómskych komunít 2019
Chýbajúci prístup k sociálnemu bývaniu	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Adekvátne ale možné vylepšiť	Adekvátne ale možné vylepšiť	Prijaté opatrenia: výstavba sociálnych nájomných bytov Účinnosť opatrení: legislatívny proces je zdĺhavý Dosah opatrení: do realizácie sa zapojilo len málo obcí Zber údajov: Nie sú dostupné údaje
Bývanie v segregovaných oblastiach	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a správne definované ciele	Prijaté opatrenia: realizované projekty zamerané na vysporiadanie pozemkov v rámci sídel MRC. Účinnosť opatrení: napriek dostatočným finančným prostriedkom sú dosiahnuté ukazovatele nízke. Dosah opatrení: nedostatočná legislatíva znemožňuje komplexné vysporiadanie pozemkov pre rómske obydľia. Zber údajov: Atlas rómskych komunít 2019.
Bývanie v neformálnych alebo nelegálnych osadách	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a správne definované ciele	Prijaté opatrenia: projekt Domov čiastočne uspel v zlepšovaní bývania v rámci MRC. Účinnosť opatrení: podmienky bývania sa zlepšili, avšak len pre malé množstvo rómskych rodín. Dosah opatrení: program zasiahne iba nízky počet účastníkov z rómskej komunity. Zber údajov: Atlas rómskych komunít 2019

Obmedzený alebo žiadny prístup k internetovému pripojeniu (napr. verejný prístup na internet v vylúčených oblastiach, regióny bez pokrytia vysokorýchlostným internetom)	Kritický problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: žiadne Účinnosť opatrení: žiadna Dosah opatrení: žiadny Zber údajov: Atlas rómskych komunít 2019
Vylúčenie Rómov z témy environmentálnej demokracie	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: neexistujú Účinnosť opatrení: žiadna Dosah opatrení: žiadny Zber údajov: nie sú k dispozícii žiadne údaje

Sociálna ochrana

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Vysoké riziko padnutia do chudoby alebo materiálneho a sociálneho nedostatku	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a správne definované ciele	Prijaté opatrenia: minimálna hranica životného minima sa každoročne zvyšuje, od nej sa následne odvíjajú rôzne druhy sociálneho zabezpečenia, avšak táto úprava nie je priamo zakotvená v NRSF. Účinnosť opatrení: samotné zvyšovanie životného minima nepostačuje na riešenie problémov. Zásah opatrení: podpora sa často nedostáva k najzraniteľnejším skupinám, vrátane rómskych rodín, a to najmä pre administratívne bariéry, nedostatočnú

					informovanosť a chýbajúce cielené intervencie. Zber dát: dostupné údaje chýbajú.
Programy podpory príjmu nedokážu zabezpečiť primeranú úroveň minimálneho príjmu pre každú domácnosť.	Kritický problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: žiadne konkrétne opatrenia neboli zavedené. Účinnosť opatrení: existujúce programy nedokážu dostatočne pokryť potreby zraniteľných skupín, najmä marginalizovaných komunít. Zásah opatrení: rodiny z rómskeho prostredia majú často obmedzený prístup k podpore v dôsledku nízkej informovanosti, zložitej administratívy a pretrvávajúcej stigmy. Zber dát: dostupné údaje chýbajú.
Obmedzený prístup k schémam podpory príjmu (nízka informovanosť, prekážky vo forme administratívnych ťažkostí a súvisiaca stigma)	Kritický problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Niektoré ciele nie sú relevantné	Prijaté opatrenia: Národné programové rozvojové tímy Účinnosť opatrení: Hodnotenie je náročné, keďže Národný projekt nevyhotovuje podrobné subanalýzy jednotlivých aktivít Zásah opatrení: Rozvojové tímy pracujú priamo s obyvateľmi, čo môže zabezpečiť dobrý zásah Zber dát: Údaje nie sú k dispozícii

Existencia chudoby v rómskych komunitách	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: chýbajú Účinnosť opatrení: chýbajú Zásah opatrení: chýbajú Zber dát: údaje nie sú k dispozícii
Aktuálny systém sociálnej ochrany na Slovensku	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: chýbajú Účinnosť opatrení: chýbajú Zásah opatrení: chýbajú Zber dát: údaje nie sú k dispozícii

Sociálne služby

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Stabilita najrozšírenejších sociálnych služieb zostáva nejasná.	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: na tento problém neboli prijaté žiadne konkrétne opatrenia. Účinnosť a rozsah opatrení: keďže žiadne opatrenia neboli prijaté, nie je možné určiť ich účinnosť ani dosah. Komunitné centrum je síce definované v slovenskej legislatíve, avšak jeho financovanie zo štátneho rozpočtu nie je zabezpečené. Terénna sociálna práca navyše v tomto znení nie je v legislatíve vôbec zakotvená. Zber údajov: problém je identifikovaný napríklad v hodnotiacich správach národných projektov na

					terénnu sociálnu prácu a komunitné centrá.
Slabé prepojenie medzi cieľmi sociálnych služieb v MRK a cieľmi NRSF	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: v tomto prípade neboli prijaté žiadne konkrétne opatrenia. Účinnosť a rozsah opatrení: keďže opatrenia neexistujú, nie je možné hodnotiť ich účinnosť ani dosah. Zber údajov: údaje o tejto problematike nie sú k dispozícii.
Riziko obmedzenej účasti rómskeho obyvateľstva na realizácii sociálnych služieb pôsobiach v MRK (najmä v oblasti riadenia)	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: opatrenia týkajúce sa tohto problému chýbajú v NRSF; potenciálny problém sa naplno prejavil až po jeho schválení. Účinnosť a dosah opatrení: keďže žiadne opatrenia neboli prijaté, nie je možné hodnotiť ich účinnosť ani dosah. Zber údajov: žiadne údaje nie sú k dispozícii.
Chýbajúce dáta o merateľných výsledkoch sociálnych služieb v prioritných oblastiach	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: na tento problém neboli prijaté žiadne opatrenia Účinnosť a dosah opatrení: keďže neboli prijaté žiadne opatrenia, nemožno špecifikovať ich účinnosť ani dosah Zber údajov: existujú hodnotiace správy o terénnej sociálnej práci a komunitných centrách, ale v oblastiach vzdelávania, zamestnanosti, bývania a zdravia chýbajú ukazovatele dopadu

Kompetencie a kvalita sociálnych služieb poskytovaných v MRK	Významný problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Prítomné avšak nedostatočné	Chýbajú	Prijaté opatrenia: Plánované školenie pracovníkov TSP a pracovníkov komunitných centier nebolo realizované; v rámci TSP boli vytvorené pozície na špecializáciu v oblasti bývania a finančného poradenstva. Účinnosť a dosah opatrení: V súčasnosti nie je možné odhadnúť vplyv alebo účinnosť prijatého opatrenia. Zber údajov: Nie sú k dispozícii žiadne údaje.
Nedostatočná dostupnosť sociálnych služieb v MRK, okrem tých, ktoré sú priamo určené pre túto skupinu.	Významný problém	Nerelevantné	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: Na tento problém neboli prijaté žiadne konkrétne opatrenia. Účinnosť a dosah opatrení: Keďže opatrenia neboli prijaté, ich účinnosť ani rozsah nemožno stanoviť. Zber údajov: Nie sú dostupné žiadne údaje.

Ochrana detí

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Nerovný prístup bezpečnostných zložiek smerom k rómskej mládeži	Významný problém	Spomenuté ale nedostatočne analyzované	Chýbajú	Chýbajú	Prijaté opatrenia: chýbajú Účinnosť opatrení: chýbajú Zásah opatrení: chýbajú Zber dát: údaje nie sú k dispozícii

Propagácia rómskeho umenia, kultúry a histórie (a povedomie o nich)

Problémy a podmienky:	Význam:	Identifikované v stratégii:	Opatrenia na riešenie:	Nastavené ciele:	Relevantné podrobnosti z implementácie NRSF:
Nedostatočné povedomie širokej verejnosti o prínose rómskeho umenia a kultúry k národnému a európskemu kultúrnemu dedičstvu	Kritický problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a správne nastavené ciele	Prijaté opatrenia: Opatrenia boli zahrnuté len formálne; Ministerstvo kultúry, ktoré prevzalo zodpovednosť za ich realizáciu, započítalo aktivity projektov patriacich pod iné rezorty a zahrnulo ich do monitorovacej správy. Účinnosť opatrení, dosah opatrení: Keďže plánované aktivity neboli zrealizované, nedá sa hodnotiť ich účinnosť ani vplyv. Zber údajov: Nie sú dostupné žiadne údaje.
Vylúčenie rómskej národnostnej menšiny z národných kultúrnych naratívov	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a správne nastavené ciele	Prijaté opatrenia: Opatrenia neboli realizované. Účinnosť a dosah opatrení: Keďže plánované aktivity sa neuskutočnili, nie je možné hodnotiť ich efektívnosť ani dopad. Zber údajov: Nie sú dostupné žiadne údaje.
Slabé povedomie všeobecnej populácie o Rómoch ako národnostnej menšine (história, kultúra, a pod.)	Významný problém	Identifikované ale nedostatočne analyzované	Vhodné	Relevantné a správne nastavené ciele	Prijaté opatrenia: Opatrenia boli evidované iba formálne; Ministerstvo kultúry, ktoré prevzalo zodpovednosť za ich realizáciu, využilo aktivity projektov z iných rezortov a tieto zahrnulo do monitorovacej správy. Účinnosť a dosah opatrení: Keďže plánované aktivity neboli uskutočnené, nie je možné vyjadriť sa

					k ich efektívnosti ani dopadu. Zber údajov: Nie sú dostupné žiadne údaje.
--	--	--	--	--	--

